

TAMPEREEN YLIOPISTO

Elisa Rimaila

PAKOLAISET VYÖRYIVÄT, TOIMITTAJAT KERTOIVAT
Uutistoimittajien ajatuksia pakolaiskriisistä ja sovittelujournalismin
mahdollisuuksista poikkeustilanteessa

Journalistiikan pro gradu -tutkielma

Lokakuu 2018

TIIVISTELMÄ

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestintätieteiden tiedekunta

RIMAILA, ELISA: Pakolaiset vyöryvät, toimittajat kertoivat. Uutistoimittajien ajatuksia pakolaiskriisistä ja sovittelujournalismin mahdollisuuksista poikkeustilanteessa

Pro gradu -tutkielma, 93 s., 2 liites.

Journalistiikka

Lokakuu 2018

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee toimittajien kokemuksia ja käsityksiä vuosien 2015–2016 pakolaiskriisin uutisoimisesta ja peilaa niitä sovittelujournalismin tarjoamiin ammatillisiin työkaluihin. Tutkielman aineisto koostuu viiden suomalaisen uutistoimittajan teema-haastatteluista, jotka on toteutettu kevään 2017 aikana.

Teoriaosuus käy läpi toimittajan työhön perinteisesti liitettyjä ammatillisia ihanteita ja käytäntöjä ja sitä, kuinka pakolaiskriisin kaltainen poikkeuksellinen tilanne niihin vaikuttaa. Tutkielmassa esitellään myös sovittelujournalismin käsite ja sen tarjoamat, toimittajien perinteisistä ammattikäytännöistä poikkeavat työskentelytavat. Sovittelujournalismi esitetään tässä tutkielmassa vaihtoehtoisena tapana selviytyä tilanteista, joita toimittajat kohtaavat käsitellessään pakolaiskriisin kaltaista herkästi polarisoituvaa aihepiiriä.

Haastatteluaineistosta käy ilmi, että toimittajat kokivat pakolaiskriisistä uutisoimisen tavallista hankalammaksi aiheeksi. Vaikeudet johtuivat ilmiön voimakkuudesta ja erityispiirteistä kuten faktojen tarkastamisen haasteellisuudesta, kielimuurista ja kulttuurieroista, mutta myös toimitusten käytännöistä, joissa ei juurikaan huomioitu tilanteenpoikkeuksellisuutta normaaleihin uutistapahtumiin verrattuna. Myös pakolaiskriisin kanssa yhtäaikaisesti nousut maahanmuuttovastainen ilmapiiri vaikutti toimittajien työskentelyolosuhteisiin.

Tässä tutkielmassa esitellään rauhan- ja konfliktitutkimukseen ja rauhanjournalismiin perustuvan sovittelujournalismin tarjoamia keinoja. Niistä tärkeimpiä ovat jännitteen purkaminen, kuunteluttaminen ja keskusteluttaminen. Sovittelujournalismin käsite oli haastattelemillemme toimittajille varsin vieras eivätkä he suoraan olleet valmiita hyväksymään sitä työkalupakkiinsa. Tärkeämpää heille oli korostaa vakiintuneita ammatillisia käytäntöjä ja toimittajan ammattiin liitettyä puolueettomuuden ihannetta. Samanaikaisesti toimittajat halusivat kuitenkin esiintyä ihmisoikeuksien ja moraalisesti oikean toiminnan puolestapuhujina ja tuoda niitä arvoja työssään esiin.

Asiasanat: sovittelujournalismi, ammatilliset käytännöt, pakolaiskriisi, kuunteluttaminen

SISÄLLYSLUETTELO

1 Johdanto	5
2 Toimittaja kohtaa kriisin	8
2.1 Ammatti-identiteetti, ihanteet ja käytännöt	8
2.2 Poikkeusolot haastavat	17
2.3 Pakolaisuus poikkeustilanteena mediassa	25
3 Sovittelujournalismi – Voiko toimittajalle antaa vastuun rauhasta?	32
3.1 Sovittelujournalismin taustat ja määritelmä	32
3.2 Sovittelujournalismin työkalut	39
3.3 Kritiikkiä metodille – tuleeko sovittelevasta toimittajasta aktivisti?	50
4 Tutkimustehtävä, aineisto ja menetelmät	55
5 Tulokset	60
5.1 Sisäsyntyinen ammatti-identiteetti ohjaa toimittajaa	60
5.2 Poikkeustilanne haastaa ihanteet	62
5.3 Toimitustyön arki ja herkkä aihe	69
5.4 Häilyvä raja omien arvojen ja puolueettomuuden ihanteen välissä	73
5.5 Tulokset sovittelevan journalismin silmin	78
6 Loppupäätelmät	84

Lähteet

Liite: Teemahaastatteluiden kysymysrunko

1 JOHDANTO

Lopetin työskentelyni uutistoimituksessa juuri samaan aikaan, kun pakolaiskriisiksi kutsuttu ilmiö rantautui suomalaiseseen mediaan syyskuun alussa vuonna 2015. Kolmen ja puolen vuoden intensiivisen uutistoimittajan elämän jälkeen palasin yliopistolle jatkaamaan opintojani ja seurasin mediassa alkavaa mylläkkää sivustakatsojana. Pakolaiskriisi näyttäytyi minulle poikkeuksellisen uutisaiheena, jopa poikkeuksellisen tilanteena, jossa toimittajana työskenteleminen vaikutti harvinaisen hankalalta.

Tilanteesta poikkeuksellisen teki se, että Suomeen saapui lyhyessä ajassa ennennäkemättömän suuri joukko, noin 30 000, turvapaikanhakijaa. Otsikot huusivat päivästä ja kuukaudesta toiseen pakolaiskriisiä. Sanalla pakolaiskriisi viitattiin ennen kaikkea Suomen ja Euroopan rajallisena pidettyyn kykyyn vastaanottaa kaikki tulijat, ei niinkään tulijoiden tilanteeseen. Asetelma tuntui toistuvan jutuissa siitä huolimatta. Suurimman vastuun pääosin Syyriasta ja Irakista paenneista ihmisistä ottivat maiden rajanaapurit Turkki, Jordania ja Libanon, joiden yhteispakolaismäärä laskettiin miljoonissa. Kriisi-sanastolle oli Euroopan ja Suomen kontekstissa toki myös katetta. Vain toinen maailmansota on tuottanut mantereelle yhtä ison määrän pakolaisia. Suomessa ennennäkemätön piikki turvapaikanhakijoiden määrässä osui ajankohtaan, jota edelsi räikeistä maahanmuuttonäkökulmistaan tunnettujen perussuomalaisten nouseminen hallituspuolueeksi ja Suomen turvapaikkapolitiikan tiukentuminen sen seurauksena. Samanaikaisesti maahanmuuttokriittiset ja jopa äärioikeistolaiset näkemykset olivat nousussa ympäri Euroopan. Poliittinen muutos näkyi myös turvapaikanhakijoita koskevien uutisten kommentoimisessa ja jutuista sosiaalisessa mediassa käydyissä keskusteluissa. Aiheesta kirjoittaneet toimittajat joutuivat entistä useammin rajojen sulkemista vaatineiden aktiivien hampaisiin.

Tästä problematiikasta sai alkunsa vuonna 2016 Tampereen yliopiston tutkimuskeskus COMETin Sovittelujournalismin työpajahanke, johon olen itsekin osallistunut. Hankkeen pääkysymyksiä oli, pitäisikö vaikeista ja herkästi polarisoituvista aiheista raportoivien toimittajien etsiä uusia, konventionaalisista toimituskäytännöistä poikkeavia, tapoja tehdä

työtään. Sovittelujournalismin yhteydessä työpajassa pohdittiin myös, voiko journalismi toimia välittäjänä tai sovittelijana ja kuinka se voi ottaa sellaisen roolin joutumatta itse konfliktin osapuoleksi. Lisäksi työpajassa etsittiin toimittajille sellaisia työskentelytapoja, jotka lisäävät ymmärrystä ja rauhoittavat keskustelun sävyä. Itseäni jäi kiinnostamaan erityisesti se, kiinnostiko toimittajia ottaa sovitteleva rooli.

Pakolaiskriisi oli eittämättä vuosien 2015–2016 suurin ja vaikein uutisaihe Suomessa ja koko Euroopassa. Se haastoi toimittajat volyymillaan ja inhimillisillä ja poliittisilla ulottuvuuksillaan. Lähes kahden miljoonan ihmisen matka Euroopan halki herätti valtavan määrän mielipiteitä, tunteita, poliittisia pyrkimyksiä ja vaikuttamisyrittäjiä. Niiden edessä edes media ei ollut immuuni. Pakolaiskriisin uutisoiminen vaati toimittajilta tietoja hyvin monenlaisista asioista. Suomessakin turvapaikanhakijoista uutisoineet toimittajat joutuivat useammasta suunnasta tulevien vaikuttamis- ja jopa vaiennuttamisyrittysten kohteiksi. Journalismia ovat haastaneet ulkoapäin niin sanotut maahanmuuttokriittiset äänet ja turvapaikanhakijoiden kanssa läheisesti yhteistyössä toimivat kansalaisaktivistit. Toimittajien kannalta näiden tahojen kanssa toimimisesta tekee haastavaa se, että yksittäisten turvapaikanhakijoiden tarinoista saa koskettavia ja lukijoita kiinnostavia tarinoita, mutta tarinoiden todenpitävyyttä on vaikea tarkastaa. Tapauksesta riippuen toimittajien esittämä totuus voi pelata maahanmuuton vastustajien tai turvapaikanhakijoita auttavien aktivistien laariin. Pahimmillaan faktojen epämääräisyys syö yleisön luottamusta journalismiin.

Tästä syystä minusta tuntui tärkeältä antaa puheenvuoro toimittajille. Pro gradu -tutkielmassani ääneen pääsevät pakolaiskriisistä uutisoineet suomalaiset uutistoimittajat. He kertovat itse kokemuksistaan ammattinsa harjoittamisesta poikkeuksellisissa olosuhteissa. Haastateltavikseni valitsin viisi ammattitoimittajaa. Aineisto voi pelkkää haastateltavien määrää tarkastellen vaikuttaa niukalta. Mielestäni haastatteluaineistoni on sisällöllisesti riittävän kattava katsaus suomalaisten uutistoimittajien mielenmaisemaan. Olen pystynyt nostamaan ja nimeämään aineistostani siinä toistuvat yhtenäiset teemat. Oletan, että lopputulos olisi ollut samansuuntainen vaikka haastateltavia olisi ollut enemmän.

Haastatteluiden viitekehyksenä toimiva pakolaiskriisi on mielestäni hyvä ja ajankohtainen esimerkki poikkeuksellisesta tilanteesta, jossa perinteiset journalistiset työkalut joutuvat haastetuiksi ajalle ominaisella tavalla, kun uutisointi kohdistuu herkästi polarisoituvaan isoon aiheeseen. Tunnustelen tutkielmassani paitsi toimittajien tuntemuksia mutta myös sitä, huomaavatko toimittajat itse, kuinka perinteiset toimitusprosessit ja journalismin työkalut saattavat poikkeustilanteissa vaikeuttaa heidän omaa työskentelyään vaikeassa ilmapiirissä. Kysyn toimittajilta myös suoraan, ovatko he poikkeuksellisissa olosuhteissa valmiita tekemään työtään niin, että se tukee ympäröivän yhteiskuntarauhan säilymistä tai rakentamista.

Ennen varsinaisia vastauksia käyn läpi toimittajien ammatti-identiteetin kulmakiviä ja pohdin, kuinka poikkeukselliset olosuhteet siihen vaikuttivat. Pohdin lyhyesti samalla median perinteistä tapaa käsitellä toiseutta nimenomaan pakolaisuuden viitekehyksessä. Kolmannessa luvussa esittelen uuden, sovittelujournalismiksi kutsutun työskentelytavan ja kerron, kuinka sen tarjoamat työkalut voisivat auttaa poikkeuksellisen haastavassa tilanteessa työtään tekeviä toimittajia. Luvussa neljä kerron tutkimusmetodeistani ja varsinaisesta aineistosta. Sen jälkeen pääsen käsittelemään tuloksia eli kuinka suomalaiset toimittajat kokivat työnsä pakolaiskriisin keskellä ja miten he suhtautuvat sovittelujournalistiseen rooliin, jota heille yritin tarjota. Lopulta analysoin vielä tuloksiani.

Toivon pro graduni tuovan vastauksia siihen, onko toimittajilla kiinnostusta viime vuosina tutkimuksellisesti suuren mielenkiinnon kohteena ollutta sovittelujournalismia kohtaan ja voisiko siitä olla käytännön hyötyä toimittajien jokapäiväisessä työssä perinteisten ammattikäytäntöjen rinnalle.

Tämän pro gradu -työn valmistumista on edesauttanut Journalistisen kulttuurin edistämistätiön Jokesin vuonna 2017 myöntämä apuraha.

2 TOIMITTAJA KOHTAA KRIISIN

Tässä luvussa esittelen ensin, minkälaisia perinteisiä arvoja ja ihanteita toimittajan ammattiin liitetään ja minkälainen on perinteinen toimittajan ammatti-identiteetti. Sen jälkeen kerron, miten poikkeuksellinen tilanne ja toimintaympäristö haastavat tätä perinteistä ammatti-identiteettiä. Tässä tutkielmassa poikkeustilanteen viitekehyksen muodostaa Suomeen vaikuttanut vuosien 2015–2016 pakolaiskriisi.

2.1 Ammatti-identiteetti, ihanteet ja käytännöt

Toimittajien ammatti-identiteettiä on tutkittu paljon. Mielestäni Mark Deuze on kirjoittanut aiheesta oman tutkielmani kannalta hyvin käyttökelpoisen tulkinnan, koska se keskittyy kuulemaan ammattikuntaa itseään sen sijaan, että se tarkastelisi asiaa ulkoapäin. Deuzen mukaan journalismia on syytä tarkastella ja ymmärtää niiden merkitysten ja alaan liitetyn ideologian kautta, jotka toimittajat ovat itse työlleen antaneet enemmän kuin ammattina, teollisuuden alana, kirjallisena genrenä, kulttuurina tai monimutkaisena sosiaalisena systeeminä. (Deuze 2005, 444) Journalismin ammatillisessa kontekstissa Deuze tarkoittaa ideologialla tietyn ryhmän tiettyjä uskomuksia, joihin lukeutuu myös ryhmän sisällä syntynyt tapa tuottaa merkityksiä ja käsityksiä. (ema., 445) Toimittajat demokraattisissa valtioissa ympäri maailman tuntuvat jakavan saman ideologian ja puhuvat samalla tavalla työlleen keskeisistä arvoista. (ema., 445) Tällainen yhteinen ideologia on ammatillisesti tärkeä apu jokapäiväisessä työskentelyssä, mutta se toimii samalla myös itsereflektion työkaluna silloin, kun toimittajat ja heidän työnsä joutuvat joko ulkoisen tai alan sisäisen kritiikin kohteeksi. (ema., 446)

Deuze on määritellyt journalismin ammatti-ideologian viisi keskeistä ideaaliarvoa. Niiden mukaan toimittajat 1) tuottavat julkista palvelua vallan vahtikoirina ja aktiivisina tiedon kerääjinä ja välittäjinä, 2) ovat luotettavia juuri puolueettomuutensa, neutraaliutensa,

objektiivisuutensa ja rehellisyytensä vuoksi, 3) ovat oikeutettuja tekemään työtään itsenäisesti, vapaasti ja riippumattomasti, 4) ymmärtävät välittömyyden, ajankohtaisuuden ja nopeuden olevan työnsä välttämättömiä kulmakiviä ja 5) ymmärtävät miksi eettisyyden, laillisuuden ja ylipäänsä oikean ja väärän erottaminen on heidän ammattinsa harjoittamisen kannalta välttämätöntä. (ema., 447)

Ideaaliarvot auttavat toimittajia perustelemaan työnsä tarkoitusta ja päämääriä. Useimmat toimittajat osaavat luetella ammattiinsa liitetyt ideaalit vaikka unissaan, niin tiiviisti ne ovat osa jokapäiväistä tekemistä. "Kansalaisilla on oikeus tietää" ja toimittaja on ennen kaikkea yleisön, kansalaisten, asialla, kun kyse on vallanpitäjien toimien valvomisesta. Ajatus toimittajista vallan vahtikoirina liitetään läheisesti toimivaan demokratiaan ja toimittajien ammattieettisissä säännöissä sama tehtävä perustelee ja oikeuttaa normaalia aggressiivisemmat tiedonhankintatavat silloin, kun toimittajat uskovat, että heidän työllään on yhteiskunnallisia vaikutuksia. (ema., 447)

Toimittajien asema vallanpitäjien ja kansan välisenä toimijana on monimutkaistunut internetin ja erityisesti sosiaalisen median aikakaudella. Kansalaiset voivat nykyään päästä puheisiin vallanpitäjien kanssa ilman välikäsiä ja etsiä tietoa, johon heidän ei ennen ollut mahdollista päästä käsiksi. Muutos on koetellut toimittajien asemaa. Vaikka toimittajat yrittävät työssään olla puolueettomia, neutraaleja ja tasapuolisia, se ei tarkoita, että heidän yleisönsä haluaisi kaikkia aiheita käsiteltävän neutraalisti ja puolueettomasti.

Pakolaiskriisi on ollut aihe, joka on houkutellut ennen median lähes yksinoikeudella hallitsemaan julkiseen tilaan tahoja, joilla on asioista vahvoja mielipiteitä ja motiivit niiden julkiseen ilmaisemiseen. Samat tahot ovat kyseenalaistaneet sen, kenen asialla media on uutisoidessaan. Poliitikot ovat sosiaalisen median ja internetin kautta löytäneet suoran tien puhua suoraan omille yleisöilleen ilman, että media pääsee väliin esittämään hankalia kysymyksiä tai kyseenalaistamaan poliitikkojen argumentteja. Aiemmin kielteisen mediahuomion kohteiksi joutuneet poliitikot ovat pystyneet keräämään äänestäjiltä sympa-

tiapisteitä esimerkiksi syyttämällä mediaa ajohdista tai jonkun asialla olemisesta. Toimittajat vaalivat ammatissaan myös neutraaliuden, objektiivisuuden ja rehellisyyden ihanteita. Nekin ovat ammatin ideaaliarvojen keskiössä, vaikkakin vaikeasti tavoitettavia tai edes määriteltäviä.

Ideaaliarvot ovat siis nimenomaan ideaaleja. Niihin pääsemisen vaikeus ei Deuzen mukaan estä toimittajia pyrkimistä niitä kohti osana ammatti-ideologiaansa. Ihanteista vaikeimmalle ja kiistanalaisimmalle, objektiivisuudelle, toimittajat ja akateemikot ovat keksineet helpommin lähestyttäviä korvikkeita kuten reiluus, ammatillinen etäisyys, sitoutumattomuus ja puolueettomuus. Pitää kuitenkin ottaa huomioon, että esimerkiksi suomalaisten toimittajien omiksi eettisiksi ohjeiksi luoduissa, ja vuosikymmenten aikana päivitettyissä, Journalistin ohjeissa ei puhuta objektiivisuudesta tai puolueettomuudesta, vaikka toimittajat itse kertovat pyrkivänsä objektiivisuuteen. (Journalistin ohjeet 2014)

Saatavilla olevan tiedon totuudenmukaisuuden arvioimista on pakolaiskriisin yhteydessä vaikeuttanut se, että internet on täynnä sivustoja, jotka pyrkivät luomaan ja jakamaan massoille poliittisin tarkoituksin väritettyä tietoa. Nämä itseään "vastamedioiksi" kutsuvat tahot ovat saaneet toimittajat puolustamaan nimenomaan omalle toiminnalleen keskeisiä ammatillisia ihanteita: totuudenmukaisuutta, sitoutumattomuutta, rehellisyyttä ja neutraaliutta. Ammattikäytäntöjen ja ihanteiden kyseenalaistaminen voi olla ammattikunnalle hyväksi. Keskustelu ja kritiikki vahvistavat kyseisten ihanteiden asemaa ammatillisen ideologian keskiössä. (Deuze 2005, 448)

Adrienne Russellin mukaan toimittajien ammatti-ihanteiden kyseenalaistaminen on osa laajempaa murrosta, joka liittyy median ja sen yleisöjen väliseen suhteeseen. Murros on myös hyödyttänyt mediaa. (Russell 2013, 2) Internet on luonut yleisöille toimituksiin suuremman yhteyden kuin koskaan ennen ja toimitukset hyötyvät yleisön asiantuntemuksesta oli kyseessä sitten aihe kuin aihe. Toisaalta media joutuu parantamaan oman tekeminsä läpinäkyvyyttä ja perustelemaan ratkaisujaan ja tiedonhankintaansa esimerkiksi lin-

kittämällä juttuihin alkuperäisiä lähteitä ja avaamalla toimituksellisia prosesseja. Samalla tavalla toimii esimerkiksi tiedeyhteisö. Näin yleisö voi arvioida median toiminnan onnistumista esimerkiksi totuudellisuuden tavoitteen täyttymisestä. (emt., 2)

Murroksessa on kyse myös median perinteisten lähteiden, poliitikkojen, viranhaltijoiden ja instituutioiden, kyseenalaistamisesta. Yleisö ei siis kyseenalaista vain median auktoriteettia vaan kaikki auktoriteetit. Viranomainen ei enää edusta puolueetonta tahoa, jota media tarvitsee oman puolueettomuutensa takaajaksi. (emt., 2) Muutos näkyy pakolaiskriisistä käydyssä keskustelussa. Kansalaiset arvioivat esimerkiksi Maahanmuuttoviraston toimintaa henkilökohtaisen maailmankatsomuksensa perusteella. Annetaanko Suomessa turvapaikka liian helposti vai onko rajoja suljettu poliittisen ilmapiirin perusteella niiltäkin, joiden pitäisi saada jäädä? Palauttaako Suomi turvapaikanhakijoita hengenvaaraan vai saavatko maahan jäädä "elintasopakolaiset" ja "terroristit"? Tällaiset kysymykset ovat vahvasti sidoksissa maailmankatsomukseen ja henkilökohtaisiin arvoihin.

Keskustelu median ammatillisista ihanteista ja ideaaleista on siis myös keskustelua siitä, kuinka totuus määritellään, kuka sen määrittelee ja minkälainen journalismi tuottaa uskottavaa tietoa. Lisäksi yleisön tulkintoihin saattaa vaikuttaa se, kuinka ne erottelevat toisistaan perinteisen median, joka samanaikaisesti toimii eliitin kanssa läheisissä väleissä ja hoitaa portinvartijan tehtävää, ja erilaiset vapaat ja itsenäiset, monesti mediaan nähden vastakkaista tietoa tarjoavat, bloggaajat ja muut verkon tuomat toimijat. (emt., 2)

Toimituksissa faktat ja mielipiteet pyritään tiukasti erottamaan toisistaan journalistisessa työssä. Sen lupaavat myös Journalistin ohjeet. Tällaisen selkeän kahtiajaon on uskottu takaavan yleisölle sen, että journalistiseen sisältöön voi luottaa. Faktojen ja mielipidemateriaalin näennäinen erottaminen toisistaan saattaa kuitenkin johtaa ennalta arvattavaan ristiriitaan median itselleen luoman vallan vahtikoira -aseman kanssa. (Glasser 1984, 1) Kuinka puolueettomimman tietonsa vallanpitäjiltä, siis viranomaisilta ja poliitikoilta, hakeva media voi valvoa samoja vallanpitäjiä? Asetelma on ristiriitainen etenkin siksi, että amma-

tilliset käytännöt samalla rohkaisevat toimittajia pitämään omat mielipiteensä ominaan objektiivisuuden säilyttämiseksi. (ema., 1) Juuri toimittajien omat mielipiteet ja näkemykset voisivat synnyttää kysymyksiä, jotka johtaisivat viranomaisia ja virallisia lähteitä, status quon ylläpitäjiä, paremmin kohti asioiden todellista luonnetta. (ema., 1) Lopulta uutis-tilanteen objektiivinen raportointi on ristiriidassa myös median vastuullisuuden kanssa, kun media suhtautuu päivän uutisiksi luokiteltuihin tapahtumiin siten, että ne on pakko uutisoida sen sijaan, että media tunnustaisi oman vastuunsa uutisten luomisessa. "Journalismin objektiivisuus syö tehokkaasti koko vastuullisen median perustuksia." (ema., 1)

Noam Chomsky ja Edward S. Herman käsittelevät samaa ilmiötä propagandamallissaan. Viranomaislähteisiin nojaava media joutuu viranomaisten armoille ja näin viranomaiset pystyvät ohjaamaan median huomion itselleen mieluisiin ja tarpeellisiin aiheisiin ja vaimaan samalla epämieluisista tai vaikeista aiheista. Antautuessaan tällä tavoin viranomaisten armoille mediasta tulee hampaaton tutkimaan tai raportoimaan itsenäisesti, mikä vaikuttaa myös demokratian toteutumiseen, kun media ei pysty kertomaan yleisöilleen aiheista, joista heidän olisi hyvä saada tietoa. (Chomsky & Herman 1988, 19)

Monesti viranomaislähteiden luomasta objektiivisuuden käsitteestä kärsivät eniten aiheet, joiden yhteydessä media on pääosin virallisten lähteiden varassa, koska muita luotettaviksi katsottuja lähteitä on hyvin vähän tai ei ollenkaan. (Russell 2013, 11) Sodat ja kriisit ovat hyviä esimerkkejä tämänkaltaisista aiheista. Persianlahden sota vuonna 1991 oli Philip Knightleyn mukaan loppu kaikenlaiselle mielekkäälle itsenäiselle sotakirjeenvaihtajan työlle. Persianlahdella Vietnamin sodan mediakatastrofista viisastunut Yhdysvaltain armeija käytännössä päätti, minkälaisiin tilanteisiin ja minkälaisen tiedon äärelle media pääsi. (Knightley 2003, 548) Päätöksen taustalla oli se, että Vietnamin sota oli ensimmäinen hyvin kattavasti televisioitu sota, jossa toimittajat pääsivät Yhdysvaltain armeijan kanssa liikkumaan vapaasti taisteluiden ja eri operaatioiden mukana kenenkään estämättä tai rajoittamatta. Media näytti Vietnamin sodan ja erityisesti siviilien kärsimyksen koko kauheudessaan kotikatsomoihin, mikä ei antanut kovin mairittelevaa kuvaa Yhdysvaltojen ja

sen armeijan toiminnasta ja vaikutti syvästi yleiseen mielipiteeseen Vietnamin sodasta. (emt., 548) Sotatoimialueelle mielivien toimittajien on sittemmin pitänyt päättää, suostuvatko he armeijan sanelemiin sääntöihin ja ennakkosensuroitaviksi vai ottavatko he valta-
van henkilökohtaisen riskin ja lähtevät alueelle omin nokkineen. (emt., 548)

Voisi ehkä sanoa, että jälkimmäisen vaihtoehdon valitseva media pystyy paremmin kertomaan jotakin sodan todellisuudesta kuin media, joka yrittää kertoa asioista objektiivisesti viranomaislähteisiin nojaten. Kuten Vietnamin sodan esimerkistä voi oppia, viranomaislähteet eivät ole neutraali puoli. Tällainen sisäänrakennettu puolueellisuus ei vain suojele eliitin ja yritystalouden (corporate system) intressejä vaan "[s]e varastaa kansalaisilta mahdollisuuden ymmärtää oikeaa maailmaa" (Bagdikian 2005, XVIII–XVIV) Todellisuus on enemmän kuin, mitä yksipuolisiin intresseihin sitoutunut media pystyy tuottamaan. (emt., XVIII–XVIV) Kokonaisuus jää pelkän median varassa olevalta suurelta yleisöltä huomaamatta, koska median tuottamasta todellisuuskuvasta puuttuvat moninaisuus ja vaihtoehdot ja lisäksi syy–seuraus-suhteet jäävät yksipuolisten lähteiden vuoksi epämääräisiksi. (emt., XVIII–XVIV)

Journalistien ja toimitusten vapaus tehdä työtään kenenkään ulkopuolisen siihen puuttumatta on yksi ammatin maailmanlaajuisista ideaaliarvoista. Lehdistönvapauden ja sananvapauden koetaan olevan niin keskeisessä asemassa demokraattisessa yhteiskunnassa, että joskus kuulee sanottavan, ettei demokratiaa voi olla olemassa ilman vapaata lehdistöä. Vallanpitäjien mahdollisten sensurointiyritysten lisäksi toimittajat vetoavat lehdistönvapauteen, kun toimituksiin yritetään vaikuttaa esimerkiksi kritiikin tai mainostajien taholta. (Deuze 2005, 448)

Pakolaiskriisin yhteydessä toimittajat ovat olleet kovien vaikuttamis- ja vaijentamisyritysten kohteena kirjoittaessaan turvapaikanhakijoista. Keskustelu vihapuheen lisääntymisestä oli Suomessa toki alkanut jo ennen vuosien 2015–2016 pakolaiskriisiä (kts. Pöyhtäri, Haara & Raittila 2013), mutta mikään toinen yksittäinen aihe ei ollut onnistunut herättä-

mään samanlaista järjestelmällistä toimittajiin kohdistunutta hyökkäystä. Pakolaiskriisin kärjistämä tilanne sai suurten medioiden päätoimittajat ottamaan kantaa vihapuheeseen yhtenä rintamana maaliskuussa 2016¹.

Toimittajien työ kytkeytyy yleensä aina tiettyyn ajankohtaan. Jokainen ammattitoimittaja ymmärtää reagointinopeuden tärkeyden, koska tehdyn työn arvo on alisteista sille, milloin juttu julkaistaan. Aikataulut ovat usein toimitusten ja alan sisäisten käytäntöjen määrittelemiä, mikä on lehdistönvapauden toteutumisen kannalta oleellista. Toisaalta viimeisen vuosikymmenen nopeusvaatimukset ovat osittain lisänneet alan sisäistä kiirettä ja toimittajien stressitasoa. (Deuze 2005, 449) Ajatusta voisi jatkaa pohtimalla, onko journalistisen työn aikataulu enää toimitusten päätettävissä. Internetin aikakaudella toimitukset kilpailevat toisiaan vastaan nopeudessa tavalla, jota journalismin historiassa ei ole ennen nähty. Uutinen pitää saada ulos minuuteissa, ei päivissä tai edes tunneissa. Esimerkiksi faktojen perusteelliseen tarkastamiseen käytetty aika saattaa kääntyä uutistappioksi, koska jutun pitää olla yleisöjen saatavilla vähintään yhtä nopeasti kuin muilla tai muuten lukijat karkaavat muualle.

Ammatillisten ihanteiden ja ammatti-identiteetin voimakkuudesta kertoo se, että ammattitoimittajat ympäri maailman haluavat tehdä työtään eettisesti, vaikka yhteisiä maailmanlaajuisia eettisiä ohjeita ei toistaiseksi ole alalla määritelty. (ema., 449–450) Yhteinen periaate, johon sisältyvät pyrkimys totuudenmukaisuuteen ja objektiivisuuteen, legitimoit toimittajien pyrkimyksen toimia yhteiskunnan vapaina ja reiluin vahtikoirina kenenkään kyseenalaistamatta. (ema., 449–450)

Arki koettelee Deuzen viittä ideaaliarvoa päivittäin. Medioilla on tietyt tavoitteet ja aikataulut, joiden mukaan ne pyrkivät toimimaan. Ne määrittelevät, kuinka paljon toimittajilla on aikaa oikean tiedon ja sopivien haastateltavien etsimiseen ja tasapuoliseen kuulemiseen. Yhtäläilla aikataulu voi vaikuttaa objektiivisuuden ja eettisyyden ihanteiden täyty-

---

¹ Päätoimittajien kannanotto: Luotettavan median puolesta <https://yle.fi/uutiset/3-8709207>

miseen, koska nopeatempoista työtä vaihtelevista aiheista tekevillä uutistoimittajilla ei välttämättä ole aikaa perehtyä aiheeseen kovin syvällisesti. Esimerkiksi pakolaiskriisin kaltaisessa isossa aiheessa tiukka aikataulu voi vaikuttaa haastateltavien valitsemiseen. Haastateltava saattaa valikoitua esimerkiksi sen mukaan, osaako hän englantia. Kielitaito nopeuttaa kanssakäymistä ja säästää tulkkauskustannuksissa. Toisaalta turvapaikanhakijan ääni saattaa jäädä puuttumaan heitä käsittelevästä jutusta kokonaan kielimuurin tai uutismaailman aikataulujen vuoksi. Samat ongelmat koskevat tietysti haastateltavien löytämistä muissakin aiheissa.

Ideaalityyppisiä arvoja haastavat lisäksi monimediaalisuus (multimedia) ja monikulttuurisuus/moniäänisyys (multiculturalism). (Deuze 2005, 451) Monimediaalisuus, jonka alle esimerkiksi internet kuuluu perinteisen painetun sanomalehden tai television ohella, on haastanut ammattitoimittajien aseman antamalla tiedonhankinnassa ja julkaisemisessa tarvittavat työkalut lähes kenelle hyvänsä. (ema., 451) Monimediaalisuus on muuttanut toimittajien ammattitehtäviä ja tuonut heille uusia vaatimuksia. Niitä ovat esimerkiksi tavat, joilla toimittajien työn tuloksia voidaan nykyään hyödyntää mediaorganisaatioiden kaikissa välineissä. Siksi toimittajien on ollut pakko opetella näkemään kokonaisia juttupaketteja sen sijaan, että he keskittyisivät vain yhden, esimerkiksi painetussa sanomalehdessä julkaistavan, jutun rakentamiseen. (ema., 451) Kokonaan uusien työtapojen vaatimus on herättänyt toimituksissa vastarintaa erityisesti 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana ja 2010-luvun alussa, kun internet alkoi toden teolla vaikuttaa perinteisten painettujen sanomalehtien sekä televisio- ja radiokanavien toimintaan ja niiden sisältöjen toimittamiseen.

Monikulttuurillisuus, tai moniäänisyys, haastaa median tarkastelemaan omia, oikeita tai oletettuja, velvollisuuksiaan yhteiskunnassa. Monikulttuurillisessa yhteiskunnassa toimittajien tehtävä on tarkastella vähemmistöjen asemaa sekä rodun, kielen, etnisen ja uskonnollisen taustan vaikutuksia ja niistä käytyä keskustelua, joka on mahdollinen taistelutan-

ner ja luo jatkuvan tapahtumien virran. (Bierhoff [1999] Deuzen 2005, 452–453 siteeraamana) Pakolaiskriisii aiheen uutisoimiseen monikulttuurillisuus liittyy läheisesti.

Monikulttuurillisuuden käsittelemiselle on kuluneina parina vuosikymmenenä pedattu tilaa monissa historiallisesti monikulttuurillisissa demokraattisissa länsimaissa kuten Australiassa, Yhdysvalloissa ja Alankomaissa. Niissä median asema monikulttuurillisessa ympäristössä on järjestöjen, tutkijoiden ja median toimesta jaoteltu kolmeen pääluokkaan: toimittajien tietoihin eri kulttuureista ja etnisistä ryhmistä, representaation moniarvoisuuden ja monipuolisuuden sekä toimittajien sosiaalisiin velvoitteisiin demokraattisessa ja monikulttuurillisessa yhteiskunnassa. (Deuze 2005, 453)

Edellä esiteltyt kolme pääluokkaa auttavat muodostamaan kysymyksen siitä, kuinka toimittaja voi katsoa olevansa objektiivinen tai puolueeton ilman, että hän esimerkiksi ymmärtää oman, mahdollisesti etuoikeutetun, asemansa verrattuna esimerkiksi maahanmuuttajiin ja turvapaikanhakijoihin. Pakolaiskriisin uutisoimisen näkökulmasta katsottuna toimittajien on hyvä ymmärtää, että aiheen monikulttuurillisten vaikutusten tiedostaminen on heidän työnsä onnistumisen kannalta tärkeää. Yhtä tärkeää se on myös ammatillisen itsereflektion vuoksi ja auttaa toimittajia oleellisesti pääsemään lähemmäksi ammatti-identiteettiinsä ja ammatillisiin käytäntöihinsä läheisesti liitettyjä puolueettomuuden, objektiivisuuden ja totuudellisuuden ihanteita.

Kari Koljosen mukaan Deuzen malli on lähellä suomalaisen journalistisen kulttuurin ihanteita. Mallissa ongelmallista on se, ettei se kyseenalaista journalismin ideaaliarvoja. (Koljonen 2013, 67) Koljonen on Deuzen kanssa samaa mieltä monikulttuurillisuuden ja monimediaalisuuden haasteista, joskin häntä arveluttaa se, miten journalistisen toimintaympäristön muutokset ovat vaikuttaneet alan ideaaleihin. (Koljonen 2013, 67)

2.2 Poikkeusolot haastavat

Kuten edellä kerroin, arki asettaa median toiminnalle omat haasteensa ja paineensa. Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani kuitenkin ajankohtaa, jota voi pitää poikkeustilanteena eli arjen vastakohtana. Vuoden 2015–2016 pakolaiskriisi haastoi ensisijaisesti Suomen valtion kyvyn vastata poikkeukselliseen suuren ja hädänalaisen ihmisjoukon tarpeisiin tavalla, jota hyvinvointivaltiolta edellytetään. Toisin sanoen Suomen valtio joutui hyvin nopealla aikataululla järjestämään turvapaikanhakijoina Suomeen saapuville tietyt kriteerit täyttävän majoituksen ja tarkoituksenmukaiset tilapäiset elinolosuhteet. Tilanne oli poikkeuksellinen myös median kannalta. Valtion tapaan sekin joutui hyvin nopealla aikataululla raportoimaan ja arvioimaan Suomen mittakaavassa hyvin näkyvää ja yhteiskunnallisilta vaikutuksiltaan laajaa ilmiötä. Suomea äkillisesti kohdannut vaativa tilanne näkyi myös tavallisten kansalaisten arjessa ja esimerkiksi kaupunkien katukuvassa siellä, mihin turvapaikanhakijoita saapui paljon.

Medialla on yhteiskunnassa tärkeä rooli kriisin tai muun poikkeuksellisen tilanteen uhattessa tai tapahtuessa. Media pystyy jakamaan tietoa ja vaikuttamaan hyvin laajojen ihmisjoukkojen ajatuksiin ja asenteisiin. Siksi sen asemasta on säädetty myös sellaisissa kansainvälisissä yhteyksissä kuten Yhdistyneissä kansakunnissa eli YK:ssa (perustettu 1945) ja jo sitä edeltäneessä Kansainliitossa (1919–1946). Kansainvälinen sopimus radiotoiminnan käyttämisestä rauhan hyväksi solmittiin toisen maailmansodan kynnyksellä vuonna 1936². Lisäksi Kansainliitto nosti päätöslauselmissaan esille kysymyksen lehdistön myötävaikutuksesta kansainväliseen rauhanjärjestykseen. Siinä lehdistön toivottiin muun muassa toimivan "opastamalla yleistä mielipidettä kohti sellaista moraalista aseidenriisuntaa, jota materiaalinen aseidenriisunta edellyttää". (Nordenstreng & Wiio 2012, 82)

---

² Suomi liittyi kyseiseen sopimukseen 1939.

Median tärkeydestä kertonee sekin, että toisen maailmansodan jälkeen Kansainliiton korvannut YK otti jo ensimmäisessä yleiskokouksessaan asialistalleen tiedonvälityksen sääntelyn. Päätöslauselma numero 59(I) joulukuulta 1946 toteaa viestinnän vapauden olevan ”perustavanlaatuinen ihmisoikeus ja kaikkien niiden vapauksien koetinkivi, joille YK on vihkiytynyt.”

Mielestäni edellä olevat esimerkit tuovat hyvin esiin sen, kuinka tärkeä yhteiskunnallinen toimija media on kaikenlaisten, ei vain aseellisten, konfliktien yhteydessä. Mediatilat ovat pitkälti pörssiyhtiöitä. Niillä on demokraattisissa yhteiskunnissa suuri toimintavapaus, mutta samalla niiltä vapauden vastineeksi odotetaan eettisempää ja vastuullisempaa toimintaa kuin monilta muilta pörssiyhtiöiltä. Sen takia mediatilojen odotetaan osallistuvan yhteiskunnalliseen keskusteluun silloin, kun niiden toimintaympäristössä on meneillään esimerkiksi pakolaiskriisin kaltainen tilanne, joka koettelee yhteiskunnan vakautta.

Kari Koljonen kirjoittaa väitöskirjassaan *Kriisi journalismissa – kansakunnan katastrofit ja muuttuva professio* (2013) journalistisen työn haasteista kriisin kohtaamassa yhteiskunnassa. Hän ammentaa tutkimuksensa esimerkit kotimaata 2000-luvulla ravistelleista kriiseistä. Mukana ovat Myyrmannin pommi-isku, Kaakkois-Aasian tsunami sekä Jokelan ja Kauhajoen kouluiskut, jotka järkyttivät suomalaisten turvallisuudentunnetta. Edellä mainitut esimerkit ovat olleet jonkinlaisia koetinkiviä myös suomalaiselle medialle ja pakottaneet sen pohtimaan omaa rooliaan ja toimintatapojaan. Itsereflektointiin on antanut syytä erityisesti palaute, jota media on omilta yleisöiltään saanut. Työtään uutistilanteessa tehneen median toiminta joutui ankaran kritiikin kohteeksi Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien yhteydessä, mikä pakotti toimitukset pohtimaan journalistisia käytäntöjään ja niihin liittyviä eettisiä kysymyksiä. Yksi esiin noussut kysymys oli esimerkiksi se, miten media voi poikkeuksellisissa olosuhteissa lähestyä kriisin kokeneita ihmisiä ja minkälaisiin tilanteisiin toimittajat saavat mennä pyytämään haastatteluja. Suurien linjojen osalta media joutui tarkastelemaan itsereflektiivisesti sitä, onko median vapaus tärkeämpää kuin kriisin

keskelle joutuneen yksilön suojeleminen, kuten seuraavasta Jokelan koulusurmaa koskevasta esimerkistä käy ilmi:

Paikallisten nuorten laatimassa nettiadressissa journalisteja syytettiin salakuuntelusta, luvattomasta kuvaamisesta, kotirauhan rikkomisesta, sokissa olleiden hyväksikäytöstä, vaaran aiheuttamisesta ja lausuntojen vääristelystä. Jo aiempien katastrofien yhteydessä kriisipsykologit ja mediatutkijat olivat kritisoineet journalisteja haitallisista toiminta- ja esittämistavoista. (Koljonen 2013, 6)

Nostan edellä olevat esimerkit esiin, koska mielestäni myös vuosien 2015–2016 pakolaiskriisi oli tapahtuma tai tapahtumasarja, joka koulusurmien tapaan haastoi suomalaisten turvallisuudentunteen ja asetti samalla median poikkeuksellisiin olosuhteisiin tai vähintään tilanteeseen, josta sillä ei ollut aiempaa kokemusta. Turvallisuudentunteen muuttamiseen vaikutti suurelta osin ehkä se, että vuosina 2015–2016 turvapaikanhakijat saapuivat Suomeen pääosin maista, joita mediassa on Yhdysvalloissa vuonna 2001 syyskuun 11. päivänä tapahtuneen WTC-iskun jälkeen yhdistetty kansainväliseen terrorismiin. Kesästä 2014 alkaen ääri-islamistinen terrorismi on leimannut Syyrian ja Irakin tilanteesta käsittelevää uutisointia. Kesästä 2015 alkaen suomalainen media joutui omaksumaan pakolaiskriisiuutisoinnissa kotimaata koskevan näkökulman. Suomen tapauksessa kyseessä oli siis uusi ja poikkeuksellinen ilmiö.

2000-luvulla nopean teknologisen kehityksen ja sosiaalisen median syntymisen aikana tapahtuneet poikkeustilanteiksi luokiteltavat isot uutistapahtumat ovat haastaneet journalistisen profession ja sen ammattikäytännöt kahdella tavalla: aikajänteen lyhentymisellä ja julkaisutapojen muutoksella.

Suomalaiset mediatilat aloittivat uutistensa julkaisemisen internetissä aikanaan niin, että kaikesta sisällöstä vain osa julkaistiin myös median verkkosivuilla. Juttujen verkkoversiot saattoivat vielä 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä olla lyhyempiä kuin esimerkiksi painetussa lehdessä julkaistut jutut.

Käänteentekevä mullistus saapui Kaakkois-Aasian tapaninpäivän tsunamin mukana vuonna 2004. Äkillinen ja raju, myös satoja suomalaisia hyvin konkreettisesti koskettanut luonnonkatastrofi toisella puolella maapalloa pakotti suomalaisen median päivittämään käsitystään verkkouutisoinnista uudelle tasolle. (Karvala 2014, 9) Maailmanlaajuisesti yli kahdensadantuhannen ihmisen hengen vienyt katastrofi oli kohtalokas myös 179 suomalaiselle, mikä teki siitä suurimman Suomea sotien jälkeen kohdanneen onnettomuuden. Näin suuren uutistilanteen edessä media ei enää voinut odottaa uusimpien tietojen julkaisemisen kanssa seuraavan päivän lehden painoon menoa. Myös viranomaisen toiminnan hitaus kannusti etsimään uusia toimintatapoja ja vaihtoehtoisia tietolähteitä ja uudistamaan nettiuutisointiinsa liittyvää filosofiaa. (emt., 9)

2010-luvulle tultaessa jopa vahvimmat ja vanhimmat painetut sanomalehdet ovat joutuneet myöntymään niin sanottuun ”digi first” -ajatteluun. Toisin sanoen uutistuotantoa on oltava tasaisesti päivän ja jopa vuorokauden ympäri, eikä kova kilpailutilanne muiden kanssa anna aikaa hautoa tapahtumien uusimpia käänteitä seuraavaan päivään ja sen painettuun lehteen asti. Toimittajien on oltava valmiita seuraamaan käynnissä olevia kriisejä herkeämättä, löydettävä niistä koko ajan uusia käänteitä ja näkökulmia ja raportoitava ne työnantajansa verkkosivuille ja jopa sosiaaliseen mediaan. Uutisjuttu ei tarkoita enää valmista, huippuunsa hiottua artikkelia, vaan verkossa artikkeli elää ja kehittyy koko ajan. Kehitys liittyy myös median tarpeeseen etsiä uutta ansaintalogiikkaa. Mediatilat pyrkivät pitämään lukijat otteessaan mielellään koko ajan, eivätkä ne voi laskea sen varaan, että lukijat palaavat sivustolle itse etsiäkseen uusia päivityksiä meneillään olevaan uutistilanteeseen. Nykyisin uutisjutuissa käytetään perusuutiseen yhdistettäviä live-työkaluja, joiden avulla esimerkiksi oikeudenkäyntiä seuraava toimittaja voi päivittää juttua reaaliaikaisesti hieman samalla tavalla kuin hän raportoi uusista käänteistä esimerkiksi Twitterissä³.

---

³ Aiemmin tällaisia työkaluja on nähty jo esimerkiksi The Guardianilla ja alkusyksystä 2017 alkaen esimerkiksi Helsingin Sanomissa.

Tekniikan kehittyminen ja sen lähes reaaliaikaiseen raportoimiseen yltävät mahdollisuudet ovat lisänneet nopeuden vaatimuksia entisestään, mutta samalla on lisääntynyt myös kritiikki mediaa ja työtehtäviään hoitavia toimittajia kohtaan. Median ja toimittajien toimintaa arvioidaan ja arvostellaan kriisi- ja katastrofiuutisoinnin yhteydessä jopa tilanteen ollessa päällä. Tällainen kritiikki kohdistuu yleensä kotimaisiin toimittajiin kotimaisen kriisin yhteydessä, mistä Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen käyty keskustelu on hyvä esimerkki.

Edellä mainitut syyt ovat johtaneet kommentteihin journalismin kriisistä ja katastrofiraportoinnin ylilyönneistä. Tiia Rantalainen (nyk. Palmén) tutki omassa pro gradu -työssään, minkälaisia tunteita ja reaktioita Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien kaltaisissa uutistilanteissa työskentely sai toimittajissa aikaan ja kuinka se yhdessä kaukana kriisipaikalta työskennelleen toimituksen johdon tekemien päätösten kanssa vaikutti heidän ammatilliseseen suoritukseensa.

Journalismia kritisoivassa keskustelussa usein unohtuu, että toimittajatkin ovat ihmisiä, jotka joutuvat tekemään työtään hyvin herkissä ja arkaluontoisissa tilanteissa mutta valtaavan julkisen paineen alla. Tiedonhankinnan ja välittämisen yhteiskunnallisista merkityksistä huolimatta toimittajan positio kriisipaikalla on hyvin erilainen kuin viranomaisten. (Rantalainen 2011, 3) Jokelan ja Kauhajoen tapauksista on Suomessa tehty paljon tutkimusta, jossa arvioidaan median toimintaa ja yleisön kokemusta median toiminnasta. Vähemmän on kuitenkin tutkittu sitä, minkälaisia tunteita poikkeuksellisissa olosuhteissa toimiminen toimittajissa herättää, vaikka "[J]os toimittaja epäonnistuu, julkinen moite kohdistuu koko mediaan ja voi olla hyvin voimallinen." (emt., 3)

Kommentit journalismin kriisistä ja katastrofiraportoinnin ylilyönneistä perustuvat usein normatiiviseen ajatukseen muutoksesta ja taustalla on käsitys, jonka mukaan journalismin laatu olisi heikentynyt ja journalistien ammattietiikka rapautunut. (Koljonen 2013, 6)

"Kriitikoilla on kuitenkin harvoin ollut esittää muita todisteita kuin varoittavia esimerkkejä tuoreimmista katastrofeista." (emt., 6) Sellainen ei mahdollista tilanteen kehittymisen

pitkääikaista seuraamista tai aitoa vertaamista aiempiin aikoihin. Journalistien puolustuspuheenvuorot ovat hänen mukaansa perustuneet ”yhtä heppoisiin eväisiin” ja keskustelu on jäänyt ”juupas–eipäs–kinasteluksi”. (emt., 6) Koljonen itse vertailee väitöskirjassaan eri aikakausina tapahtuneiden katastrofien uutisointia aineistolähtöisesti toisiinsa ja pyrkii sitä kautta tekemään johtopäätöksiä siitä, ovatko journalismin laatu ja journalistien etiikka vuosikymmenten saatossa heikentyneet.

Väitöskirjaansa varten Koljonen on haastatellut 40 ammattitoimittajaa, jotka arvioivat omaa ja ammattikuntansa suoriutumista Jokelan (2007) ja Kauhajoen (2008) koulusurmien raportoinnista. Nämä kaksi dramaattista ja traumaattista tapahtumaa olivat tapahtuessaan Suomessa ennennäkemättömiä, yllättäviä ja melko ainutlaatuisia. Kriiseistä ja katastrofeista uutisoineiden toimittajien haastatteluihin perustuneet tutkimukset ovat usein normatiivisesti virittyneitä ja niissä tarkastelun keskiössä ovat yleensä toimittajien tekemät eettiset valinnat, kuten minkälaisia käsityksiä heillä on ollut oikeasta ja väärästä kriisiraportoinnista. (emt., 22)

Katastrofit ovat poikkeustapauksia, poikkeamia arjesta. Suuronnettomuuksien, joukkosurmien, terrori-iskujen kaltaisissa poikkeuksellisissa olosuhteissa raportoitaessa voi journalismin uskomuksista ja käytännöistä paljastua sellaisia olennaisia puolia, jotka eivät ole nähtävissä tavanomaisissa uutispäivissä. (emt., 33) 2000-luvun katastrofiuutisoinnissa on tullut esiin paljon viitteitä siitä, että journalistien pitää yhä useammin perustella yleisölleen tekemiään journalistisia ratkaisuja. Samalla toimittajien itsenäisestä, pelkkiin journalistisiin perusteisiin nojaavan riippumattoman asiantuntijan ja vallanpitäjien valvojan roolista on liikuttu lähemmäksi palveluhenkisen sisällöntuottajan roolia. (emt., 33)

Toimittajat ovat tietoisia tästä professionsa muutoksesta ja tietoisuus on lisännyt alan ammattikunnan tarvetta kriittiseen itsetutkiskeluun. Se ei välttämättä ole pelkästään alan sisäisen kriisin paikka vaan asian voi nähdä myös mahdollisuutena. ”Tuoreimpien katastrofien yhteydessä paljastuvan epävarmuuden voi nähdä myös vahvuudeksi, kyvyksi nähdä ihanteiden ja realiteettien väliset hankauskohdat aiempaa kirkkaampina.” (emt., 9) Siitä

syystä toimittajien pitääkin asiantuntijatyön tekijöinä pystyä siirtymään refleктоivaan ammattikäytäntöön eli oppimaan omista kokemuksistaan ja kyseenalaistamaan omia käytäntöjään ja uskomuksiaan. (emt., 9) Omakohtaisten kokemusten ja uskomusten reflektointi avartuu Koljosen mukaan, kun ”journalisti tuntee ammattinsa historian ja ymmärtää sen yhteiskunnallisessa asemassa tapahtuneet muutokset.” (emt., 9)

Koljonen esittelee väitöskirjassaan journalismin ammatti-ideologiasta nousevan jäsenyyksen, jonka avulla hän yrittää hahmottaa journalismin pysyvyyttä ja muutosta. ”Jäsenyyksen lähtökohtana on ajatus siitä, että journalismin kannalta keskeisin ydinaines muodostuu journalismin suhteesta tietoon, yleisöön, valtaan, aikaan ja etiikkaan.” (emt., 62) Nämä ”viisi avainsuhdetta” nojaavat olemassa olevaan tutkimukseen siitä, millaisiin ammatillisiin ideaaleihin journalismi on sitoutunut.

Toimittajat ovat toisaalta passiivisia ja neutraaleja tiedonjakajia, toisaalta erityistä missiota ja tiettyjä arvoja ajavia aktivisteja. (Hanitzsch 2007, 371) Nämä kaksi ääripäätä edustavat kahta ammatillisesti täysin erilaista maailmankatsomusta, mitä tulee toimittajan ammatillisiin ihanteisiin ja käytäntöihin. Ensimmäinen uskoo universaaleihin sääntöihin, joiden totuus perustuu empiiriseen näyttöön, kun taas vaa’an toisessa kupissa yksilölliseen tilankeharkintaan luottavat relativistit hakevat totuutta analyyttisen järkeilyn ja arvopohdintojen kautta. (ema., 371–372)

On selvää, että erilaiset maailmankatsomukset tuottavat erilaista journalismia. Jos teoriaa ajattelee pakolaiskriisin näkökulmasta, voi kuvitella, että empiiriseen näyttöön totuuskäsityksensä pohjaavien toimittajien on vaikeampi suhtautua esimerkiksi turvapaikanhakijoiden omiin tarinoihin totuudenmukaisina kuvauksina tapahtumista, jos kertomusten tueksi ei ole olemassa näyttöä. Analyyttiseen järkeilyyn ja arvopohdintoihin totuuskäsityksensä perustavien toimittajien voi olla helpompi suhtautua turvapaikanhakijoiden tarinoihin esimerkkeinä totuudesta eivätkä he sen vuoksi välttämättä jätä juttua tekemättä siksi, ett eivät saa vahvistusta kaikille haastateltavan kertomille asioille. Kummassakin tapauksessa on kyse arvoista ja siitä, minkä päämäärän toimittaja arvottaa korkeammalle: absoluutti-

sen totuuden vai tarpeeksi totuudenmukaisen esimerkin jostakin toimittajan kertomisen arvoiseksi arvioimasta asiasta tai ilmiöstä.

Jako erilaisiin toimittajaidentiteetteihin ja ammatillisiin käytäntöihin voidaankin tehdä myös korkean ja notkean modernin eetosten välillä. Toimittajaidentiteetin taustalla vaikuttaa korkean modernin eetos, kun toimittaja vetoaa rooliinsa tiedonvälittäjänä ja yleisen edun edistäjänä journalistista työtä tehdessään. Vallan vahtikoiran ja kuluttajien toiveiden täyttäjän roolistaan muistuttava toimittaja puolestaan tukeutuu notkean modernin eetokseen. (Koljonen 2013, 9)

Korkean modernin käsite on peräisin Daniel Hallinilta. Hän viittaa käsitteellä noin toisesta maailmansodasta 1980-luvulle asti kestäneeseen aikakauteen, jolloin journalistisen profession arjen ja ihanteiden välinen kuilu näytti kaventuneen olemattomaksi, eli toisin sanoen journalismin nousu neljäntenä valtiomahtina politiikan yläpuolelle tuntui mahdolliselta. (Hallin 1992, 14–16) Media oli siis onnistunut muodostamaan itsestään itsenäisen institution, mutta säilyttämään läheiset välit valvomansa eliitin kanssa. Toimittajat eivät tunne itseään kuitenkaan voittoa tavoittelevan yrityksen työntekijöiksi vaan kokivat aidosti tuottavansa julkista palvelua. (ema., 14–16) Lisäksi mediatalojen omistajat ovat luovuttaneet kontrollin uutispalstojen päivittäisestä sisällöstä toimituksille, jotka toimivat oman hierarkiensa ja normiensa mukaisesti. (ema., 14–16)

John Neronen ja Kevin Barnhurstin mukaan ennen kaikkea yhdysvaltalaisessa sanomalehdistössä oli jo 2000-luvun alussa siirrytty tai oltiin siirtymässä yhdestä ajanjaksosta toiseen. Väistymässä on ammattilaisen (professional) sanomalehti ja tuloillaan konsernin (corporate) sanomalehti. (Nerone & Barnhurst 2003, 438–440) Toimittajista on kehkeytynyt ”ammattilaisen sanomalehden aikakaudella” ’superkansalaisia’, poliittisesti neutraaleja ja tiedemiestä muistuttavia asiantuntijoita. (ema., 438–440) Objektiivisuuden ja autonomisuuden ideaalien ympärille journalismi kehitti professioammateille tyypillistä palvelueetosta. (ema., 483–440) Konsernin sanomalehden aikakaudella toimittajat havaitsivat me-

nettäneensä osan siitä itsenäisyydestä, jonka suojissa he voivat vaalia professionaaleja arvojaan. (ema., 483–440)

Notkean modernin journalismista on tullut ikään kuin palveluhakemisto, joka on alkanut tarjota hyvätuloisille, korkeasti koulutetuille kuluttajilleen suunnistusohjeet sekä hyödyllisten että huvittavien sisältöjen ääreen. (Koljonen 2013, 64)

Asiantuntijatoimittajien paikat on täytetty kohdeyleisöjen, tietolähteiden ja mainostajien tarpeet ymmärtävillä sisällöntuottajilla, joita piiskataan kustannusten minimointiin ja tuottojen maksimointiin. (Koljonen 2013, 64)

Notkean modernin yhteiskunnalle on tunnusomaista puolestaan se, että ihmiset ja median kaltaiset instituutiot joutuvat luovimaan joskus nopeidenkin, hallitsemattomien ja hämmentävien muutosten. (emt., 64) Asiantuntijat eivät tällaisessa ympäristössä enää ole kyseenalaistamisen yläpuolella tai auktoriteetteja, vaan ”tieto muodostuu kollektiivisesti mielipiteiden ja informaation vaihdosta ja muokkautuu joukkojen keskuudessa alinomaan.” (emt., 64) Yleisöstä on tullut median kumppani, ja siksi rajat journalismin ammattilaisten ja amatöörien ja tuottajien ja kuluttajien välillä ovat hämärtyneet. Muuttuneeseen toimintaympäristöön sopeutuminen edellyttää, että ”journalistit hakeutuvat yhteistyöhön erilaisien tahojen kanssa, ottavat vastaan saamansa palautteen ja omaksuvat vuorovaikutteiset toimintatavat.” (emt., 64)

2.3 Pakolaisuus poikkeustilanteena mediassa

Mediassa turvapaikanhakijoiden saapuminen oli ymmärrettävästi isoin uutisaihe loppukesällä ja syksyllä 2015. Kuukausien ajan media seurasi tilanteen kehittymistä ja raportoi saapuvien turvapaikanhakijoiden määrän lähes reaaliajassa. Pakolaiskriisin lisäksi jutuissa vilahtelivat sellaiset ilmaisu kuin ”turvapaikanhakijoiden tulva” ja ”pakolaisvirta”. Pakolaisten rinnastaminen hallitsemattomiin luonnonvoimiin tuntui lietsovan äärioikeistolaista ja rassistista liikehdintää, vihapuhetta ja niin sanottua ääripää-ajattelua. Toisaalta asiallinen keskustelu Suomen turvapaikkapolitiikasta, pakolaisista ja maahanmuutosta tuntui olevan mahdotonta mediassa jo senkin takia, että aihetta kriittisesti käsitteleviä toimittajia uhkasi

leimaantumisen ”halla-aholaisiksi” ja ”hommafoorumilaisten” sympatiseeraajiksi. Lisäksi toimittajien tuntui olevan vaikea käsitellä aihetta ilman, että keskusteluun haettiin ääripääpareja tilanteessa, jossa ei aina edes päästy yhteisymmärrykseen siitä, ketkä asiassa olivat vastakkain. (kts. Maasilta & Nikunen 2018)

Media käsitteli pakolaiskriisiä, kuten se on tottunut asioita käsittelemään: valitsemalla näkökulmia monipuolisesti, tarjoamalla tietoa ja etsimällä haastateltavia, joilla oli mahdollisimman nasakka sanoma. Myös ääripäistä ja rassistisesta liikehdinnästä tuli iso juttuaihe varsinaisen pakolaiskriisin seuraamisen rinnalla. Mediassa turvapaikanhakijoista puhuttiin paljon tavoilla, jotka korostivat heidän toiseuttaan ja eksoottisuuttaan. Mieleeni on jäänyt erityisesti MTV:n pääuutislähetyksessä elokuussa 2015 esitetty juttu, jossa Kirkkonummen Evitskogin vastaanottokeskusta koskevan tiedotustilaisuuden jälkeen oli haastateltu paikallisia asukkaita. Jutussa useampikin alaikäisen lapsen vanhempi pohti, ettei uskalla turvapaikanhakijoiden saavuttua enää päästää lapsiaan bussilla kouluun, koska kyydissä voi olla ulkomaalaisia miehiä. Pelkojen rationaalisuutta ei jutussa kyseenalaistettu. Muukalaispelon lisäksi jutuissa on käsitelty turvapaikanhakijoista aiheutuvia kustannuksia ja esitelty suomalaisnäkökulmasta kiinnostavaksi koetuista näkökulmista turvapaikanhakijoiden kulttuureihin liittyviä tapoja ja islamin uskoa. Syksyn 2015 lopulla jutuissa alkoivat näkyä myös turvapaikanhakijoita vastaan ja vastaanottokeskuksiin kohdistuvat hyökkäykset, vastaanottokeskuksissa tapahtunut väkivalta ja niin sanottujen katupartioiden liikehdintä.

Jotenkin kahtiajako tuntui vain lisääntyvän ja mediasta itsestään tuli keskustelun osapuoli, joka joutui vihamielisten hyökkäysten kohteeksi. Osa yleisöstä syytti mediaa ja yksittäisiä toimittajia puolen ottamisesta ja oman asian tai ideologian ajamisesta. Toimittajat ovat näiden palautteiden mukaan saaneet kuulla olevansa muun muassa ”vihervassareita”, ”suvakkihuoria”, milloin minkäkin tahon ”käytyreitää” ja ”natottajia”. Tällainen syyttely on saanut ammatillisen journalismin puolustuskannalle. Journalistiliitto vastasi vihapuheeseen keväällä 2016 kampanjoimalla ”sananvastuuvalan” puolesta. Tempauksen keskeinen

ajatus oli, että sitoutumalla ”sananvastuuvalaan” toimittajat ja toimitukset sitoutuivat kantamaan vastuun sanomisistaan. Vala kuului:

*Ilmaisen itseäni ihmisoikeuksia kunnioittaen. Vihapuhe ei vaienna minua. Kannan vastuun sanoistani. #sananvastuuvala.*⁴

Itsestäni tällaisen valan vannominen tuntui vähän kummalliselta, koska sananvastuu kuuluu toimittajan etiikan kulmakiviin. Tällainen kannanotto Journalistiliiton puolelta näyttikin heijastavan ennen kaikkea hätää, joka alan sisällä vallitsi. Pakolaiskriisi oli aiheuttanut journalismin kriisin. Toimittajat tekivät työtään, kuten olivat sitä tottuneet tekemään, pakolaiset ”virtasivat” ja jokin journalismiin sisäänrakennettu ominaisuus yhdessä vallitsevan poliittisen tilanteen kanssa haastoi median aseman tapahtumien puolueettomana ulkopuolisena tarkkailijana ja raporttijana.

Pakolaiset, siirtolaisuus ja maahanmuutto ovat medialle tuttuja aiheita, joita käsitellään monipuolisesti mutta hyvin pitkälti ongelmälähtöisesti ja toiseuttamisen kautta. (Bauder [2012] Moore, Gross & Threadgoldin 2012, 33–46 siteeraamana) Pakolaisten kanssa käytävät diskurssit liittyvät usein inhimilliseen kärsimykseen, ihmisjoukkojen siirtymiseen liittyviin sosiaaliin ja taloudellisiin ongelmiin maassa, johon pakolaiset saapuvat tai ajankohdasta riippuen myös terrorismiin. (emt., 34–35) Median syystä tai toisesta harjoittama pakolaisten toiseuttaminen voi saada lisäkierroksia, mikäli jokin poliittinen toimija tarvitsee pakolais- ja maahanmuuttokysymyksiä osaksi omaa kampanjaansa. (emt., 33–36) Voi siis käydä niin, että suhteellisen pieni pakolaisten joukko saa poliitikkojen ja median parissa aikaan suuren keskustelun maahanmuutosta ja varsinaisesta pakolaiskriisistä.

Toisaalta pakolaisaihe antaa medialle ja poliitikoille mahdollisuuden peilata ”meitä” ja ”muita” tavalla, joka on osa eräänlaista hegeliläistä identiteetin muodostusta (Hegelian process of identity formation). (emt., 34–35) Se tarkoittaa, että vastakkain ovat kansallinen identiteetti ja maahan pakolaisina tai muuten maahanmuuttajina saapuvien ihmisryhmien

---

⁴ Sananvastuuvala-kampanja Suomen Journalistiliiton sivuilla <https://journalistiliitto.fi/fi/sananvastuuvala/> (noudettu 20.4.2018)

identiteettiä ”muina”. Maahanmuuttajat joutuvat tällaisessa keskustelussa aina vastakohtaksi ”kansalliselle itselle” (national self). (emt., 34–35) Toisin sanoen maahanmuuttajia saatetaan herkästi esittää diskursseissa, joissa korostetaan heihin liitettyä ääri-islamilaista fundamentalismia (niin sanotut muslimikysymykset kuten naisten huivipakko ja uskonnon harjoittamiseen liitetyt tavat) tai muita eksoottisiksi miellettyjä tapoja (esimerkiksi halal-teurastukset). Valitsemalla tällaisia diskursseja media korostaa eroja ”muiden” ja ”meidän” välillä sekä vahvistaa ennakkoluuloja ja stereotypioita. (emt., 34–35)

Toiseuttaminen tapahtuu hyvin herkästi ja siitä on keskusteltu paljon journalismia enemmän antropologian ja etnografisen tutkimusmetodin puolella. Etnografinen tutkimusmetodi on hyvin samanlaista työtä kuin journalistinen reportaasikirjoittaminen vaatii. Se perustuu havainnointiin, havaintojen auki kirjoittamiseen ja tulkitsemiseen. Etnografista tutkimusmetodia käyttävän tutkijan pitää muistaa koko ajan, että hän reflektoi kaikkea näkemäänsä ja kuulemaansa oman itsensä kautta ja vuorovaikutuksessa ympäröivän maailman kanssa. (Aull Davies 1999, 3–4) Oma reflektio vaikuttaa taustalla läpi koko prosessiin aina aiheen valinnasta lopputulokseen. (ema., 4) Ulkopuolisuus ja erilaiseen ryhmään tutkittavien kanssa kuuluminen ei kuitenkaan estä tutkimuksen tekemistä. Kyse on pikemminkin siitä, mitä tutkimuksella pyrkii selvittämään ja sanomaan ja miten sen toteuttaa. (Marttila 2014, 376)

Samat havainnot pätevät helposti myös journalismiin. Toimittaja on aina itsekin ’toinen’ eläytyessään ja raportoidessaan muiden ihmisten toiminnasta ja elämästä. Toki suomalaisella toimittajalla on enemmän yhteneväistä tarttumapintaa itsensä kanssa samassa maassa syntyneen ja kasvaneen haastateltavan kanssa kuin jonkun sellaisen, joka tulee täysin toisenlaisesta ympäristöstä ja kulttuurista. Marttilaa ja Aull Daviesia mukaillen voisi sanoa, että toimittajan pitää vain olla tietoinen omasta positiostaan ja siitä, mitä se tarkoittaa esimerkiksi Suomeen Irakista tai Syyriasta saapuneisiin turvapaikanhakijoihin nähden. Toisaalta suomalaisella toimittajalla on ymmärrys siitä, mitä suomalainen yleisö haluaa turvapaikanhakijoista tietää.

Ethical Journalism Networkin EJN:n johtaja Chris Elliott vieraili Tampereella lokakuussa 2016 puhumassa turvapaikanhakijoita koskevasta uutisoinnista. Elliottin näkökulma oli vahvasti sidoksissa hänen kotimaahansa Iso-Britanniaan ja sen lehdistöön, mutta hänen esityksensä sisällöt tuntuivat tutuilta myös suomalaisessa mediaympäristössä. Erityisesti Elliott varoitti niin sanottujen latautuneiden sanojen käyttämisestä turvapaikanhakijoita käsiteltäessä. Hänen mukaansa toimittajilla tuntui olevan jopa vaistonvarainen ajatus siitä, että "stranger equals danger". Toisin sanoen toimittajat rakentavat jopa huomaamattaan ja rutiinilla juttujaan niin, että uudenlaiset, yllättävät ja toistaiseksi vieraat ilmiöt käsitellään ensin niiden potentiaalisesti aiheuttaman uhkan kautta. Samalla toimittajat luovat vahvoja kannanottoja, joita erilaiset poliittiset tahot voivat käyttää vahvistamaan omia pyrkimyksiään.

Elliott kehotti toimittajia olemaan erityisen varovaisia turvapaikanhakijoihin ja pakolaisiin liittyvän sanaston kanssa. Ei ole yhdentekevää, käytetäänkö mediassa turvapaikanhakijoista sanavalintoja "laiton siirtolainen" tai ilmiöstä ilmaisuja "turvapaikanhakijoiden tulo" tai "invaasio". Tekstin elävöittämiseen pyrkivät sanat synnyttävät yleisön mielissä tunteita ja vahvistavat kielteisiä stereotyyppioita. Samalla huolimattomasti valitut sanat voivat tuottaa jopa väärää tietoa. Elliott esimerkiksi muistutti siitä, ettei ihminen ole koskaan laitton, oli hän sitten pakolainen tai siirtolainen. "Laittomien pakolaisten" ja "laittomien siirtolaisten" sijaan pitäisikin hänen mukaansa puhua esimerkiksi paperittomista (undocumented) siirtolaisista. (Elliott 2016)

Elliott kehotti luennollaan toimittajia ja toimituksia vastustamaan avoimesti vihapuhetta ja välttämään aktiivisesti sen työkaluksi joutumista. Yksi konkreettinen keino on hänen mukaansa käyttää mahdollisimman arvolatautumattomia sanavalintoja (relatively value free terms) psykologisesti latautuneiden sanojen (psychological terms) sijaan. Esimerkiksi muutosta kuvattaessa on Elliottin mukaan varmempaa puhua muutoksesta kuin ladata muutokselle valmiiksi merkityksiä, jotka vaikuttavat yleisöön psykologisesti. Tällaisia

psykologisia sanavalintoja ovat esimerkiksi tilannetta epävakaaaksi (unstable), romahdukseksi (collapse), häiriöksi (disturbance) tai valtauksiksi (succession) kuvaavat ilmaisut. Samaisen sanatestin voi Elliottin mukaan tehdä myös vertaamalla sanaa kasvu arvolatautuneempiin ilmaisuihin kuten aalto (outbreak), epidemia (plague), kontrolloimaton (out of control) tai ylenmääräinen (overrun) tai sanaa uusi sanoihin invaasio (invasion) tai vieras (alien).

Ääripäistä puhuminen ja vastakkainasettelun synnyttäminen tai korostaminen voivat kiihdyttää konfliktia tai edesauttaa räjähdysherkän tilanteen muuttumisen avoimeksi konfliktiksi. Samaan lopputulokseen johtaa myös eri osapuolia koskevien negatiivisten stereotyyppien toistaminen mediassa. (Howard 2003, 6–7.) Elliott muistutti, etteivät valinnat useinkaan ole tarkoituksellisia muussa mielessä kuin yleisön huomion herättämisessä. Toimittajat eivät ehkä pyri tahallisesti luomaan eripuraa vaan heidän motiivinsa on saada lukijat klikkaamaan juttua. Klikkaamispäätökseen vaikuttaa vahvasti tunne siitä, puhuttelee jutun otsikko. Ihmisten on todettu kyllä kiinnostuvan niin sanotuista human interest -jutuista, mutta huoli ilmiön omaan elämään liittyvistä vaikutuksista motivoinee vahvemmin päätöksen taustalla.

Sitä, miksi ihmiset tuntevat läheisyyttä ja empatiaa enemmän 'omien' kuin 'muiden' asioihin, on yrittänyt selittää kansainvälisen politiikan tutkija Andrew Linklater, joka on jakanut kansalaisen moraaliset velvoitteet kahteen ulottuvuuteen: sisäisiin ja ulkoisiin. Kriittinen teoria esittelee ajatuksen yhteisön jäsenten ja yhteisön ulkopuolisen maailman välillä vallitsevien suhteiden soveliaasta tilasta. Omaa kansaa, samassa kansallisvaltiossa asuvaa väestöä, kohtaan tunnettuihin velvollisuuksiin liittyvät esimerkiksi eettinen paikallisuus ja erillisyyden korostaminen. (Linklater 1990, 38–41) Tämän tulkinnan mukaan kansalaisten tärkein velvoite kohdistuu omaan kansaan ja ulkopuolisten asioilla on vain rajoitettu merkitys oman kansan asioihin verrattuna. (emt., 38–41) Toisin sanoen eron tekeminen 'meidän' ja 'muiden' välillä on jonkinlainen kansallinen eettinen velvollisuus, jota sovelletaan erilaisiin tilanteisiin, joissa 'meidän' ja 'muiden' intressit kohtaavat.

Uutismedian sosiaalisiin velvollisuuksiin kuuluu kertoa kansalaisille “kuinka näiden tulee toimia kansalaisina”. (Deuze 2005, 454) Ajassa, jossa maailmanlaajuisesta siirtolaisuudesta ja etnisten yhteisöjen ja kansojen hajaantumisesta (diaspora) on tullut osa normaaleja nykyaikaisia demokratioita, pitäisi myös journalismin pyrkiä kehittämään jonkinlaista kulttuurillista ja monikulttuurillista herkkyyttä. (ema., 454) Tämänkaltaisen herkkyyden tosin vaatii journalisteilta aktiivista otetta asemoida itsensä sen yhteiskunnan ulkopuolelle, jossa he toimivat, ja luopua yrityksistä yksinkertaistaa monimutkaisia asioita. Tästä syystä tietyt yleisöt saattavat tuntea, ettei tällainen monikulttuurisuuden huomioiva journalismi enää edusta heitä. (ema., 454)

Pakolaiskriisi haastoi median kysymään itseltään, edustaako se kansalaisvaltiota vai ymmärtääkö se Deuzen kuvaileman kaltaista monikulttuurillisuutta. Tämä siitakin huolimatta, että Suomeen saapuneita turvapaikanhakijoita usein käsiteltiin mediassa ‘toisina’, jotka saapuivat jostakin muualta ja edustivat jotakin muuta kuin mihin median pääosin edustama valtaväestö on tottunut. Media kuitenkin asemoi itsensä pääosin näiden näennäisten ‘muiden’ puolelle kertomalla heidän Suomessa kohtaamistaan vaikeuksista, joita aiheutui esimerkiksi maahanmuuttopolitiikasta, puutteellisesta vastaanottotoiminnasta, rasismista ja kaikenlaisista Rajat kiinni- ja Suomi ensin -liikehdinnöistä. Sillä tavalla media teki työtään huomioiden monikulttuurillisuuden, mutta menetti ehkä ne lukijansa, joiden mielestä median tulisi toimia ennen kaikkea kansallisvaltion näkökulmasta.

3 SOVITTELUJOURNALISMI – VOIKO TOIMITTAJALLE ANTAA VASTUUN RAUHASTA?

Kuten jo aiemmassa luvussa kerroin, journalistinen toimintaympäristö on muuttunut viimeisen vuosikymmenen aikana merkittävästi normaalit toimitusrutiinit, toimittajien ammatti-identiteetti ja alan sisäiset ihanteet haastavilla tavoilla. Viime vuosina julkisessa keskustelussa on alettu yhä enemmän keskustella julkisesta keskustelusta, ja median on ollut mahdotonta pysyä objektiivisena sivustakatsojana tässä metatason keskustelussa. Sen toiminta on päätyneet tarkastelun ja kritiikin kohteeksi.

Tässä luvussa esittelen vaihtoehdoisen työskentelytavan ja kerron, kuinka sen tarjoamat työkalut voisivat auttaa toimittajia pakolaiskriisin kaltaisessa poikkeuksellisen haastavassa tilanteessa.

Aloitan esittelemällä sovittelujournalismiksi nimetyn suuntauksen taustalla vaikuttavat motiivit ja kerron, minkälaisen aatteellisen ja maailmanhistoriallisen evoluution tulos se on. Kerron myös, minkälaisia ammatillisia työkaluja sovittelujournalismi toimittajille voi tarjota. Näiden työkalujen tarkoituksena on: 1) siirtää ja pitää keskustelu aiheessa, josta journalismi kertoo ja 2) etsiä journalismin avulla ennemmin ratkaisuja kuin lietsoa tai ylläpitää mahdollisesti syntyneitä tai syntyneissä olevia ristiriitoja tai konflikteja.

3.1 Sovittelujournalismin taustat ja määritelmä

Sovittelujournalismi on hyvin tuore suuntaus, jonka varsinainen määrittäminen on jäänyt aivan viime vuosiin. Aloitan sovittelujournalismin esittelemisen kertomalla ensin hankkeesta, jossa sitä on pyritty määrittämään ja testaamaan. Pioneerityötä on tehty Tampereen yliopiston Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMETissa. COMET käynnisti sovittelujournalismin tutkimushankkeensa vuonna 2016 Koneen säätiön rahoittamana. Hankkeen tarkoituksena oli ”kehittää menetelmiä, joilla journalismi voisi

toimia välittäjänä tai sovittelijana, joka maltaa kuunnella ja kuunteluttaa eri leirejä kuultavissa aiheissa.”⁵

Taustalla oli erityisesti syksyllä 2015 ylikuumentunut pakolaiskriisikeskustelu, jossa media oli vahvasti osallisena, mutta periaatteessa sovittelujournalismin työkalut sopivat työryhmän mukaan kaikenlaisiin herkästi polarisoituviin tilanteisiin. Hankkeen ensimmäisen vaiheen muodostivat vuosina 2016–2017 neljä eri puolille Suomea sijoittuvaa työpajaa, joihin osallistui jo ammatissaan toimivia toimittajia ja verkkomoderaattoreita. Toiseen aaltoon pääsivät mukaan myös journalistiikan ja viestinnän opiskelijat. Alkuperäisissä ryhmässä toimittajat ideoivat, toteuttivat ja arvioivat yhdessä tutkijoiden kanssa näkökulmataan ja toteutukseltaan sovittelevuuteen tähtääviä journalistisia juttuja. Tarkoituksena oli ennen kaikkea selvittää, voiko sovittelevuus toimia journalismin toimintaa ohjaavana tavoitteena, ja, jos voi, niin miten.

Hankkeen ensimmäisen vaiheen lopuksi julkaistussa Sovittelujournalismin käsikirjassa sovittelujournalismin käsite määritellään seuraavalla tavalla:

Sovittelujournalismi tarjoaa uusia keinoja käsitellä konfliktierkkiä aiheita. Sovittelujournalismi on ajattelun ja toiminnan tapa, joka auttaa hahmottamaan ristiriitoja muuten kuin vain vastakkainasetteluna. Tavoitteena on luoda tilaa rakentavalle erimielisyydelle ja auttaa yleisöä ymmärtämään näitä erimielisyyksiä. (Hautakangas, Ahva & Haara 2017, 3)

Sovittelujournalismi on siis COMETin tutkijoiden määrittelemänä toimittajille enemmän ammattikäytännöllinen apupyörä kuin varsinaiseen sovintoon tähtäävä lopputulos.

Sovittelujournalismin nimellä tunnettu journalismin haara on alan piireissä varsin tuore ilmiö, mutta sen juuret ulottuvat vuosikymmenien taakse. Se perustuu läheisesti samantylaiselle arvopohjalle kuin rauhanjournalismina (peace journalism), ratkaisukeskeisenä journalismina (solutions journalism) ja rakentavana journalismina (constructive journalism) tunnetut journalismin alalajit. Niille yhteistä on se, että ne pyrkivät saamaan median kiinnostumaan oman toimintansa vaikutuksista ja kysymään pelkän tilanteen raportoimisen lisäksi, miten konfliktista tai muusta ristiriitatilanteesta päästää yli.

---

⁵ <http://www.uta.fi/cmt/tutkimus/comet/tutkimus/sojo.html>

Lisäksi sovittelujournalismissa on piirteitä kansalaisjournalismista (civic journalism), jossa toimittaja antaa aiheiden ja näkökulmien nousta kansalaisten tarpeista ja toimii portinvar-tijana, jonka tehtävänä on esimerkiksi mahdollistaa kansalaisen pääsyn vallanpitäjien pu-heille itselleen tärkeän asian kanssa. Monet kansalaisjournalismin tavoitteista ovat hyvin samanlaisia kuin sovittelujournalismin: luoda keskustelua, edistää osallistumista, auttaa julkisessa ongelmanratkaisussa. Lisäksi kansalaiset pyritään tuomaan mukaan julkiseen keskusteluun. Tuloksena on kansalaisten suurempi luottamus mediaan. (Rosen 1996, 13)

Esittelen seuraavaksi rauhanjournalismin ajatusta hieman tarkemmin, koska mielestäni sen toimintatapojen ymmärtäminen on oleellista paitsi sovittelujournalismin ymmärtämi-seksi mutta myös oman tutkimusaiheeni ja pakolaiskriisin viitekehyksen kannalta.

Rauhanjournalismi johtaa sanana ajatukset herkästi ajattelemaan aseellisia konflikteja ja niiden ratkaisuja. Pakolaiskriisissä ei tietenkään Suomen kontekstissa ollut kyse varsinaisen aseellisen konfliktin raportoimisesta. Mielestäni pakolaiskriisi kuitenkin vertautuu konfliktiin siinä mielessä kuin Ramsbotham, Miall ja Woodhouse konfliktia tarkoittavat. Heidän mukaansa konfliktin voi nähdä siellä, missä on luonnostaan ristiriitoja. Ristiriitoi-hin voivat johtaa taloudellinen epätasa-arvo, sosiaalinen muutos, kulttuurin muotoutumi-nen, psyykkinen kehitys ja poliittinen järjestäytyminen. (Ramsbotham ym. 2011, 7–8) Vuo-sina 2015–2016 Suomessa oli nähtävissä selviä merkkejä kaikista näistä ristiriidoista. Osa niistä liittyi pakolaiskriisiin ja sen kasvattamaan maahanmuuttajien määrään⁶ ja osa muun muassa kasvavaan eriarvoistumiseen⁷. Ilmapiiiriin epäilemättä vaikutti myös avoimen maahanmuuttokriittisistä arvoistaan tunnettujen perussuomalaisten nousu hallituspuolu-eeksi keväällä 2015.

---

⁶ Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta Maahanmuutto & turvallisuus – arvioita nykytilasta ja en-nusteita tulevaisuudelle (2016).

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79559/Maahanmuutto%20%26%20turvallisuus.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

⁷ Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta Turvassa? Kansalaisturvallisuuden tila Suomessa -raportti (2016). http://tietokayttoon.fi/documents/10616/2009122/8_Turvassa.pdf/de1af9e2-58ae-4472-8317-3d25e6ffdbd3?version=1.0

Yksinkertaisimmillaan konflikti määritellään tilanteena, jossa eri ryhmät tavoittelevat toistensa kanssa ristiriidassa olevia päämääriä. (emt., 7–8, 30.) Konfliktit muuttavat muotoaan erilaisten tapahtumien vuoroin kiihdyttäessä ja hillitessä niitä ja ne ilmenevät eri intressiryhmien järjestäytymisen ja yhteen sovittamattomien tavoitteiden kautta. Vuosina 2015–2016 pakolaiskriisi varmasti toimi jonkinlaisena konfliktia kiihdyttävänä ilmiönä, joka toi pintaan Suomessa jo pidemmän aikaa kyteneen maahanmuuttokriittisen keskustelun. Pakolaiskriisin tapauksessa konfliktin ominaispiirteitä on nähtävissä nimenomaan perussuomalaisen rajoja sulkevan ja punavihreän liberaalin ja humanistisen arvopolitiikan välillä. Konfliktilla ei siis tarkoiteta vain väkivaltaisia yhteenottoja vaan pidemmälle aikavälille jakautuvaa kehityskulkua.

Konflikti voi olla murroskohta, joka joko hajottaa vanhaa tai rakentaa uutta, tai se tarjoaa mahdollisuuden inhimilliseen edistykseen. (Galtung 2008, 20) Konfliktia voi käyttää uusin lähestymistapojen löytämiseen ja sitä voi luovasti ja kekseliäästi suhtautumalla muuttaa esimerkiksi suuntaan, jossa sen positiiviset mahdollisuudet ylittävät sen negatiiviset vaikutukset ilman väkivaltaa. (emt., 20) Pakolaiskriisin tapauksessa voisi ajatella, että vuodet 2015–2016 olivat murroskohta, joka testasi suomalaisen hyvinvointivaltion toimintakyvyn, yhtenäisyyden ja paineensietokyvyn vaikeassa tilanteessa. Pakolaiskriisi toi humanitaarisen hädän suomalaisten arkipäivään. Tilanteen voi nähdä murroskohtana, jonka edessä oli päätettävä, sulkeeko Suomi rajansa vai toimiiko se sellaisena, ihmisoikeuksia toteuttavana, valtiona, jonkalaisena se on juhlapuheissa esiintynyt.

Voimme edellä kerrottujen seikkojen valossa pitää pakolaiskriisiä jonkinlaisena konfliktina tai konfliktin tavoin toimineena ilmiönä. Siksi aiheesta raportoineiden toimittajien voi nähdä työskennelleen konfliktitilanteessa ja siitä syystä heidän työtään voi tarkastella rauhan- ja konfliktintutkimuksen näkökulmasta. Oleellinen kysymys tässä kontekstissa on: minkälaisen roolin rauhan- ja konfliktintutkimus medialle antaa tilanteissa, joissa konflikti nähdään tilana, josta halutaan päästä eroon.

Media voi vaikuttaa sovinnontekoon välittämällä kansalaisille tietoa eri osapuolten johtajien tai muiden konfliktin osapuolien rauhantahdosta ja pyrkimyksestä rakentaa sovintoa. (Ramsbotham ym. 2011, 359) Taustalla on ajatus siitä, että, toisin kuin konfliktin ylläpitäminen, rauha on päämäärä, johon kaikki, myös media, pyrkivät. Kaikkien sitoutuminen konfliktin ratkaisemiseen kasvaa, kun osapuolet näkevät toistensa tekevän sovinnon eleitä. Demokraattisissa valtioissa medialle ei kuitenkaan voida määrätä tai julistaa tehtäviä vaan median on itse oltava vakuuttunut siitä, että rauha on tärkeää. (emt., 359–360)

Toisin sanoen demokratian henkeen kuuluu, ettei edes rauhan asia voi ajaa median itsenäisyyden ja oman päätäntävällän edelle. Paljon jää sen varaan, kuinka paljon median toimijat yksittäisissä toimituksissa, yksittäisiä toimittajia unohtamatta, haluavat ottaa vastuuta yhteiskuntarauhan rakentamisesta ja ovat halukkaita pohtimaan juttuihinsa näkökulmia, jotka edistävät sovintoa vastakkainasettelua ja konfliktia enemmän. Konfliktinratkaisun näkökulmasta media voi raportoida väkivallan ja ristiriidan kuvaamisen sijaan konfliktin rakenteista ja sen eri toimijoista sekä yhteisistä tavoitteista ja ongelmista, joita eri osapuolilla on. (Galtung 2008, 25–31)

Tällainen rauhan näkökulmaan tähtäävä tehtävä voi olla medialle haastava, koska jo perinteiset uutiskriteeritkin listaavat tärkeimmiksi uutisaiheiksi ne aiheet, jotka rakentuvat ristiriitojen, konfliktien, katastrofien ja erilaisten näkökulmien välisten kahnauksien ympärille. (kts. Galtung & Holmboe 1965) Valintojen taustalla saattavat olla myös käytännön syyt. Sovinnon hierominen ja esimerkiksi radikalisoitumisen ennaltaehkäisytyön tuloksien mittaaminen etenevät hitaasti eikä niiden käännteistä saa yleisön kiinnostusta herättäviä otsikoita päivittäiseen uutisvirtaan. Tällaisen ajattelutavan vaatima itsereflektio on medialle usein vaikeaa juuri siksi, että media keskittyy niin paljon konkreettisten tapahtumien raportointiin (Galtung 2008, 25–31).

Pakolaiskriisin tapauksessa median toiminnan ytimessä oli juuri tällaisten konkreettisten, ristiriitaa vahvistavien tapahtumien raportointi. Median huomio kiinnittyi esimerkiksi maahan saapuvien turvapaikanhakijoiden laskemiseen, vastaanottokeskuksiin suuntautu-

neisiin iskuihin, katupartioihin ja myöhemmässä vaiheessa Helsingin Rautatientorilla telttaleirejä pitävien Oikeus elää- ja Rajat kiinni -liikkeiden keskinäisiin suhteisiin, mikä lähinnä tarkoitti jälkimmäisten häiriköintiä ensin mainittujen suuntaan.

Yksi työkalu vastaaviin tilanteisiin on sovittelujournalismin esikuvana toimivat rauhanjournalismi tarjoama kriittinen itsetietoisuus (critical selfawareness), jonka omaksuminen edustaa samalla median potentiaalia ennaltaehkäistä ja hillitä sosiaalista väkivaltaa. (Lynch & McGoldrick 2005, xv) Kriittisen itsetietoisuuden avulla toimittajat voivat havainnoida omasta toiminnastaan ne seikat, joiden perusteella he päätyvät näkemään ja kokemaan maailman ja siitä saatavan tiedon itselleen ominaisella tavalla, oli kyse sitten uutiskriteereistä tai kansallisuuden ehdottamasta identiteetistä. Itsereflektio on tärkeää, koska median on vanhanaikaista uskotella itselleen ja yleisöilleen, että se vain kuvaa neutraalisti ja objektiivisesti todellisuutta. (emt., xvii.) Todellisuudessa mikään näkökulma ei voi koskaan olla täysin neutraali ja objektiivinen, vaan todellisuus on osiensa summa ja hyvin riippuvainen näkökulmasta, josta sitä katsotaan. Pahimmillaan kriittisen itsetietoisuuden puute voi jopa lietsoa konfliktia. (emt., xvii.) Esimerkiksi pakolaiskriisin tapauksessa uutisoinnin konfliktikeskeisyyden voi nähdä vaikuttaneen tietynlaisen ilmapiirin vahvistumiseen.

Väkivallan uhkan korostamisen sijaan toimittajat voivat valita tarkastella sitä, kuinka konflikti muuttuu ja minkälaisia inhimillisen kehityksen mahdollisuuksia vaikeassa tilanteessa on. (Lee 2009, 258–259) Median kannattaa myös välttää demonisoivia ja stereotyyppisiin ilmaisiin tukeutuvia kielikuvia, huomioida kaikki osalliset tahot ja varmistaa, että toimittaja on tietoinen ja irtautuu omasta sosiaalisesta luokastaan. (ema., 258–259) Myös hyvä-paha-vastakkainasettelua pitäisi uutisoinnissa välttää ja muistaa kuljettaa tapahtumien todellisia syitä mukana samalla, kun yleisölle kerrotaan tämänhetkisistä tapahtumista. Juttuihin on hyvä hakea mahdollisimman inhimillisiä toimijoita. (ema., 258–259)

Toisin kuin perinteisissä journalistin eettisissä ohjeissa neuvotaan, sovintoa rakentavan jutun pitää edistää ratkaisun syntymistä, jälleenrakennusta ja sovinnontekoa. (ema., 258.) Tämä tarkoittaa, että jutun pitää ottaa asioihin kantaa ja tulkita sen perusteella rohkeasti tapahtumia, painottaa rauhanomaisiin aloitteisiin, vaimentaa etnisten ja uskonnollisten eroavaisuuksien kuvauksia ja kuvailla enemmän yhteiskunnan rakenteita. (ema., 258)

Miksi median pitäisi toimia rauhan ja sovinnon tekijänä tai vähintään ymmärtää mahdollisuutensa sovittelijana? Toimittajilla on ainutlaatuinen pääsy areenalle, jossa (konfliktin) osapuolet voidaan saattaa yhteen, ylläpitää keskustelua ja tuoda esiin eri näkökulmia. (Ramsbotham ym. 2011, 362) Toimittajat ovat tärkeitä, koska heillä on valta kehystää ja määritellä keskustelun agenda. Media voi myös avata osapuolten välisen kommunikatiokanavan ja aloittaa vuoropuhelun niiden välillä. (Traber 2008, 232) Vuoropuhelu ja kommunikaatio edesauttavat synnyttämään osapuolten välistä yhteistyötä, jossa konflikti nähdään yhteisenä ongelmana, josta kaikki osapuolet haluavat eroon. (Kempf 2008a, 15–16.)

Sovittelujournalismi on hyvin lähellä myös sovintojournalismia, jonka aihepiiriä pro gradu -tutkielmassaan käsitellyt Anna Saraste määrittelee seuraavalla tavalla:

Sovintojournalismia on [--], kun toimittajat näkevät itsensä ja median osana konfliktinratkaisutyötä, he edistävät kommunikaatiota ja dialogia konfliktin eri osapuolten välillä sekä käsittelevät menneisyyttä tavalla, joka lisää konfliktin jakolinjat ylittävää solidaarisuutta. (Saraste 2015, 61)

Saraste on omassa tutkielmassaan pohtinut journalismin roolia aseellisten konfliktien ja sodan jälkipuinnin yhteydessä ja nostaa sovintojournalismin osaksi konfliktinratkaisun työkalupakkia. Avoimeksi jäi kysymys siitä hyväksyvätkö toimittajat sovittelijan roolin osana työtään silloin, kun tilanne on jollakin tavalla räjähdysherkkä.

3.2 Sovittelujournalismin työkalut

Journalismissa on pohjimmiltaan kyse tapahtumien ja faktojen pukemisesta tarinalliseen muotoon jonkin, ennalta valitun näkökulman mukaisesti. Tällaista työtä toimittajat ovat tehneet jo vuosikymmenien ajan. Ammattitaitoinen toimittaja tunnistaa mikä tapahtumassa tai aiheessa on tärkeää, kiinnostavaa tai kuohuttavaa. Hän hakee näitä uutisarvoisia jännitteitä ja pyrkii kertomaan havainnoistaan sellaisella tavalla, että lukijat kiinnostuvat lukemaan jutun. Tässä tehtävässä toimittajia auttavat tietyt journalistiset työkalut ja vakiintuneet ammatilliset käytännöt. Viime vuosina on keskusteltu paljon siitä, miksi tietyt aiheet, jotka liittyvät esimerkiksi pakolaisiin ja maahanmuuttoon, kärjistyvät mediassa ja saavat aikaan tilanteita, joissa rauhallinen faktapohjainen keskusteleminen on vaikeaa?

Aiheet saattavat jo itsessään herättää paljon tunteita ja mielipiteitä laidasta laitaan, mutta Sovittelujournalismin käsikirja (2017) tunnistaa journalistisia toimintatapoja, jotka polarisoivat herkkiä aiheita entisestään. Näitä olivat muun muassa asioiden yksinkertaistaminen, jutun objektiivisuuden takaaminen valitsemalla haastateltaviksi vastakkaisia näkemyksiä edustavia tahoja ja kärjistäminen. Sovittelujournalismin käsikirja pyrkii esittämään korvaavia työkaluja näille toimintatavoille. Sen tarkoituksena on tarjota työkaluja, joita toimittajat voivat hyödyntää tilanteissa, joissa keskustelun aihe on jollakin tavalla herkästi ylikuumeneva ja siksi vaikeasti käsiteltävä.

Käyn seuraavaksi läpi tarkemmin pakolaiskriisin näkökulmasta, mikä näissä edellä mainituissa journalismiin sisään rakennetuissa käytännöissä aiheuttaa keskustelun ylikuumenemista ja esittelen sovittelujournalismin tarjoamia työkaluja, joista voi olla toimittajille apua herkästi polarisoituvan aiheen käsittelyssä. Sovittelun menetelmät auttavat toimittajia selvittämään taustoja ja varmistamaan, että eri näkökulmat tulevat ymmärretyksi. (Hautakangas, Ahva & Haara 2017, 3) Pidän paikoitellen mukana myös Lynchin ja McGoldrickin rauhanjournalismin teoriaa niiltä osin kuin se mielestäni tukee Sovittelujournalismin käsikirjan esittelemiä työkaluja.

Median tapa yksinkertaistaa monimutkaisia tapahtumia, asetelmia ja ilmiöitä voi johtaa journalistisen keskustelun ylikuumentumiseen. (emt.,) Journalismissa tätä yksinkertaistamista kutsutaan näkökulman valitsemiseksi ja sen päämääränä on selittää tapahtumat ja ilmiöt sellaisella tavalla, että ne ovat helpommin ymmärrettäviä. Monesti taustalla on myös pyrkimys rajata jutun pituutta sekä tilanpuutteen että esimerkiksi lukijan mielenkiinnon ylläpitämisen vuoksi. Yhdessä jutussa ei voi kertoa kaikkea kaikesta.

Pakolaiskriisin tapauksessa ongelmallista on esimerkiksi yrittää selittää yhdessä uutisjutussa, miksi turvapaikanhakijat ovat tulleet Suomeen asti eivätkä esimerkiksi muuttaneet oman maansa rajojen sisällä tai jääneet johonkin muualle lähemmäksi kotia. Yhtä vaikeaa on selittää kovin tiivistetysti, miksi tulijoista suurin osa on nuoria miehiä ja miksi he eivät ole jääneet kotimaahansa sotimaan parantaakseen oman maansa tilannetta. Suomen viitekehyksessä nämä kysymykset tuntuvat erityisen vaikeilta varmaan siitä syystä, että Suomen itsenäisyyden tarina on niin vahvasti kietoutunut yhteen talvisotamyytin ympärille. Myös tiettyjen sanavalintojen käyttäminen saattaa tuottaa yleisön mielissä enemmän kysymyksiä kuin toimittajat saattavat aavistaa.

Sana pakolainen herättää hyvin vahvan stereotyyppisen ajatuksen henkilöstä, jonka ainoat vaatteet ovat likaisia riepuja ja joka ei omista edes kenkiä. Tällaista kuvastoahan pakolaisista on mediassa ja avustusjärjestöjen materiaaleissa nähty paljon. Sen vuoksi siisteihin vaatteisiin pukeutuneiden syyrialaisien ja irakilaisien turvapaikanhakijoiden nimeäminen mediassa pakolaisiksi voi herättää yleisön mielessä epäilyksiä siitä, ovatko hyvinvoivan näköiset henkilöt oikeasti avun tarpeessa tai ainakin heidän avuntarpeensa saatetaan kyseenalaistaa herkemmin kuin ryysyihin pukeutuneiden ja silmiinpistävästi nälkiintyneen näköisten henkilöiden. Samaan tapaan Syyrian ja Irakin monimutkaisten tapahtumien yksinkertaistaminen sodaksi voi luoda yleisössä tiettyjä mielikuvia.

Toinen median tavanomaiseen toimintaan liittyvä, tutkijoiden mukaan ilmapiiriä kärjistävä, piirre on se, että jutut pitää rakentaa ammatti-ihanteisiin kuuluvan puolueettomuuden ja tasapuolisuuden hengessä väitteen ja vastaväitteen varaan. Media arvostaa lisäksi sanavalmiita haastateltavia enemmän kuin sanansa huolellisesti ja varovaisemmin asettelevia. Monesti toimittajat valitsevat sitaatteihin kärjistäviä esimerkkejä ja heittoja. Ne ovat omiaan luomaan edelleen ilmapiiriä, jossa ilmenee vastakkainasettelu. Näin media luo asetelma, että asiasta voi olla vain kahta eri mieltä eikä niiden ääripäiden välille mahdu niin sanottua harmaata aluetta, jossa keskustelijat pääsisivät yhteiselle maaperälle ainakin osassa asioita.

Pakolaiskriisin tapauksessa tällainen vastakkainasettelu voi muodostua, kun haastateltavaksi valitaan esimerkiksi vastaanottokeskuksen perustamista koskevasta yleisötilaisuudesta henkilö, joka vastustaa suunnitelmaa kaikkein kiihkeimmin, ja henkilö, joka kannattaa vastaanottokeskusta ja ohittaa kommenteissaan vastustajan mielipiteen täysin. Tällainen asetelma voi syntyä myös, jos asemoidaan turvapaikanhakijat ja maahanmuuttoviraston päätökset toistensa vastavoimiksi ikään kuin ne sijaitisivat hyvä-paha-akselin ääripäissä, joissa turvapaikanhakijat edustavat automaattisesti hyvää ja kankeiden päätöstensä taakse menevät viranomaiset hyvän ja eettisesti oikean vastakohtaa.

Lopulta median tehtävä on herättää yleisön huomio, ja tähän tarkoitukseen tähtää tunteita herättävä tapa otsikoida juttuja. Kärjistyksen ja draaman auttavat juttua tulemaan huomatuksi ja voivat edesauttaa sen leviämistä esimerkiksi sosiaalisessa mediassa ja tuoda uusia lukijoita. Mediabisneksen kannalta kärjistämisellä voi siis olla ainakin lyhytaikaisia hyviä vaikutuksia. Toisaalta kärjistäminen saattaa luoda niin sanotun klikkijournalismi-ilmiön ja heikentää pitkällä aikavälillä yleisön luottamusta. Alun perin klikkijournalismilla on tarkoitettu otsikon luomaa, jutun sisältöä koskevaa, katteetonta lupaus. Nykyisin sanalla viitataan yleiskielessä usein mihin tahansa odotuksia luovaan otsikointitapaan.

Pakolaiskriisin yhteydessä yksi tällainen kärjistämisen ja draaman rakentamisen kohde oli ensin Kiasman aukiolla ja sittemmin Rautatientorilla sijainnut asetelma, jossa median kuvastoissa vastakkain olivat pakkopalautuksia ja tiukkaa turvapaikkalinjaa vastustavat turvapaikanhakijat ja Oikeus elää -aktivistit ja Rajat kiinni -aktiivit. Media kuvasi näiden kahden torin vastakkaisilla laidoilla telttailijan leirin asetelmaa usein vastavoimiksi. Todellisuudessa konfliktin ydin ei ollut leirien välinen yhteenotto. Oikeus elää -leiri syntyi turvapaikanhakijajoukon ja heitä tukevien kansalaisaktiivien tarpeesta osoittaa mieltä Suomen turvapaikkalinjan tiukentumista ja pakkopalautuksia vastaan. Rajat kiinni -leirin aktiivit pyrkivät lähinnä häiritsemään Oikeus elää -leirin olemassaoloa.

Sovittelujournalismin keskeinen kysymys on, onko journalismilla muitakin arvoja kuin tulla huomatuksi. Tarinoiden journalismin avulla saama huomio auttaa tuottamaan todellisuutta, mutta ei kerro totuudesta kuin yhden osan.

Hyvä journalisti osaa herättää yleisön mielenkiinnon ja tunteet – mutta mistä yleisö oikeastaan ohjataan kiinnostumaan? Onko juttu sitä parempi, mitä enemmän se herättää huomiota ja somejakoja, vai pitäisikö laatua ajatella myös sen kautta, millaista keskustelua syntyy? (Hautakangas ym. 2017, 4)

Sovittelujournalismi tunnistaa median toimintatapoihin liittyvän asetelman ja hakee niimensä mukaisesti sovittelevampaa lähtöasetelmaa. Sellaisen synnyttämisessä keskeistä on jännitteen selkiyttäminen, kuunteluttaminen ja syntyneen luottamuksen kannatteleminen. (Hautakangas ym. 2017, 7–8) Tavoitteena on muodostaa osapuolten kesken yhteinen käsitys siitä, mistä oikeastaan kiistellään ja mitkä ovat keskeiset kipupisteet sekä saada osalliset tuntemaan olonsa kuulluiksi, ymmärretyiksi ja vakavasti otetuiksi ja huomaamaan oman sanomansa vaihtoehtoiset tulkintatavat. Lisäksi osapuolten pitäisi ottaa vastuu omasta toiminnastaan ja pystyä luottamaan siihen, että yhteisesti sovitut periaatteet pitävät. Sovittelijan pitää tilanteessa varmistaa, että osapuolilla on tilaa osallistua ja he saavat puhua turvallisesti. (emt., 7–8)

Vaikka sovittelujournalismin nimi viittaa sovintoon, ei toimittajan tehtävä ole varsinaisesti sovittaa kiistoja ja erimielisyyksiä. Sovittelujournalismin ajatuksena on, että toimittaja luo omalla toiminnallaan luottamukselliset ja turvalliset puitteet, joissa keskustelu voi tapahtua ja eri näkökulmat kohdata. Toimittajat voivat olla mukana tällaisen keskusteluilmapiirin luomisessa. ”Julkisuus vaikuttaa väistämättä konfliktien kehittymiseen, joten journalistin on syytä olla valveilla sen suhteen, millaisia keskusteluasemia eri osapuolille petaa.” (emt., 15)

Keskustelun laadun säilyttämisen yksi edellytys on, että toimittajat tunnistavat, minkälaisia tahoja keskustelun osapuolet ovat. Toimittajien on tärkeää huomioida vallan tasapaino, ja epätasapaino, ja tunnistaa, mihin viiteryhmiin osapuolet kuuluvat ja minkälaisia sidonnaisuuksia heillä on tai voi olla. (emt., 15) Näiden taustojen avaaminen on tärkeää, että median tekemä työ säilyy läpinäkyvänä. “[T]asa-arvoinen kohtaaminen ei synny vain päästämällä osapuolet vuorotellen ääneen, vaan yleisölle on tehtävä selväksi, millaisesta asemasta kukin puhuu.” (emt., 15) Toimittajan on ymmärrettävä, mitä haastateltavien erilaiset positiot hänen oman työnsä näkökulmasta tarkoittavat.

[P]aikallisyhteisöjen ja vähemmistöjen kanssa työskenneltäessä toimittajalta edellytetään [--] vuorovaikutustaitoja ja ymmärrystä sille, mitä vaikutuksia julkisuudella voi olla jutun kohteille. Dialogisuuden näkökulmasta voikin ajatella, että viestien kirkastaminen ja jännitteen selkiyttäminen edellyttävät joskus kriittisyyttä ja tiukkoja kysymyksiä, joskus taas osallistamista ja tukemista. Niille, jotka pääsevät harvoin ääneen, voidaan luoda lisää tilaa ja tavallisesti äänekkäimmiltä voidaan edellyttää kuuntelemista. (Hautakangas ym. 2017, 15.)

Tällaisten positoiden havaitseminen on kuitenkin joissakin tapauksissa aikaa vievää puuhaa. Lisäksi se vaatii, että toimittaja on valmis ajattelemaan työnsä mahdollisia vaikutuksia.

Pakolaiskriisi ei esimerkiksi ollut tilanne, jossa oli välttämätöntä asemoida turvapaikanhakijat ja vastaanottavan maan, eli Suomen, kantaväestö toistensa vastapuoliksi. Turvapaikanhakija ei myöskään ole rasistin tai maahanmuuttovirkailijan vastakohta. Sen sijaan Oi-

keus elää -aktivisti saattaa olla rasistin vastakohta, mutta näiden kahden täysin eri linjoilla maahanmuutto- ja turvapaikka-asioista olevan esittäminen vastakohtina vain ylläpitää konfliktiasetelmaa. Senpä takia sovitteleva näkökulma tilanteeseen voi olla se, että toimittaja etsii kahden eri mieltä esimerkiksi turvapaikanhakijoista olevan henkilön ajatusmaailmasta yhteisiä näkökulmia ja huolenaiheita ja keskittyy tuomaan niitä mukaan keskusteluun. Yksi tällainen huolenaihe voi olla esimerkiksi lisääntynyt turvattomuuden tunne.

Yhteistä molemmille osapuolille on varmasti myös turhautumisen tunne ja kokemus siitä, että toinen osapuoli ei kuuntele. Yhteinen tavoite keskustelun molemmille osapuolille voi olla myös pyrkimys turvalliseen ja rauhalliseen tilanteeseen. Toimittaja voi auttaa tällaisen tavoitteen täyttymistä rauhanjournalismin teesien mukaan esimerkiksi kokoamalla yhteen tapoja, joilla osapuolet yrittävät tilannetta ratkaista. Samalla toimittaja voi auttaa osapuolia sopimaan keskustelun säännöistä. Ketään ei esimerkiksi nimitellä rasistiksi, suvakiksi tai maahantunkeutujaksi eikä tällaisia termejä toisteta journalistisissa jutuissa. Rauhanjournalismin mukaisesti toimittajan pitäisi myös olla tarkkana, ettei hän asemoi itseään vastapuoleksi. Sellaiseen voi johtaa esimerkiksi tilanne, jossa toimittaja päätyy esittämään omia mielipiteitään faktoina.

Journalistiseen työhön kuuluu perinteisesti ajatus osapuolten tasapuolisesta kohtelemisesta. Yleensä sen ajatellaan journalismissa toteutuvan, kun molemmille osapuolille annetaan jutussa saman verran tilaa ja mahdollisuus kommentoida toistensa esittämiä väitteitä. Tällainen väite ja vastaväite -asetelma saattaa kuitenkin herkästi polarisoituvassa tilanteessa olla omiaan lisäämään kokemusta ääripäistä ja ylläpitää konfliktia. (Hautakangas ym. 2017, 7–8)

Minkälaisia keinoja sovittelujournalismi antaa medialle tilanteissa, joissa se itse joutuu osaksi kiistaa tai konfliktia? Ratkaisujen pohtiminen voi auttaa mediaa hoitamaan yhteiskunnallista tehtäväänsä. Yleisön luottamus palkitsee myös toimitusten takana olevia pörs-

siyhtiöitä, joten luottamussuhteen muodostaminen voisi siitä näkökulmasta katsottuna olla korkealla mediayhtiön prioriteettilistalla. Vakaa taloudellinen pohja on edellytys median kyvyille hoitaa tehtäviään itsenäisesti ja kenenkään vaikuttamatta.

Rauhan- ja konfliktintutkimuksen teoriasta voi olla apua paitsi mediasisältöjen rakentamisessa myös median ja yleisön välisen luottamuspuolan kaltaisen ristiriidan ratkaisemisessa. Konfliktin takaa löytyy usein osapuolen tai osapuolten tyydyttämättömiä inhimillisiä tarpeita, jotka voivat olla fyysisiä, sosiaalisia tai psykologisia. (Lynch & McGoldrick 2005, 36) Näiden tarpeiden tunnistamisesta on apua konfliktin, tai ristiriidan, ratkaisemisessa.

Pakolaiskriisiuutisointia on monesti kritisoitu siitä, ettei media kiinnitä tarpeeksi huomiota ”omien”, siis oman maan kansalaisten, kenties palautetta antavien tahojen omien sidoryhmien, tarpeille. Palautteissa toistuvat esimerkiksi kysymykset siitä, miksei suomalaisen vanhuksen, perheen tai pitkäaikaistyöttömän hätä kiinnosta ja miksi media kirjoittaa pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden asioista, vaikka omassakin maassa on hätää. Argumentit voivat tietysti olla irtopisteitä kalastelevien populistien puhetta, mikäli ne tulevat poliitikoilta, tai trollaamista, eli keskustelun häiriköintiä, mutta taustalla voi myös olla aito keskustelun ja kuulluksi tuleminen tarve. Tällaisissa tilanteissa konfliktin ratkaiseminen edellyttää aitoa kuuntelemista, keskustelua ja halua neuvotella. (emt., 36) Toimittajan ei kuitenkaan tarvitse tarttua populististen puheenvuorojen nostamiin aiheisiin annetuissa kehyksissä. (Hautakangas ym. 2017, 17) Erityisen vaarallista keskustelun kannalta on toistella mediassa populistien ärhäköitä ja asioita tahallisesti yksinkertaistavia lausuntoja.

Huomion siirtäminen julkisuuden toimijoista niihin ihmisiin, joille populistinen viesti on suunnattu, voi avata keinon päästä käsittelemään niitä retoriikan takana olevia todellisia huolia, joista populistit usein syyttävät ”mediaeliitin” vaikenevan. (Hautakangas ym. 2017, 17)

Media puhuu maahanmuuttokysymyksistä ja turvapaikanhakijoista vakiintuneiden puolesta ja vastaan -argumenttien kautta. Sama koskee muitakin pitkän historian aihepiireillä. Vakiintuneisiin argumentteihin ja vasta-argumentteihin perustuvat jutut tuovat keskuste-

luun harvoin mitään uutta. Toisin sanoen aihepiirin tuntevat tuskin ovat valmiita kasvatamaan ymmärtämystään vastapuolen näkökulmasta, vaikka se heille perusteltaisiin kuinka taidokkaasti. Myös media on saattanut leimautua jonkin leirin kannattajaksi tietyn yleisönosan mielessä. Siihen viittaavat esimerkiksi lausahdukset Helsingin Sanomien viihvasemmistolaisista toimittajista. Sovittelujournalismi saattaa auttaa tällaisten solmujen avaamisessa. Yksi keino on avata juttuprosessia ja jutun tekemisen lähtökohtia yleisölle toteamalla itsekriittisesti, että aiemman keskustelun luoma jumiutunut asetelma tiedostetaan myös toimituksessa ja siksi keskusteluun halutaan etsiä tuoreita näkemyksiä ja keskustelijoita. "Yllättävät kohtaamiset ja ennakkoluulojen haastaminen tarjoavat toimittajalle tuoreen juttuaiheen, osapuolille uuden syyn osallistua keskusteluun ja yleisölle kiinnostavaa sisältöä." (emt., 17)

Valitun näkökulman lisäksi valmiin jutun syntymiseen vaikuttavat oleellisesti haastattelijan valitsemat kysymykset. Sovittelujournalismin käsikirja tarjoaa esimerkkejä sovitteluun lopputulokseen pyrkivistä kysymyksistä, jotka on jaettu viiteen erilaiseen ryhmään:

- 1) **jännitettä selkiyttävät kysymykset:** Mistä tässä asiassa sinusta on kyse? Voitko kuvailla, mitä asian ympärillä on viime aikoina tapahtunut? Keitä asia koskee? Milloin ja miksi asiasta tuli yleisesti tärkeä? Milloin siitä tuli tärkeä sinulle? Kuinka asia on tähän mennessä vaikuttanut sinuun? Mitä ajattelet asiasta nyt, entä oletko aina ajatellut samoin?
- 2) **kuunteluttavat kysymykset:** Mitä tunnet nyt, ja miksi? Mistä tämä tunne juontaa juurensa? Mitä muuta tunnet? Miten läheisesi (naapurisi, työkaverisi, sukulaisesi) kokevat asian? Keissä muissa arvelet asian herättävän tunteita? Miksi arvelet muiden katsovan asiaa eri lailla? Mitä haluaisit kysyä muilta? Minusta kuulostaa, että asiassa on sinulle kyse XX:stä, olenko kuullut oikein? Miten luulet muiden reagoivan sinun sanomaasi?;

- 3) **luottamusta rakentavat kysymykset:** Kuka tai ketkä pääsevät useimmin puhumaan aiheesta? Ajatteletko samoin kuin he? Mikä asia on jäänyt sanomatta? Ketä ei vielä ole kuultu asiassa? Onko mitään, mitä haluaisit kysyä minulta?;
- 4) **ratkaisukeskeiset kysymykset:** Mitä haluaisit, että asialle tapahtuu? Mitä pelkää, että asialle voi tapahtua? Mitä uskot, että asialle tapahtuu? Miten asiat olisivat, jos ne olisivat hyvin? Oletko kuullut hyviä esimerkkejä, miten asiaan on tartuttu muualla? Oletko keskustellut niistä vaihtoehtoista muiden kanssa? Missä? Miksi (et)? Mitä itse voisit tehdä asian muuttamiseksi? Jos sinulla olisi enemmän valtaa, mitä muuttaisit?; ja
- 5) **tarkentavat kysymykset:** Mitä tarkoittit, kun aiemmin sanoit...? Minkä takia nostit juuri tämän asian esiin? Mitä tämä sana sinulle tarkoittaa? Mitä tämä käytännössä tarkoittaisi? Voitko antaa esimerkkejä? (emt., 21–22)

Näiden kysymysten lisäksi toimittajat voivat antaa haastateltavien, asianosaisten ja yleisön kysyä. Tällaisessa haastattelumetodissa toimittajan vastuulle jää tunnistaa, ketkä ovat asianosaisia, joiden vuoropuhelusta keskustelu jutussa käydään ja järjestää heidän kohtaamisensa sekä taustoittaa keskustelu jutussaan. Metodi on ollut käytössä esimerkiksi niin sanotussa kansalaisjournalismissa (civic journalism). Yleisön joukkoistaminen kysymysten esittäjän rooliin onnistuu myös internetin avulla. Esimerkiksi verkkokyselyn mahdollisuutta kannattaa hyödyntää juttuaiheissa, jotka koskettavat suurta ihmisjoukkoa ja, ”joissa lukijat voivat omilla kokemuksillaan ja tiedoillaan oleellisesti täydentää muilla keinoin saatua kokonaiskuvaa.” (Hautakangas ym. 2017, 22) Tällaisten metodien vahvuutena voi pitää sitä, että ne antavat yleisöille mahdollisuuden osallistua juttuprosessiin ja lisäävät samalla toimitustyön avoimuutta ja kenties myös kansalaisten luottamusta mediaa kohtaan. (emt., 22)

Kysymyksenasettelun lisäksi erilaiset kerrontatavat voivat toimia sovittelinä työkaluina. Kiistan tai konfliktiasetelman toistaminen jutussa ylläpitää kiistaa tai konfliktiasetelmaa, kuten Rautatientorin tapahtumista opimme keväällä 2017. Oikeus elää- ja Suomi ensin -

mielenosoitusten vastakkainasettelun toteaminen jutussa kerta toisensa perään vahvistaa vastakkainasettelun ilmapiiriä ja synnyttää ennalta arvattavaa keskustelua. Sovittelujournalistinen kerrontatapa voisi olla esimerkiksi se, että jutussa viitataan selkeästi jutun motiiveihin etsiä vastakkainasettelun syitä ja etsiä yhteistä maaperää. (emt., 30) Sovittelevaa kerrontaa voi lähestyä esimerkiksi visualisoimalla jutun sipulimallin, vuoristomallin tai aurinkomallin mukaisesti. Niissä aiheeseen liittyvä jännite puretaan tekemällä se kerronnan avulla ymmärrettäväksi. (emt., 30–31)

Sipulimalliksi kutsutussa strategiassa pyritään hahmottamaan konfliktiin johtaneet kerrokset. Kuorimalla konfliktin näkyvää kerrosta (esimerkiksi Suomi ensin -mielenosoitus) päästään käsiksi todellisiin syihin, jotka sijaitsevat sipulin keskiössä (esimerkiksi tunne eriarvoisuudesta). Vuoristomallissa jutussa hahmotetaan rinnakkaisia konflikteja, joilla voi olla keskenään sama perusta mutta jotka ilmenevät erilaisina ilmiöinä. Malli auttaa saamaan vastauksia siihen, miksi eri tahojen keskustelut tai kampanjat samasta aiheesta näyttävät erilaisilta ja minkälaisia tavoitteita osallisilla on. (emt., 31)

Turvapaikanhakijoiden auttajilla ja vastustajilla voi olla yhteinen kokemus siitä, ettei yhteiskunta huolehdi heikoimmassa asemassa olevista ihmisistä. Yksillä se tunne purkautuu turvapaikanhakijoiden oikeuksien puolustamiseen tähtäävällä aktivismilla, toisilla turvapaikanhakijoiden näkemisenä uhkana ja “omalle” väestölle kuuluvien etujen kahmijoina. “Yhteisen ytimen muistaminen ja siitä muistuttaminen auttavat kuitenkin palauttamaan keskustelun sen ydinkysymyksiin ja välttämään syyttelyyn juuttumista.” (emt., 31)

Kolmatta sovittelevaa kerrontatapaa kutsutaan aurinkomalliksi. Se auttaa löytämään tahot, joilla on samat intressit mutta erilaiset motiivit. (emt., 31) Keskeinen ydinasia ja yhteinen maaperä löytyvät tarkastelemalla tahojen motiiveja. Tällainen lähestyminen vaatii kuuntelemista. (emt., 31) Suomi ensin- ja Oikeus elää -mielenosoitusleireissä yhteinen motiivi saattoi olla esimerkiksi se, että molemmat haluavat maahanmuuttopolitiikan muuttuvan ja että heikommista on pidettävä huolta. Yhteinen motiivi partioida torilla saattoi olla

myös se, että sellainen toiminta toi ajankulua ja yhteisöllisyyttä. Toisaalta molempien osapuolten motiivit saattavat olla erilaiset (oma etu vs. ihmisoikeuksien toteutuminen, maahanmuuttovastaisen ideologian levittäminen vs. moniäänisen keskustelun lisääminen).

Sovitteleva lähestyminen onnistuu parhaiten esimerkiksi feature-tyyppisissä jutuissa, joissa kerronnalle on tilaa. (emt., 33) Perus uutisjutuissa sovitteleva lähestyminen jää usein sen varaan, miten jutun näkökulma ja haastateltavat on valittu. (emt., 33) Toimittajat saattavat herkästi polarisoituvissa ja konfliktiherkissä aiheissa ruokkia vastakkainasettelua yksinkertaistamalla asioita ja asettamalla näkemyksiä kilpailemaan toisiaan vastaan. (emt., 33) Toimittajien on hyvä olla tietoisia sanoista ja ilmaisuista, joita juttuihin päätyy usein myös puolivahingossa. Haastateltava voi ”kiistää”, ”myöntää” tai esimerkiksi ”vaatia” jotakin, mutta ”neutraalimmin ilmaistuna he voisivat myös ’todeta’, ’painottaa’, ’täydentää’ ja ’tiivistää’”. (emt., 34.) Konflikteille herkissä ja arkaluonteisissa aiheissa on hyvä tiedostaa myös se, kuinka suorassa sitaatissa ”vastuu sitaatin sisällöstä ja sen tulkinnasta (esimerkiksi nasevan kiteytyksen sisältämä tahallinen tai tahaton leimaavuus) siirtyy toimittajalta sanojalle ja lopulta myös yleisölle”. (emt., 34)

Äärimmäisiksi katsottavien mielipiteiden siteeraaminen ja toisteleminen saattavat normalistaa niitä erityisesti silloin, kun lainauksia ei tarkastella asiayhteydessään kriittisesti. (emt., 34) Jutuissa sitaatit usein irrotetaan kontekstistaan ja tulevat siksi helpommin ymmärretyksi väärin. ”Kriittisyys merkitsee sovittelujournalismissa sitä, että haastateltavien sanomisia puretaan, asetetaan mittasuhteisiin ja kontekstoidaan.” (emt., 34.) Toimittajan on osattava tarkastella omia ratkaisujaan kriittisesti, kyseenalaistaen ja tunnustellen sitä, minkälaisia mielikuvia ja tuntemuksia erilaiset sanavalinnat voivat herättää. Sanavalintojen roolista ja journalismin suhteesta toiseuteen käsittelin jo luvun kaksi lopussa.

3.3 Kritiikkiä metodille - tuleeko sovittelevasta toimittajasta aktivisti?

Sovittelevaa journalismia voi kritisoida ainakin kahdesta isommasta syystä. Niistä ensimmäinen liittyy kysymykseen siitä, tuleeko rauhan ja sovinnon asiaa ajavasta toimittajasta aktivisti. Perinteisesti toimittajat eivät myönnä pyrkivänsä vaikuttamaan asioihin työnsä avulla. Jonkin asian puolesta puhuva niin sanottu asianajajournalismi sotii toimittajan työn eettisiin ohjeisiin perinteisesti liitettyjä objektiivisuuden ja puolueettomuuden periaatteita vastaan.

Joukkoviestimet voivat jakaa tietoa laajoille massoille ja ohjata keskustelua. Siksi media on tärkeä yhteiskunnallinen toimija. Toisaalta media voi väärissä käsissä kylvää tuhoa ja vihaa, jos maaperä on sille otollinen, ja rakentaa vaihtoehtoista maailmankuvaa. Esimerkkejä löytyy maailmanhistoriasta viljalti. Median kautta jaettiin toisen maailmansodan alla natsipropagandaa ja yllytettiin 1990-luvulla Ruandassa hutu-heimon jäseniä osallistumaan tutsien vainoamiseen. Viime vuosina paljon keskustelua ovat herättäneet niin sanotut valemediat, jotka ovat keskittyneet leimaamaan perinteisen median toimijoita epäilyttäviksi ja puolueellisiksi. Monesti ne pyrkivät myös maahanmuuton vastaisen sanoman levittämiseen.

Kerroin aiemmin Sarasteen sovintojournalismia käsittelevästä pro gradu -tutkielmasta, jossa journalismi nähdään osana konfliktinratkaisun työkalupakkia. Konfliktin ratkaisemiseen pyrkiminen on aktiivista toimintaa, jolla on tietty päämäärä. Sovintojournalismi "korostaa julkisuuden roolia rauhan rakentamisen ja sovinnonteon kenttänä", "asettuu aina kunkin konfliktinjälkeisen tilanteen kontekstiin" ja "tukee muita konfliktinratkaisun osia alueita, kuten valtion (uudelleen)rakentamista." (Saraste 2015, 61) Samalla se "ammentaa universaalista arvopohjasta ja sitoutuu kansainvälisiin ihmisoikeuksia kunnioittaviin sopimuksiin." (emt., 61) Tällaista toimintaa voi pitää aktivisminä. Lisäksi sovintojournalismi panee toimittajan asemaan, jossa hän joutuu tarkastelemaan kriittisesti perinteisiä uutis-

kriteerejä ja eettisiä normistoja. Toimittajilta työskentelytapa vaatii vahvaa journalistista itsereflektiota. (emt., 61)

Sovittelevuuteen tai sovintoon pyrkiminen vaatii toimittajilta analyttistä ennakoitukykyä ja lisäksi se siirtää painopisteen työn tekemisestä tehdyn työn tulosten arvioimiseen. Perinteisesti toimittajat legitimoivat oman työnsä sillä, että journalismin tärkein tehtävä on olla paikalla ja kertoa tapahtumista ja päätöksenteosta. Asioiden todistaminen on toimittajan työn itseisarvo, jota toimittajat tekevät, koska "kansalla on oikeus tietää". Sovintojournalismi tekee journalismista työkalun, jonka avulla pyritään johonkin, oli kyseessä sitten varsinaisen sodan päättymisen, yhteiskuntarauhan säilyminen tai ymmärryksen lisääminen.

Sovintojournalismi on prosessi, jossa media pyrkii poistamaan rakenteellista väkivaltaa ja eri ryhmien välisiä jakolinjoja julkisen dialogin ja kommunikaation avulla ja etsimään yhteistä identiteettiä ja jaettuja arvoja. (Saraste 2015, 61) Sovintojournalismi ei siis tähtää rauhaan tai aja rauhan asiaa vaan "ymmärtää julkisuuden kanavana, jonka kautta kestävä rauha voidaan saavuttaa." (emt., 61) Mielestäni myös tällaista itsereflektiota ja omien työtapojen muokkaamista jonkinlaisia tarkoituksia varten voi pitää aktivisminä.

Mutta saako toimittaja toimia aktiivisesti jonkin asian eteen ja luopua ammatillisiin ihanteisiinsa liitetystä puolueettomuuden ja objektiivisuuden pyrkimyksistä? Vietnamin sotaa ja amerikkalaismediaa tutkineen Hallinin mukaan journalismi voi toimia kahdessa erilaisessa kuplassa, joissa toista hallitsee niin sanottu legitimoitu kiista (sphere of legitimate controversy) ja toista konsensus, yhteisymmärrys (sphere of concensus). (Hallin 1986, 150)

Kuplat vaativat toimittajilta erilaisia lähestymistapoja. Perinteisempää, objektiivista ja kantaa ottamatonta, journalistista otetta vaaditaan, kun aiheeseen liittyy kiistanalaisuutta eli mukana on kaksi tai useampia vastapuolia. (emt., 150) Tällöin toimittajien rooliksi jää eräänlaisen neutraalin puheenjohtajan nuijan heiluttaminen ja puheenvuorojen tasapuolinen jakaminen molemmille tai kaikille osapuolille. Pysyminen mahdollisimman puolueet-

tomana turvaa median uskottavuutta. Kannan ottaminen voi johtaa siihen, että toimittajien työ kääntyy heitä itseään vastaan. Hyvin tulenarkojen aihepiirien kanssa absoluuttisen puolueettomuuden ja tasapuolisuuden säilyttäminen saattaa vaikeutua, jos kiistan vastapuolet ovat epäluuloisia mediaa kohtaan tai informaationsodankäynti on kaikissa muodoissaan päässyt keskustelun hallitsevaksi tahoksi.

Sen sijaan konsensuksen, jonkinlaisen yhteisymmärryksen, piirissä olevista asioista raportoivat toimittajat voivat vapaammin (emt., 150) ilmaista kantansa. Tällainen aihe on esimerkiksi maailman nälänhätä, josta toimittajat voivat universaalien arvojen ja ihmisoikeuksien perusteella olla yhdellä puolella ja ammattinsa periaatteita ja ihanteita loukkaamatta tehdä juttuja, joissa esimerkiksi etsitään ratkaisua ongelmaan. (Wade 2011, 1168) Kuplat ovat häilyväisiä. On vaikea määrittellä, mikä aihe kuuluu konsensuksen piiriin ja konsensuksen tila voi vaihdella. Esimerkiksi Vietnamin sodasta vallitsi aluksi yhdysvaltalaismediassa konsensus, joka näkyi nationalistisena, siis puolueellisena, näkökulmana sodan raportoimisessa. Konsensus haihtui sodan jatkuessa ja toimittajien todistaessa sen kauhuja ja jopa Yhdysvaltojen osallistumista sotarikoksiin.

Pakolaiskriisi-aiheen voi todeta kuuluvan sekä kiistanalaisen että konsensuksen piiriin. Pakolaisuudessa ja siirtolaisuudessa on kyse ihmisoikeuksista ja inhimillisestä hädästä. Samalla ne kytkeytyvät laajempaan, globaalin siirtolaisuuden ilmiöön, maahanmuuttoon ja niihin liittyvään politiikkaan, jossa vallitsee vahva kahtiajako. Kahtiajaon ääripäissä ovat humanitaarinen hätä ja paremman elintason tavoittelemisen sekä suvaitsevaisuus ja rasismi. Tietyn aiheen päätyminen ristiriitaisesta konsensuksen piiriin, tai toisin päin, voi olla poliittisen keskustelun päämäärä. (ema., 1168) Esimerkiksi aborttiin suhtaudutaan eri puolilla maailmaa eri tavoilla. Yhdysvalloissa aborttikysymys on politiikassa sidottu vahvasti vastakkainasetteluun, jossa raskaana olevan naisen ja sikiön oikeudet asetetaan toisiinsa vastaan. Saksassa taas sikiön suojeleminen on sidottu osaksi äidin hyvinvointia, eikä aborttikysymykseen liity yhtä paljon vastakkainasettelua näiden kahden välillä ja asiasta on helpompi käydä julkista keskustelua. (ema., 1168)

Toimittajilla on enemmän liikkumatilaa silloin, kun jutuissa käsitellyn yhteiskunnallisen ongelman oletetaan koskevan jotakin maantieteellisesti kaukaista aluetta. (ema., 1168) Esimerkiksi irakilaisperheessä tapahtuva kunniaväkivalta nousee Suomessa otsikoihin todennäköisemmin silloin, kun se tapahtuu Suomessa asuvassa maahanmuuttajaperheessä kuin, jos teko tapahtuu Irakissa.

Toimittajien ja median näkökulmat herättävät vähemmän ulkoista kritiikkiä myös silloin, kun ilmiö on uusi ja media voi päättää, mistä näkökulmasta ja kenen suulla asiasta aletaan ensimmäisen kerran puhua. Tällöin toimittajat pystyvät hallitsemaan konsensuksen syntymistä ja säilymistä niin, että he voivat tehdä työtään kuten parhaaksi näkevät. (ema., 1168)

Toinen sovittelujournalismiin liittyvä kritiikin aihe juontaa juurensa siitä, jaksako yleisö kiinnostua journalismista, jonka keskeisiin elementteihin ei kuulu vastakkainasettelun luoma jännite. Sensaatio ja mehevä riita eivät ole ainoita yleisöjä kiinnostavia juttuaiheita. Päinvastoin. Erilaiset mediankäyttötutkimukset ja asennekyselyt osoittavat, että useimmissa yleisöryhmissä närää herättävät juuri sensaatiohakuisuus ja lööppi- ja klikkiotsikointi. (Hautakangas ym. 2017, 44–45.) Tästä kertonevat kaikenlaiset ”klikinsäästäjä”-sivustot, joiden ideana on avata jutut niin klikkiotsikoinnin takana yleisölle niin, ettei sivuston seuraajan tarvitse avata varsinaista juttua ollenkaan ja klikkaus ikään kuin säästyy. Kyseisen toiminnan moraalista voi tietysti olla montaa mieltä aikana, jona useat mediat yrittävät nimenomaan houkuttelevien otsikoiden avulla saada itselleen klikeistä riippuvaisia mainostuloja, mutta toisaalta klikinsäästäjät ovat selvä viesti yleisöltä siitä, minkälaista toimintaa ne medialta toivovat. Kohuilla ratsastava ja yksinkertaistava uutisoinnin tapa nostetaan toistuvasti esiin merkinä huonosta journalismista kyselyissä, joilla tutkitaan ihmisten käsityksiä median ja journalismin laadusta. (emt., 44–45.)

Laadukkaaksi kehutaan useimmiten journalismia, jossa ”näkyä toimittajan paneutuminen ja asiantuntijuus, aiheen monipuolinen ymmärrys ainakin kolmella eri tavalla ja journalismi kiinnostaa tarjotessaan (a) ihmettelyn aiheita, (b) ajankohtaisten ja poliittisten aiheiden

den käsittelyä ja (c) apua ymmärtää syvempiä arvokysymyksiä.” (emt., 44–45.) Oleellinen havainto tutkimuksessa oli tutkijoiden mukaan se, että harva lukija kiinnostui jutuista vain yhden kategorian syiden perusteella.

Se, että ihminen klikkaa kohujuttua, ei siis tarkoita sitä, ettei hän kaipaisi lainkaan muunlaisia juttuja. Ihmettely ja ajankohtaisuus ovat yleisön mukaan medially melko hyvässä hoidossa, mutta arvokysymysten kanssa on toisin. Klikkimittareiden äärellä voidaan tietenkin esittää, että tässäkin asiassa yleisön arvostukset vaikuttavat poikkeavan käytännön kulutustottumuksista. (Hautakangas ym. 2017, 44–45.)

Sovittelujournalismin työryhmän mukaan median pitää myös kysyä itseltään, minkälaista yleisön toimintaa se haluaa mitata ja arvostaa. Se, että jokin huomiohakuisesti otsikoitu uutinen saa klikkauksia, ei kerro siitä, miten tai minkälaisella asenteella juttua luetaan tai minkälaisia ajatuksia se lukijoissaan herättää käsittelemäänsä aihetta tai sen julkaissutta mediaa kohtaan. Muhkea klikkisaalis saattaa vahvistaa yleisön käsitystä “roskamediasta” ja saada lukijat lopettamaan tilauksensa. Tällaisissa tapauksissa jutun menestystä on vaikea arvioida, klikeistä huolimatta. (emt., 44–45.)

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ, AINEISTO JA MENETELMÄT

Pro gradu -työssäni haen vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Kuinka toimittajat arvioivat ammatillisia käytäntöjään poikkeustilanteessa, jollaisena vuosien 2015–2016 pakolaiskriisiä voidaan pitää?
2. Minkälaiset toimituskäytännöt ovat sovittelevan journalismin esteenä tai mahdollisesti tukevat ajatusta sen kaltaisista ammatillisista käytännöistä?

Pro gradu -tutkielmaani varten olen haastatellut viisi suomalaista uutistoimittajaa. Heitä voisi kaikkia luonnehtia monipuolisiksi uutistoimittajiksi. Osa heistä on perehtynyt maahanmuuttoaihepiiriin enemmän, osalle aihe on tullut tutummaksi vasta syksyn 2015 aikana, kun aiheesta alettiin isommin puhua myös Suomessa.

Kaikki haastattelemani toimittajat ovat ainakin osan työajastaan kirjoittavia toimittajia, vaikka osa heistä työskentelee sähköisessä mediassa ja tekee myös radio- ja televisiojuttuja. Etsiessäni haastateltavia kyselin ensin maan suurimmista toimituksista, ketkä pakolaiskriisistä ovat eniten kirjoittaneet. Kävi ilmi, että aiheeseen erikoistuneita toimittajia on hyvin vähän. Pakolaiskriisiin liittyvä uutisointi vaikutti tutkimukseni aineistonkeruun aikana olevan niin sanottu kuuma aihe, josta oli tekeillä ainakin pari muuta tutkimusta. Yksi toimittaja esimerkiksi kieltäytyi haastattelusta vedoten siihen, että hän oli jo luvannut osallistua kahteen muuhun tutkimukseen. Tietääkseni muissa samanaikaisesti käynnissä olleissa tutkimuksissa ei kuitenkaan käsitelty aihetta samasta näkökulmasta, jonka minä olin valinnut.

Kyselyyni suhtauduttiin toimituksissa ja toimittajien parissa pääosin myönteisesti, mutta oman aikatauluni vuoksi päädyin lopulta valitsemaan haastateltavikseni myös sellaisia toimittajia, jotka eivät ole mitenkään erikoistuneet maahanmuutto- ja turvapaikka-asioihin. Lisäksi valintoihini vaikutti se, että pakolaiskriisi oli vuosina 2015–2016 aihe, josta lähes jokainen uutistoimittaja joutui kirjoittamaan ainakin yhden jutun.

Valitsemani toimittajat olivat haastattelun aikaan iältään 30–49-vuotiaita. Heillä on vaihteleva määrä alan työkokemusta, noin 4–22 vuotta. Toimittajien joukossa on kaksi naista ja kolme miestä. Sukupuolijakauma vastaa melko hyvin Journalistiliiton sukupuolijakaumaa, jonka jäsenistöstä miehiä ja naisia on melkein yhtä paljon, joskin ala on 2000-luvun alusta asti naisistunut. Haastatelluista kaikilla on akateemista opiskelutaustaa erityisesti yhteiskuntatieteiden, humanististen tieteiden ja valtio-opin aloilta. Lisäksi yhdellä toimittajalla oli tutkinto ammattikorkeakoulusta. Akateemisen loppututkinnon toimittajista on suorittanut kaksi. Muiden akateemiset opinnot ovat jossakin vaiheessa keskeytyneet töiden vuoksi.

Luonnehtisin kaikkia haastateltaviani yleisuutistoimittajiksi, vaikka heistä osa on erikoistunut toimituksessaan muita enemmän esimerkiksi ulkomaan ja politiikan aihepiireihin. Toisin sanoen osa toimittajista on päätenyt uutisoimaan turvapaikanhakijoista ja syksyn 2015 pakolaiskriisiin liittyvistä aiheista osana tavallisia työtehtäviään ja osa siksi, että heillä on ollut aihepiiriin liittyvää erityisosaamista.

En kerro haastateltavistani yksityiskohtia tai määrittele heidän työnantajiaan, koska olen luvannut haastateltavilleni anonymiteetin eli pyrin pitämään heidän henkilöllisyytensä salassa. Tähän päätökseen vaikutti tutkimukseni näkökulman sensitiivisyys. Halusin antaa toimittajille tilaisuuden puhua mahdollisimman suoraan ja kaunistelematta siitä, mitä mieltä he ovat oman toimituksensa ja koko suomalaisen median toiminnasta vuosien 2015–2016 pakolaiskriisin uutisoimisesta. Olen pyrkinyt häivyttämään omasta tekstistäni ja haastatteluista poimimistani suorista sitaateista sellaisia tietoja, jotka saattaisivat paljastaa puhujan henkilöllisyyden tai hänen työnantajansa. Anonymiteettisyistä käytän haastateltavistani koodeja H1–H5.

Toimittajien työpaikkoja voi kuvailla niin, että ne kuuluvat Suomen suurimpiin toimituksiin. Toimitukset ovat perinteiseen printtiin ja online-mediaan keskittyneitä lehtitaloja ja sähköisen median edustajia. Olen rajannut aikakauslehtien sekä aikakausjuttutyyppejä

artikkeleita kirjoittavat toimittajat tutkimukseni ulkopuolelle, koska halusin keskittyä nopeaa reagointia vaativaan uutistoimittamiseen. Tähän valintaan vaikutti se, että uutisorganisaatioiden työprosessit ovat minulle henkilökohtaisesti tuttuja ja olen kiinnostunut uutistyössä tehtävistä valinnoista. Uutistyö painottuu kokemukseni mukaan usein nopeuteen. Se vaatii tekijöiltä ja työnjohdolta vahvaa rutiinia ja nopeita päätöksiä aiheiden ja näkökulmien valitsemisessa. Uutistyössä painottuvat toimitustyön rutiineiksi muodostuneet valinnat enemmän kuin aikakauslehtityössä, jossa näkökulmia ja kerrontatapoja on enemmän aikaa miettiä. Henkilökohtaisesti olen myös kiinnostunut siitä, minkälaiset arvovalinnat nopeita päätöksiä ohjaavat ja miten uutistoimittajat tulkitsevat työssään toimitustyön ihanteita ja ideaaleja.

Tallensin ja litteroin kaikki haastattelut sekä oman muistini tueksi että pystyäkseen paremmin palaamaan aineistoon jälkeenpäin. Haastatteluiden kestot vaihtelivat noin puolesta tunnista reiluun tuntiin. Oman työskentelyni kannalta oli kiinnostavaa huomata, että prosessoin haastateltavieni puhetta jo haastattelun aikana niin, että pystyin myöhemmin aika vaivattomasti nostamaan materiaalista esiin omasta mielestäni oleellisia kohtia.

Käyttämäni haastattelumetodi on puolistrukturoitu teemahaastattelu, joka soveltuu käytettäväksi tilanteissa, joissa tutkimuksen kohteena ovat emotionaalisesti arat aiheet ja tutkimuksessa halutaan selvittää heikosti tiedostettuja seikkoja tai, kun haastateltavat halutaan saada puhumaan arvostuksistaan, aikomuksistaan, ihanteistaan tai perusteluistaan kriittisessä mielessä. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 35) Puolistrukturoitu teemahaastattelu on erityisen käyttökelpoinen silloin, kun haastateltavat puhuvat jostakin sellaisesta ilmiöstä tai tapahtumasta, jossa he ovat olleet itse mukana ja kertovat tästä subjektiivisesta kokemuksestaan. (Merton, Fiske & Kendall 1956, 3–4) Näkisin, että pakolaiskriisinä mediassa tunnettu ilmiö on juuri tällainen tapahtuma, jossa haastattelemani toimittajat olivat jollakin tavalla mukana ammattiroolinsa kautta.

Teemahaastattelussa on tärkeää, että haastattelija antaa haastateltaville vain keskustelun lähtökohdat ja antaa näiden sen jälkeen suhteellisen vapaasti puhua valituista teemoista. Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa kysymyksiä ei tarvitse muotoilla tarkasti ja haastattelijan on mahdollista tehdä kullekin haastateltavalle tarkentavia lisäkysymyksiä, jos tilanne niin vaatii. Haastattelutilannetta varten olin jakanut kysymykset kolmeen teemaan, joista kerron lisää seuraavaksi. Teemahaastattelussa käyttämäni kysymysrunko on tämän pro gradu -tutkielman liitteenä.

Aloitin haastattelut kysymällä toimittajilta tietyt taustatiedot. Näitä taustoittavia kysymyksiä oli pääosin vain kolme: ”kuinka kauan olet ollut alalla, minkälainen koulutus sinulla on ja minkälaisia työtehtäviäsi ovat?” Koin tärkeäksi kerätä tällaista tietoa kartoittaakseni, keitä haastateltavani ovat.

Kun olin jututtanut toimittajia ensin heidän omista taustoistaan, johdin keskustelun pakolaiskriisi-aiheeseen. Halusin tietää mitä mieltä haastattelemani toimittajat olivat uutisoinnista, joka koski pakolaiskriisiä, joka meillä Suomen maantieteellisellä alueella alkoi loppukesällä tai alkusyksyllä 2015. Tässä yhteydessä kyselin myös, minkälaisia juttuja he ja heidän edustamansa media olivat aiheesta tehneet ja miltä pakolaiskriisi oli tuntunut työtehtävänä. Olin kiinnostunut kuulemaan myös juttujen toteuttamiseen liittyvistä haasteista ja siitä, miten toimittajat kokivat suomalaisen median onnistuneen aiheen uutisoimisessa. Kysymysten varsinainen pihvi oli kuitenkin saada toimittajat refleктоimaan omaa kokemustaan pakolaiskriisin uutisoimisesta tavalla, jota pystyisin jälkeinpäin analysoimaan sitä, minkälaisia ihanteita ja toimintatapoja he toimittajien työtapoihin liittäivät ja mitä he käytännössä tekivät.

Kysymysteni kolmas aihepiiri käsittelikin toimittajien ammatti-identiteettiä ja sovittelevaa journalismia. Näillä kysymyksillä pyrin edelleen etsimään paitsi toimittajien käsityksiä ammattiinsa liittyvistä ihanteista mutta myös heidän työhönsä ja ammatilliseen identiteettiinsä vaikuttavia henkilökohtaisia ihanteita ja pyrkimyksiä. Ajatus tällaisten henkilöko-

taisten vaikuttimien kartoittamisesta ja vaikutuksista syntyi siitä, että syksyn 2015 pakolaiskriisi nosti yhteiskunnallisessa keskustelussa pinnalle myös maahanmuuttokritiikkiä, jonka äärimmäisiä muotoja olivat aiempaan verrattuna avoimempi rasistinen ja äärioikeistolainen liikehdintä. Näiden kysymysten alle sijoittui myös toimittajien kanssa käymäni keskustelu siitä, voivatko ja saavatko tai pitäisikö toimittajien työnsä kautta pyrkiä vaikuttamaan keskustelun suuntaan ja lopputulokseen pakolaiskriisin kaltaisissa herkästi polarisoituneissa yhteiskunnallisissa kysymyksissä.

5 TULOKSET

Tässä osiossa käyn tarkemmin läpi toimittajahaastattelujeni sisällöllistä antia. Haastatte- luissa nousivat esiin neljä teemaa, jotka olen nimennyt seuraavalla tavalla: 1) sisäsyntyinen ammatti-identiteetti ohjaa toimittajaa; 2) poikkeustilanne haastaa ihanteet; 3) toimitustyön arki ja herkkä aihe törmäyskurssilla ja 4) häilyvä raja omien arvojen ja puolueettomuuden ihanteen välillä. Näiden neljän teeman lisäksi olen tulkinut haastateltavieni puheita so- vittelevan journalismin näkökulmasta.

5.1 Sisäsyntyinen ammatti-identiteetti ohjaa toimittajaa

Kaikkia haastattelemiani toimittajia yhdisti vahva ja yhteneväinen käsitys toimittajan am- matti-identiteetistä ja siitä, että vapaa media on yksi demokraattisen yhteiskunnan tär- keimmistä tukipilareista. Myös toimittajien ammatilliset käytännöt olivat heille itsestään selviä. Puheissa toistuivat pyrkimykset pysyä työssä puolueettomana, objektiivisena ja totuudenmukaisena.

Tää tietty kuulostaa vähän pateettiselta, mut mä koen, et se on niinku yksi demokraattisen yhteis- kunnan keskeisimpiä pilareita, toimittajakunta. Toimittajien tehtävä on auttaa ihmisiä ymmärtä- mään, mitä yhteiskunnassa tapahtuu ja miten valtaa käytetään. [--] Kun julkinen keskustelu on aina sakeana kaikenlaista lobbausta ja älyllistä epärehellisyyttä ja muuta ja puhutaan tärkeistä aiheista, niin toimittajien pitäis pyrkiä läpäisemään se ja kirkastamaan ihmisille, että mistä on kysymys. (H5)

Toimittajat myönsivät, että heidän on työnsä kautta mahdollista vaikuttaa ihmisten mieli- piteisiin lisäämällä tietoa ja valistamalla mutta ei suorien vaikuttamisyritysten kautta.

Se on just se olennainen ero toimittajan ja poliitikon tai aktivistin välillä, et toimittaja ei yritä, tai sen ei tule yrittää suoraan vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin vaan se tuottaa mahdollisimman hyöää ja totuudenmukaista tietoa, jotta ihmiset voi tehdä parempia, valistuneempia ratkaisuja, ja jotta hei- dän käsityksensä maailmasta olisi lähempänä sitä totuutta. (H3)

Toisaalta sama toimittaja totesi:

Mitä paremmin toimittaja tekee duuninsa, niin näen, et se johtaa siihen, et ihmiset alkaa käyttäytyä eri lailla. (H3)

Edellisistä näytteistä käy tietysti ilmi se, että toimittajan oma maailmankuva saattaa olla yhtä vahva kuin kenen tahansa hyvin ideologisen henkilön tai poliitikon. Siinä mielessä toimittajan tapa asemoida vastakkaisille puolille poliitikkojen puheet ja eräänlainen oma oikea totuus on kiinnostava, kun kysymyksenasettelu koskee toimittajien ammatti-ihanteita ja siihen liittyviä puolueettomuutta ja objektiivisuutta. Tämä tukee sitä, mitä kerroin aiemmin Mark Deuzen todenneen toimittajista ja ideologiasta: journalismia on syytä tarkastella ja ymmärtää toimittajien itsensä työlleen antamien merkitysten ja alan ideologian kautta ennemmin kuin ammattina, teollisuuden alana, kirjallisena genrenä, kulttuurina tai monimutkaisena sosiaalisena systeeminä (Deuze 2005, 444) sekä pitää mielessä se, että toimittajat katsovat olevansa kansalaisten ja demokratian puolella ja toimivansa sillä mandaatilla vallanpitäjien vartijoina. (ema., 447)

Toisaalta jotkut haastattelemistani toimittajista totesivat, etteivät he olleet juuri pysähtyneet ajattelemaan ammatti-identiteettiään, vaan se ikään kuin koettiin jotenkin sisäsyntyisesti ja osana arkea.

Totta puhuen mä en oo ihan hirveästi miettinyt sitä kysymystä. En muista oonko koskaan pysähtynyt pohtimaan. Et se on ehkä enemmän ollu sellanen, et on niinku selvää, mitä tässä työssä pitää tehdä ja on pyrkinyt tekee sen mahdollisimman hyvin. Aika sellainen pragmaattinen ote. (H5)

En tiedä, johtuuko se siitä, kun ei oo opiskellut journalismia, et mä suhtaudun tähän kauheen... Tai mä ajattelen, et mun tehtävä on tarkkailla valtaa ja vallankäyttöä, sekä poliittista että viranomaisvaltaa. [--] En mä kauheesti oo uhrannut aikaa sellaiselle identiteetin miettimiselle. Siihen jotenkin liittyy turhan paljon sellaisia myyttejä kulttuurissa vaikka. Että joku tutkiva toimittaja tuolla seikkailee jossakin [vaikka se] kenen perse kestää istumista, voi saada paljon aikaan. (H2)

Osa haastateltavista liitti toimittajuuden ja siihen liittyvän ammatti-identiteetin osaksi omaa identiteettiään ja persoonaansa. Toimittajien puheista sai kuvan, että toimittajuus on eräänlainen kutsumusammatti, jonka merkitys on yhteiskunnallisesti niin iso, että toimit-

tajat saattavat kokea jopa velvollisuudekseen olla erottelematta työtä ja vapaa-aikaa toisistaan.

Et jos ammattijalkapallotähdeksi tuleminen oli se ykköshaave, joka kariutui ennen teini-ikää, niin tää on ollu sellainen realistinen ammattihaave sen jälkeen. Nyt, kun se on toteutunut, niin kyllä se on mulle tärkeää olla toimittaja ja tää työ on mulle hirveen tärkeätä ja suhtaudun siihen jonkin asteisella intohimolla. (H4)

Mä en niinku ihan täysin erottele työtä ja vapaa-aikaa. Et jossain määrin se toimittajan rooli on niinku työpaikan ulkopuolellakin. Et sitä seuraa asioita. Jos näkee onnettomuuden, sitä kaivaa heti kännykän ja ottaa kuvan ja soittaa toimitukseen ja mediassa seuraa niitä aiheita, joista kirjoittaa ja osallistuu keskusteluihin ja bongaa uutisia vapaa-ajalla. (H4)

Muita haastateltavia hieman vanhemman toimittajan ajatuksissa toimittajan työ oli tosin palannut niin sanotusti maan pinnalle ylevältä yhteiskunnalliselta jalustaltaan.

Mä en edes osaa kuvitella, mitä muuta mä voisin tehdä. Mut toisaalta nyt varsinkin, kun tässä korkeassa 49 vuoden iässä, ni mä oon ruvennu miettiä, että se on kuitenkin vain duunia. Ja duunia tehdään sen takia, että saadaan palkkaa ja elanto ja, että vois elää perheen kanssa ja kaikkea muuta. (H1)

Eräs haastateltavista reflektoi omaa muuttunutta ammatti-identiteettiään. Hän kertoi uransa ensimmäisessä työpaikassa halunneensa selittää ja kommentoida asioita mahdollisimman paljon omasta henkilökohtaisesta näkökulmastaan.

Et jotenkin [--] oli sellainen olo, et sellainen näkemyksellinen journalismi tai analyttinen journalismi on siisteintä. Mutta sitten jotenkin pikku hiljaa menin aika kauas pois siitä. En mä enää juurikaan halua kirjoittaa mitään kolumneja tai sellaisia. Et enemmän mä yritän mieluummin... [--] selvittää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Mun mielestä kaikista siisteimpiä ja tärkeimpiä ja olennaimpia asioita tässä työssä. Et mieluummin käyttää siihen aikaa. [--] Et jotenkin se tarve tuoda omaa ääntä esiin on häipynyt aika paljon. (H5)

Kyseisen toimittajan voisi ehkä sanoa vieneen omaa toimintaansa ideologiasta takaisin lähemmäksi toimittajien perinteistä ammatti-identiteettiä ja sen ihanteita objektiivisuudesta ja puolueettomuudesta.

5.2 Poikkeustilanne haastaa ihanteet

Kaikki haastattelemanani toimittajat ovat yksimielisiä siitä, että turvapaikanhakijoiden saapuminen Suomeen kesästä 2015 alkaen oli poikkeuksellinen tilanne, jonka uutisoiminen sai toimituksissa hyvin paljon huomiota. Etenkin syksyllä 2015 aiheesta haluttiin tehdä mahdollisimman paljon juttuja mahdollisimman monesta eri näkökulmasta. Haastattelemanani toimittajat kokeneet kovaa painetta tuottaa aiheesta juttuja. Aihetta käsiteltiin monipuolisesti, mutta haastateltavani myös kritisoivat toimittajakunnan puutteellista asiantuntemusta maahanmuutto- ja turvapaikka-asioista. Lähes kaikki haastattelemanani toimittajat olivat kokeneet aihepiiriin liittyvien faktojen tarkastamisen vaikeaksi etenkin, kun kyse oli turvapaikanhakijoiden haastatteluista. Ongelmalliseksi asian teki se, että toimittajan ammattiin liittyy niin läheisesti ihanne ja odotus siitä, että tietojen todenperäisyys on tarkastettu.

Toimittajien vastauksista nousi esiin myös se, miten vahvoja reaktioita turvapaikanhakijoihin liittyvät jutut voivat yleisössä herättää. Lisäksi toimittajat valittelivat jutuntekoproessiin liittyvää kiirettä, joka aiheutti ylimääräistä painetta esimerkiksi jo mainitulle faktantarkastukselle.

Voi sanoa, että haastattelemanani toimittajat olivat poikkeuksellisen tilanteen luomassa ympäristössä monin tavoin samanlaisessa puristuksessa kuin Koljosen haastattelemat toimittajat Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien yhteydessä. Kuten jo aiemmin teoriaosuudessa opimme, poikkeukselliset olosuhteet voivat paljastaa journalismiin alan sisällä liitetyistä uskomuksista ja käytännöistä uusia puolia, jotka eivät ole nähtävissä tavanomaisena uutispäivänä. (Koljonen 2013, 33) Aloittaessani teemahaastattelukierroksen oletin, että pakolaiskriisi paljastaisi journalismin käytännöistä ja uskomuksista jonkin uuden puolen tai saattaisi jopa, herkästi polarisoituvan aihepiirinsä takia, osoittaa syitä, miksi ne johtaisivat julkisen keskustelun kannalta huonoon lopputulokseen.

Haastattelemani toimittajat kertoivatkin runsain mitoin esimerkkejä siitä, millä tavalla olosuhteet olivat heitä haastaneet. Yhteenvedona voi sanoa, että juttujen tekeminen selvästi aiheutti stressiä sekä päämäärien toteuttamisen että työskentelyolosuhteiden vuoksi.

Monesti haastateltavien etsimiseen ei ollut aikaa eivätkä toimitukset aina tai useimmiten palkanneet tulkkia juttukeikoille. Tämä johti siihen, että toimittajat pystyivät haastattelemaan esimerkiksi vain niitä turvapaikanhakijoita, jotka puhuivat edes vähän englantia. Joku haastateltavistani kertoi, että keikalle mukaan palkattu kuvaaja saattoi hoitaa oman työnsä ohessa tulkin hommia.

Jotkut on osannu englantia ja ne on pystyny puhumaan ihan ite ja tulkkien kanssa on tehty, jos he ei ole osannu. Se on aina hyvä, jos ihminen saa puhua omaa äidinkieltään. Et tietenkin se vastuu siirtyy sit tulkille, et hän osaa riittävään hyvin kääntää, mut tietenkin ei tuu kieliopista johtuvia väärinkäsityksiä. (H1)

Itse puhun vähän arabiaa, mutta en niin hyvin, et pystyisin haastatteluja tekee sillä kielellä. Se on ylipäättänsäkin ongelma tän aiheen uutisoinnissa, et suomalaiset toimittajat ei puhu arabiaa, mikä olis ehkä sellainen huutavin kielitaitotarve. (H3)

Sama toimittaja näki kielen myös siltana luottamuksen rakentamisessa.

Se, et osaa vähän puhua arabiaa, on aika nopea tapa luoda sellainen suht mutkaton suhde. Ne huomaa, et toi on selkeesti nähnyt vähän vaivaa, et se on opiskellu tätä kieltä. Jos ajatellaan vaikka Irakin ja Syyrian kulttuureja, niin sitä pidetään siistinä juttuna. Et tää (toimittaja) ei oo ainakaan varmaan meitä demonisoimassa. Et tuntuu, et se luo heti luottamusta. (H3)

Haastateltavien rajautuminen vain englannin kielen taitoisein tai englantia vain vähän puhuviin voi olla journalistisesti ongelma siksi, että se yksipuolistaa mediassa esillä olevien turvapaikanhakijoiden ääntä. On mahdollista, että jotkut tärkeät näkökulmat aiheesta jäävät kokonaan kattamatta sen takia, että monissa jutuissa puhuvat pääasiassa nuoret tai nuorehkot miehet. Voisi kuvitella, että esimerkiksi naisten turvapaikanhakuprosessin aikana kokema häirintä tai väkivalta eivät yhtä herkästi ilmi, jos he joutuvat kommunikoimaan toimittajan kanssa jonkun miespuolisen sukulaisensa tai toimittajan paikan pääl-

lä englannin kielen taidon perusteella valitseman maanmiehensä kautta. Pahimmassa tapauksessa naiset eivät pääse ollenkaan kertomaan omasta kokemuksestaan mediassa. Suurin osa Suomeen 2015–2016 saapuneista turvapaikanhakijoista oli miehiä, mutta pakolaiskriisiin johtaneet syyt vaikuttavat ilman muuta ja merkittäväällä tavalla heidän heidensä naisten elämään.

Myös toimittajilla on ennakkoluuloja ja epäilyksiä. Eräs haastateltavani kertoi epäilleensä haastattelemansa henkilön tarkoitusperien aitoutta ja perusteita turvapaikan hakemiselle.

[K]un ne kaikki (haastatellut turvapaikanhakijat) sanoo, että 'olen kiitollinen ja haluan tehdä parhaani', niin tietenkin lehdistön haastatteluihin valikoituu ne ihmiset, jotka oikeasti haluaa sanoa niin. [--] Onhan meillä ihan kotoperäisiäkin luomuidiootteja täällä, jotka on törkeitä dillejä, niin aivan varmasti on samaa porukkaa myös ulkomaalaisten joukkueessa. Että totta kai niissä vastaanotokeskuksiin päätyneissä ihmisissä on mukana vaikka minkälaisia huijareita ja rosvoja. (H1)

Otan tämän näkökannan esiin esimerkkinä siitä, että kyseisen toimittajan kommentista heijastuvat selvästi aiheeseen kohdistuva kritiikki ja ne ennakkoluulot, jotka toistuvat maahanmuuttokriittisissä puheenvuoroissa myös julkisessa keskustelussa.

Moni haastateltavistani kertoi pakolaiskriisin haastaneen heidän roolinsa vallanpitäjien vartijana. Toimittajia vaivasi erityisesti se, että Suomen maahanmuuttopolitiikka ja turvapaikanhakijat eivät toimituksessa kuuluneet oikein kenenkään seurantavastuulle. Sen takia Suomen linjaa turvapaikka-asioissa oli vaikea hahmottaa, minkä vuoksi Maahanmuuttoviraston (Migri) päätöksistä oli vaikea tehdä juttuja. Toimittajien mielissä nousi esiin huoli siitä, että uutisoinnissa korostuivat yksittäistapaukset ja henkilökohtaiset kokemukset ilman, että niitä kytkettiin yleiseen tasoon.

Migrin tekemistä päätöksistä tai niiden taustoista ei kerrota paljon mitään. Jolloin on tavallaan vaikea arvioida, et mitä tää kertoo nyt sit Suomen turvapaikkapolitiikasta. (H2)

Musta se tekee sille turvapaikkakeskustelullekin hallaa, jos tehdään yksittäisistä ihmiskohtaloista hämmäisiä juttuja, joissa ei kytketä sitä mihinkään laajempaan. Tolla saralla mä sanoisin, et olis ehkä kehitettävää. (H5)

Toimittajien mukaan aihepiirin seuraamattomuudesta kärsivät myös toimituksen ja koko uutisoinnin uskottavuus. Haastatteleman toimittajat epäilivät, että turvapaikanhakijoista satunnaisesti juttuja tekevät kollegat eivät osaa hahmottaa aiheeseen liittyviä suurempia linjoja tai arvioida syitä ja seurauksia.

“[S]ystemaattinen uutisseuranta, jota tehdään vaikka monella muulla osastolla, vaikka oikeus- ja rikostoimituksessa tai politiikantoimituksessa, niin se puuttuu. Silloin tavallaan helposti nousee... pulpahtaa pintaan tällaisia yksittäisiä traagisia kohtaloita, jotka ei välttämättä kytkeydy mihinkään yhteyteen ja kokonaisuuteen.”(H2)

Aiheen vieraus näkyi toimittajien mukaan jutuissa lisäksi terminologiaan, lainsäädäntöön ja turvapaikkaprosessin käytäntöihin liittyvinä virheinä. Aihepiirin seuraamista vaikeutti erään toimittajan mukaan myös se, ettei toimituksessa ollut omasta takaa arabian kielen taitoista journalistista osaamista.

Kuten jo mainitsin, haastattelemistani toimittajista tuntui hankalalta tarkastaa yksittäisiin turvapaikanhakijoihin liittyviä faktoja. Toimittajien oli monesti otettava tarinat vastaan sellaisina kuin turvapaikanhakijat heille ne kertoivat. Kertomuksissa toistuivat todennäköisesti samat faktat, joita Maahanmuuttovirasto joutuu omissa päätöksissään arvioimaan.

Eräs toimittajista muistutti, että turvapaikanhakijoilla on suuri motivaatio kertoa tarinansa viranomaisten lisäksi myös medialle siten, että se myötävaikuttaa heidän mahdollisuuksiinsa saada turvapaikka. Tällöin lähtömaan tapahtumista saatetaan valikoida ne tapahtumat, faktat ja seikat, jotka saavat kotimaan näyttämään mahdollisen vaaralliselta. Tällainen omaa etua ajava liioittelu on ongelmallista siksi, että aiheesta kirjoittavat toimittajat saattavat joutua huomaamattaan osaksi vaikuttamistyötä. Tässä yhteydessä useampi haas-

tattelemani toimittaja nosti esiin sen, että työn onnistumisen kannalta olisi ollut apua aihepiirin seurannasta.

Toimittajat tunnustivat turvapaikanhakijoiden kanssa toimivien aktivistien osuuden vaikuttamisyrityksissä. Media on vastuussa lukijoilleen välittyvän maailmankuvan muodostamisesta ja yleisön luottamus rakentuu pitkälti sen varaan, kuinka todenmukaista tietoa media maailmasta tuottaa. Toisin kuin kansalaisaktivisti, toimittaja ei yhteiskunnallisen tehtävänsä vuoksi voi uskoa turvapaikanhakijan kertomusta sellaisenaan vaan joutuu hakeamaan jutussa esittämilleen faktoille vahvistusta muualta.

Aika paljon tulee yhteydenottoja, turvapaikanhakijoilta sekä etenkin niiden auttajilta, et ne haluaisi jotenkin, et kerrottais niistä. Et kun ne on saaneet kielteisen päätöksen. Niitä tulee koko ajan niin paljon. Yritetään kirjoittaa, et olis joku sellainen esimerkki jostain isommasta ilmiöstä kuin että vaikka jonkun perheen kohdalla saattaa olla joku tosi ikävä tilanne, niin en mä voi toimittajana alkaa jotenkin ajamaan niiden asiaa. (H2)

Juurin faktojen tarkastamisen vaikeuden vuoksi toimittajat kertoivat joutuneensa pohtimaan keinoja, joilla he pystyvät kiertämään sisäistä ristiriitaa, joka syntyi, kun vedenpitäviä faktoja turvapaikanhakijan kertomuksen tueksi ei löytynyt. Esimerkiksi turvapaikan perusteiksi riittäviä lähtömaassa koettua vainoa, henkilökohtaisen väkivallan uhkaa tai pahoinpitelyä oli usein mahdotonta todistaa jälkeensä. Sellaisissa tapauksissa faktantarkastus jäi toimittajan oman arvion varaan.

Kertomuksia on tosi vaikea tsekata. Totta kai voi tehdä ihan perusduunia, et verrata, mätsääkö sen kertomus siihen mitä yleisesti ottaen tiedetään siitä alueesta tai tapahtumista, muuten ei meillä ole sen parempia välineitä niitä tarkistaa kuin Migrilläkään. (H2)

Näyttää siltä, että toimittajat joutuivat empiirisen näytön sijaan turvautumaan analyttiseen järkeilyyn ja arvopohdintoihin ja päätyivät poikkeustilanteessa edustamaan korkean modernin eetosta. (Koljonen 2013, 66)

Ammatti-ihanteisiinsa kiintyneille toimittajille tuntui kuitenkin olevan piinaava ajatus se, ettei faktoja pystynyt tarkastamaan yksityiskohtaisesti. Yksi tapa kiertää faktantarkastuksen ongelmia on avata yleisölle sitä, kuinka vaikeaa haastatellun turvapaikanhakijan tarinaa oli tarkastaa ja antaa yleisön tehdä omat johtopäätelmänsä. Sillä tavalla toimittaja ei kokenut joutuvansa vastuuseen ja yleisön epäluottamuksen kohteeksi turvapaikanhakijan kertomukseen mahdollisesti liittyvistä ongelmista.

Mun mielestä se pitää vaan kirjoittaa kaikki auki, et 'tän se sanoi, tätä me ei voida todistaa'. (H2)

Olisi kiinnostavaa tietää, suhtautuvatko samat toimittajat yhtä varoivaisesti haastateltavien kertomuksiin silloin, kun nämä ovat esimerkiksi suomalaisia, valtaväestöön kuuluvia päiväkotilasten vanhempia, jotka kertovat lapsensa päiväkotikokemuksista.

Toisaalta eräs toimittaja huomautti, että turvapaikanhakijoita koskevissa jutuissa media oli tavanomaista vahvemmin viranomaislähteiden varassa. Hänen mukaansa viranomaisten toiminnan objektiivista ja kriittistä tarkastelua vaikeutti se, ettei saatavilla ollut viranomaisten toimintaan kriittisesti suhtautuvia väitteitä tukevaa faktatietoa. Samasta syystä Maahanmuuttoviraston tekemien turvapaikka- ja oleskelulupapäätösten haastaminen oli toimittajien mukaan vaikeaa.

On paljon asioita, joita me ei yksinkertaisesti päästä kärkeänsä kattoon seuraamaan, vaikka näitä turvapaikkapuhuttelut, et miten niitä tehdään, minkälaisilla rahkeilla, mitä virheitä siellä ehkä tapahtuu. (H3)

Haastateltavan mukaan erityisen ongelmallisia olivat tilanteet, joissa turvapaikanhakija tai heitä tukevat aktivistit kyseenalaistivat jonkin Maahanmuuttoviraston tekemän päätöksen ja halusivat tuoda epäkohdan median avulla julkisuuteen. Toimittajien keskeisen, oikean tiedon välittämiseen liittyvän, tehtävän kannalta tilanne useimmiten tyssäsi siihen, että Maahanmuuttovirasto vaikenä toteamalla, ettei se voi ottaa yksittäiseen tapaukseen kantaa, ja kahden keskenään ristiriitaisen tiedon faktojen arvioiminen jäi toimittajan osaamisen ja asiantuntemuksen varaan. Toimittajat saattoivat kokea vaativaksi toimittaja asiantuntijana -tyyppisen asetelman. (Nerone ja Barnhurst 2003, 438–440 Haastateltavani ker-

toivat kokeneensa tehtävän turhauttavaksi ja turhan vaikeaksi, kun samalla osa yleisöstä odotti heidän valvovan demokratian ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Näissä on se iso ongelma, et (esimerkiksi toimittaja) kuulee paljon juttua ja sit Maahanmuuttovirasto esittää vastakkaista näkemystä, et ei, kyllä tää on näin tai tapahtuu näin ja sit ei oikeestaan mitään. Et sulla voi olla jotain huhuja, nimettöminä esiintyviä lähteitä ja ei mitään todisteita, ni ei siinä oikein ole vielä sitten aineksia, joilla lähdetään toteamaan, et nyt toimitaan niin tai näin. (H3)

5.3 Toimitustyön arki ja herkkä aihe

Työssä koettu kiire on yksi toimittajien työssään eniten kritisoimista tekijöistä. (Jyrkiäinen 2008, 36) Kiire vaikuttaa kaikkeen aina ideoinnista suunnitteluun ja siihen, minkälaista materiaalia juttuihin on mahdollista löytää. Siksi ei yllätä, että haastattelemani toimittajat nostivat kiireen esiin muistellessaan sitä, minkälaisissa olosuhteissa he pakolaiskriisistä juttuja tekivät.

Toimitustyön arki on monesti kamppailua aiheen kiinnostavuuden ja tärkeyden sekä ajankäytön realiteettien kanssa. Uutistoimituksessa toimittajat joutuvat usein tekemään työnsä parhaalla mahdollisella tavalla annetun ajan puitteissa. Joillekin aiheille tai näkökulmille ei yksinkertaisesti ole tilaa, koska ne eivät taivu uutismaailman vaatimaan muotoon tai koska ne eivät ole tarpeeksi ajankohtaisia. Joskus juttu päätetään tehdä jopa sillä perusteella, että jonkun yksittäisen ihmisen tarina on koskettava. Tällaiset jutut keräävät internetissä paljon lukijoita ja leviävät helposti sosiaalisessa mediassa.

Yhden haastateltavani mielestä hänen omassa toimituksessaan oli onnistuttu kattamaan aihepiiriä monipuolisesti tekemällä pakolaiskriisistä juttuja samalla tavalla kuin mistä tahansa suuresta uutisaiheesta.

[M]usta tuntuu, et näistä on ainakin yritetty kirjoittaa ainakin omasta lähtökohdasta silleen suht viileesti ja neutraalisti ja yritetty tuoda esiin niitä epäkohtia, joita vaikka Suomen turvapaikkapolitiikkaan liittyy tai tuodaan näiden turvapaikanhakijoiden tarinoita esille, et minkälainen tausta heillä on tai mistä lähtökohdista he on joutuneet tänne tulemaan tai tullu. (H4)

Uutistyyöhön liittyvistä olosuhteista käytettävissä olevan ajan lisäksi raha vaikutti siihen, kuinka toimittajat pystyivät tekemään työtään pakolaiskriisiaiheen parissa. Osa toimittajista kertoi esimerkiksi, ettei toimituksissa ollut turvapaikanhakijoita haastateltaessa käytettävissä tulkkia vaan keskustelut toimittajan ja haastateltavan välillä oli käyty englannin kielellä.

Varmaan silloin, kun me tehtiin noita ensimmäisiä juttuja, niin mentiin niin, että katsottiin, et sieltä löyty joku englannin kielen taitoinen ja se tulkki sitten, mut en tiedä. Voi olla, et on tulkkeja käytetty, mut en osaa vastata tohon. (H4)

Haastattelemistani toimittajista osa oli kiinnittänyt huomiota myös siihen, minkälaisilla sanoilla turvapaikanhakijoista mediassa puhuttiin ja pohti käytetyn kielen vaikutuksia. Yliopistossa journalistiikkaa opiskellut toimittaja kertoi keskustelleensa aiheeseen liittyvistä sanavalinnoista jo vuosia aiemmin osana opintojaan.

Muistan joskus ihan ensimmäisenä opiskeluvuotena jonkun keskustelun, jossa keskusteltiin just siitä, et pitääkö puhua vaikka ihmisten vyörystä ja mikä on toimittajan vastuu siinä, kun se käyttää... päättää käyttää tällasia sanoja. (H3)

Toimittaja tunnisti itse värikkääseen kieleen liittyvät ongelmat herkän aiheen yhteydessä. Haasteena nopeassa uutistyyössä tuntui toisin sanoen olevan se, etteivät toimittajat pysähty ajattelemaan sanojen luomia mielikuvia vaan ajautuvat ikään kuin luonnostaan kirjoittamaan dramaattisesta aiheesta kielikuvilla, jotka ovat omiaan lisäämään tapahtuneen dramaattisuutta ja ottamaan kantaa.

Mä veikkaan, et suurin osa toimittajista ei sen kummemmin ajattele [--]. Et aina, kun ihmisiä tulee paljon tänne, ne vähän niinku vyöryy tänne. Se kuulostaa kivoimmalta kuin... Tai jotenkin se on kuvainnollisempaa kuin sanoa, et ne nyt vaan tulee. Ne nyt vaan matkustaa tänne. (H3)

Mut siinä ei ehkä ajatella sitä, et joku 'vyöry' luo sitten mielikuvaa jostain hallitsemattomasta luonnonvoimasta, joka ehkä niinku tuhoaa asioita matkallaan. Et jos käyttäs vaikka sanaa 'virta'... joka myöskin kyllä viittaa luonnonvoimaan, mut on ehkä astetta neutraalimpi. Et veikkaan, et siinä on aika paljon ajattelemattomuutta. (H3)

H5 kertoi pyrkivänsä sitä eleettömämpään kielelliseen ilmaisuun mitä vaikeammasta ja tunteita kuohuttavammasta tilanteesta jutussa on kyse.

[K]un tiedostaa, miten... miten tunnelatautunutta se keskustelu on tästä temasta ja miten vahvoja mielipiteitä ja muuta, niin mä luulen, et pitäs korostuneesti ikään kuin kiinnittää huomiota siihen tekstiin ja sen kieleen. (H5)

Hänen mielestään toimittajan kirjallisen ilmaisun värikkyyys ohjaa lukijan huomiota väärään suuntaan, pois asiasta.

Toki uutisjutut voi olla myös näkemyksellisiä, mut silloin, jos se lukija on niinku eri kannalla, niin se saattaa jo tavallaan kääntää sen pois siitä jutusta, mikä on kaikkien tarkoitusten vastaista. Tehokkainta on, et se kieli on tietyllä tavalla lakonista ja analyyttistä eikä niinku jotenkin tosi kantaa ottavaa. (H5)

Kyseisen toimittajan vastauksen sanavalinnoissa huomiotani herätti ilmaisu ”tehokkainta on”, jonka voi tulkita niin, että toimittajalla on sanoma, jolla hän haluaa lukijaansa vaikuttaa. Vaikuttaminen voi olla oikean tiedon jakamista asiasta, josta on liikkeellä paljon disinformaatiota. Moni haastateltavistani kertoi pyrkivänsä lisäämään tietoa. Kuten jo rauhan- ja konfliktintutkimuksen puolelta aiemmin opimme, media voi oikeaa tietoa jakamalla rauhoittaa erilaisia yhteiskunnallisia keskusteluja ja edistää sovinnollista ilmapiiriä.

[T]ietenkään me (media) ei haluta edistää minkäänlaista rassistista ajattelua yhteiskunnassa, mut toisaalta meidän pitää kertoa isoista yhteiskunnallisista asioista. Se on tärkeää. (H5)

Kyllähän me siellä mietitään, et me halutaan antaa monipuolinen ja oikea kuva, mutta ehkä... en tiedä, joko niinku alitajuisesti, tai ei se ainakaan ääneenlausuttu kenenkään ole, et pyritään kertoa niitä kivoja juttuja enemmän kuin huonoja juttuja. (H1)

Toisaalta toimittajien tekemä työ voidaan herkästi mieltää puolueelliseksi tai ideologiseksi vaikka valinnat olisivat hyvin viattomassa hengessä ja käytännön sanelemista syistä tehtyjä. Tyypiesimerkki tällaisista vahingoista ja väärinkäsityksistä liittyy virheisiin, jotka liittyvät esimerkiksi myönnettyjen turvapaikkojen määrää koskeviin virheisiin. Taustalla voi olla kiireessä sattunut lasku- tai lyöntivirhe, mutta haastattelemieni toimittajien mukaan tiettyjen ideologisten lasien läpi luettuna väärä luku saatetaan helposti ylitulkita ja politi-

soida tahalliseksi vääristelyksi puolin ja toisin. Virheen vahingossa tehnyttä toimittajaa saatettiin lukijapalautteissa syyttää tahallisesta virheellisen tiedon jakamisesta. Henkilökohtaisuuksiin menevä kritiikki tuntui ärsyttävän toimittajia. Tulkitsen ärtymyksen johtuvan siitä, että kritiikin kärki osuu niin selkeästi toimittajien ammatillisten ihanteiden jytimien eli puolueettomuuden ja neutraaliuden vaalimiseen osana vastuullista uutistystyötä.

Kun toimittajan hommaa kritisoidaan, niin perus on, että halutaan nähdä se niin, että tottakai se kirjoittaa näin, koska sillä toimittajalla on itsellään tällainen missio ja mielikuva. [--] [A]ika usein se syy [on] paljon arkisempi, et miksi joku virhe on vaikka päässyt tapahtumaan, ni se on yleensä jotain aika käytännönläheistä. (H3)

Toimittajien mukaan näistä käytännönläheisistä syistä työn jälkeen määrittelivät eniten toimittajien käytettävissä olevat resurssit ja työskentelylle annettu aikataulu. Nopeassa sykkeessä uutistoimittajien työssä ja työpaikoilla molempien niukkuus on hyvin tunnistettu ja arkipäiväinen ongelma.

Aika usein tällaiset käytännön asiat kuten resurssikysymykset sanelee uutisten käytäntöä. Vaikka et miksi joku asia uutisoidaan näyttävästi ja joku toinen jätetään [uutisoimatta], ni aika monesti yleisö haluaa tulkita, et no siks, kun on tällainen tietoinen valinta. Joo, on valinta, mut se voi olla, et keittä nyt sattui ole just silloin duunissa, niin tää juttu piti isosti uutisoida, koska jotain sinne lähetykseen piti tunkea. Tosi tylsiä syitä. (H3)

Toisaalta voi ajatella, että kritiikkiä osakseen saava toimittaja ei voi yleisönsä edessä mennä näiden resurssikysymysten taakse, koska ne saattaisivat vaarantaa hänen koko työnantajansa uskottavuuden. Sen takia vahingot on helpompi selittää sattumanvaraisina ja inhimillisinä virheinä eikä osana isompaa nykyisen uutistuotannon ongelmaa.

5.4 Häilyvä raja omien arvojen ja puolueettomuuden ihanteen välissä

Vaikka puolueettomuus ja objektiivisuus kytkeytyvät tiiviisti yhteen toimittajien ammatti-identiteetin ja ammatillisten ihanteiden kanssa, moni haastateltavistani katsoi pakolaiskriisiuutisointia selvästi omien arvojensa ja jonkinlaisen ideologian kautta. Toimittajat oli-

vat selkeästi pohtineet omaa rooliaan tietynlaisen maailmankuvan välittäjinä. Yleisesti ottaen toimittajat asemoivat itsensä eri puolelle kuin niin sanotut maahanmuuttokriittiset ja rajojen sulkemista turvapaikanhakijoilta vaativat kansanosat.

Toisin sanoen haastatteleman toimittajat olivat arvoiltaan hyvin suvaitsevaisia ja asemoivat itsensä enemmän turvapaikanhakijoiden oikeuksien puolelle kuin niitä vastaan.

[T]untuu, et selkeästi on paljon ihmisiä, joita tää jotenkin pelottaa tai, jotka jollain tavalla on niinku huolissaan siitä aiheesta, niin ollaanko me heille pystytty tarjoamaan sellaisia juttuja, jotka auttaisi heitä ymmärtämään tätä asiaa paremmin. Tai vaikka sellaisia juttuja olisi, lukisiko he niitä? (H4)

Tekeehän [turvapaikanhakijat] rikoksia niinku paikallisetkin, niin onhan niistäkin kerrottu. (H1)

Toimittaja ärsytti selvästi aiheen herättämä mediakriittinen keskustelu, jossa toimittajat usein asemoitiin puolueellisiksi.

Jos me kerrotaan, että vastaanottokeskuksen asukas pahoinpiteli läheisen talon ihmisen, niin sitten tulee sellaista, että 'tähän asti näistä on vaiettu!' No jos ei ole sitä ennen tapahtunut, niin paha se on ollut kertoa. (H1)

Mutta sitten on myös sellaisia vähäisiä pöhlöyksiä. Et jos paikallisasujaimisto tekee vähäisiä pöhlöyksiä, joista tulisi paikallislehteen palstan pää, niin eihän me valtakunnan mediana sitä kerrota. Mutta sitten, kun se jossain pulpahtaa esiin siinä palstan päässä, niin sitten tulee sitä MV-rapaa, että 'Täällä te salaatte ja hyysätte'. Et se on vähän sellaista taiteilua, mutta ihan pää pystyssä kehtaa kulkea. (H1)

Toisen toimittajan mukaan etenkin yksittäistarinoiden tasolle jäävässä pakolaiskriisituotinnissa näkyivät toimittajien omat mielikuvat, ideologia ja jopa pakolaisten tarinoiden kuulemisesta syntynyt järkytys.

Mun mielestä (jutuissa) myös näkyy monien toimittajien oma agenda. Sellainen miten sanoisi... Tunteisiin vetoavaa, jotenkin... (huokaus) ihmiskohtaloihin ja niiden kauhistuttamaa. Totta kai pitää tuoda niitä yksittäisiäkin ihmiskohtaloita esille, en tarkoita sitä, mutta jotenkin kytkeä se johonkin laajempaan viitekehukseen ja tuoda myös tarpeeksi jotenkin tietoa ja kontekstia, jotta lukija pystyy arvioimaan mistä on kysymys. (H2)

Esimerkkinä tällaisista yksittäisistä tarinoista toimittajat mainitsivat tapauksia, joissa turvapaikanhakija oli palannut kotimaahansa ennen turvapaikkapäätöksen saamista tai tapauksia, joissa kotimaahansa palannut tai palautettu henkilö oli kuollut esimerkiksi pommi-iskun kaltaisessa tilanteessa, johon ei liity henkilökohtaista vainoa vaan ainoastaan väärässä paikassa oleminen väärään aikaan.

Mistä se kertoo? Bagdad on maailman vaarallisimpia kaupunkeja, mutta ei se liity Suomen turvapaikkapolitiikkaan. (H3)

Tällä kyseinen toimittaja viittaa Maahanmuuttoviraston kertomiin turvapaikkaedellytyksiin, joiden mukaan henkilökohtainen vaino on peruste turvapaikan saamiselle.⁸ Tapaukset eivät heidän mielestään kerro suomalaisesta maahanmuutto- tai turvapaikkapolitiikasta vaan enemmän siitä, että turvapaikanhakijoiden kotimaassa on vaarallista kenelle hyvänsä, mikä on eri asia. Tämä erottelu jää haastattelemieni toimittajien mukaan usein hämäräksi, koska turvapaikanhakijoista kirjoittavat toimittajat eivät aina itsekään ymmärrä Suomen turvapaikkapolitiikasta ja kansainvälisen suojelun perusteista tarpeeksi vaan lähtevät mukaan jonkinlaiseen inhimilliseen hätään sen sijaan, että perustelisivat juttunsa faktoilla. Vaarana on, että toimittajista tulee yksipuolisia jonkun tai jonkin asian ajajia sen sijaan, että he kertoisivat havainnoistaan puolueettomasti ja neutraalisti.

[N]iinku miten tää liittyy Suomen turvapaikkapolitiikkaan? Ei mitenkään, mut siitä on saatu kuitenkin joku sellainen... "Suomessa ollut Ali". (H2)

Yksi kiinnostava, haastatteluiden kautta esiin noussut, seikka on, että toimittajat saattoivat pitää turvapaikanhakijoiden kanssa yhteistyössä toimivia aktivisteja ja kansalaisjärjestöjä hyvinä uutislähteinä, kunhan tietty etäisyys ja analyttisyys säilyvät.

Se jengihän tuntee ne ihmiset parhaiten. Kyllä mäkin olen erilaisiin aktivisteihin paljon yhteydessä, koska niiltä saa tärkeitä tietoja. Mut ehkä toimittajien kannattais pitää tietty etäisyys ja niinku analyttisyys siinä... asiassa. (H5)

---

⁸ Maahanmuuttovirasto: Millä perusteella turvapaikan voi saada? <http://migri.fi/milla-perusteella-turvapaikan-voi-saada> (noudettu 23.5.2018)

Sama toimittaja pohti myös, oliko hän liian epäluuloinen halutessaan pitää ”hygieniara-koa” yleisen hyvän eli ihmisoikeuksien puolesta toimiviin aktivisteihin.

Mut [--] tulee omakohtaisestikin sellainen olo, et oonks mä niinku jotenkin korostetun kyyninen tai epäilevä. Et alkaa olla sellainen, et mikä mua vaivaa (naurahtaa)... Siinä on vähän sellaista tasapainoilua musta. (H5)

Lausuntoa voisi tulkita niin, että pakolaiskriisi aiheutti toimittajissa paljon sisäistä ristiriitaa sen välillä, miten heidän pitää työssään ammatillisten käytäntöjensä mukaan toimia ja miten heidän pitäisi oman henkilökohtaisen etiikkansa mukaan toimia. Sisäistä ristiriitaa ilmensivät myös toimittajien pohdinnat siitä, minkälaisia vaikutuksia on jutuilla, jotka antavat turvapaikanhakijoista negatiivisen kuvan.

[J]os sulla on vaikka juttu siitä, että irakilaiset on täysin yliedustettuina vaikkapa raiskaustilastoissa Suomessa... niinku ne on. Ne vaan raiskaa enemmän. Ni tavallaan, miten sä kirjoitat tosta sillä tavalla, et se ei pelaa rasistin pussiin? (H5)

Toinen toimittaja arveli, että toimituksissa pyrittiin löytämään turvapaikanhakijoista positiivisia näkökulmia tarkoituksella vastapainoksi aiheeseen liittyvälle negatiiviselle ja leimaavalle puheelle.

Se on varmaan sellainen spontaani vastareaktio kaikelle sille pahalle, mitä tuolla sosiaalisessa mediassa leviää. Et sit me ammattilaisina ja vastuullisina toimittajina kerrotaan niitä tarinoita oikeasti, niin totta kai me voitais kertoa sellainen huonokin juttu... niinku oikeasti on kerrottukin. (H1)

Eräs toimittaja kertoi kuulleensa haastattelemaltaan tutkijalta, että toimittajakollegat ovat pakolaiskriisin käynnistyttyä yrittäneet hakea aiheeseen positiivista näkökulmaa väkisin sen sijaan, että olisi kysytty kuinka asiat oikeasti ovat.

[P]uhuin tälle [--] tutkijalle, joka on henkilökohtaisilta mielipiteiltään hyvin maahanmuuttomyönteinen, hyvin liberaali, ja tutkinut paljon maahanmuuttoa, niin se just sanoi sitä, et... sitä jotenkin rupes masentaa silloin, kun tää pakolaiskriisi käynnistyi ja sille alkoi tulla puheluita, joissa toimittajat kysyi ihan suoraan, et kerro mitä kaikkea mahtavaa tästä seuraa ja miten hyvä juttu tää Suomelle on. Se sanoi, et ei toi oo ehkä se paras tapa, et mennään johtopäätös edellä. Sille oli tullut sellainen (olo), et ei hitto täähän on just sitä, mistä nää kaikki valemmediat ja oikeistopopulistit niinku räyhää. (H5)

Toimittajat tuntuivat yrittivät vältellä toistamasta sellaisia asioita, joita oikeistopopulistit ja maahanmuuton kriitikot toistelevat maahanmuuttoa ja turvapaikanhakijoita koskevassa keskustelussa. Yksi tällaisista aiheista on esimerkiksi tiettyjen maahanmuuttajaryhmien heikko työllistyminen. Ongelmasta kertomista välttelevät toimittajat olivat erään haastateltavani tietojen mukaan yrittäneet etsiä vain maahanmuuton hyviä puolia tukevia näkemyksiä. Haastateltavani mukaan se oli ongelmallista, koska niin tehdessään kyseiset toimittajat olisivat tehneet todeksi valemedioiden ja oikeistopopulistien väitteet siitä, että toimittajat vaikenivat maahanmuuton ongelmista. Journalismin kannalta ongelmallisinta tilanteessa on se, että toimittajat luopuvat puolueettomuuden ja objektiivisuuden ammatti-ihanteistaan ja muuttuvat jonkinlaisiksi lobbareiksi tai yhden asian ajajiksi.

Toisaalta toimittajan työhön on sisäänrakennettu toive paremmasta yhteiskunnasta, jossa kaikkein heikoimmassa asemassa olevat saavat median kautta äänen.

Mun mielestä toimittajan tehtävä on toimia väylänä ja äänenä sellaisille ihmisille, joilla ei välttämättä ole niin hyvä asema yhteiskunnassa. Muutenhan se olis vaan sitä, että mikä milloinkin vallassa oleva enemmistö vaan sanelee, miten asioita milloinkin hoidetaan eikä tarvis välittää siitä, et näillä joillakin on vähän huonommin. Kyllä se on ehdottomasti toimittajien tehtävä olla syrjittyjen ja köyhien ja milloin missäkin syrjässä olevien ihmisten - ainakin yrittää olla - pysyy vähän kärryillä, et mitä siellä tapahtuu ja tuoda niitä asioita julki. (H3)

Siinä mielessä journalismin voisi nähdä jonkinlaisena kansalaisyhteiskunnan ja demokration puolella olevana aktivismina.

Kyllä [journalismi] kuitenkin jonkinlaista ihmisoikeuksien puolustamista on. Et kyllä joidenkin asioiden takana on pakko seistä. Kyllähän se on helppo todeta, et mun mielestä ihmisten vapauden ja ihmisoikeuksien eteen duunin tekeminen on lähtökohtaisesti erittäin hyvä asia, ja journalismi voi kyllä tehdä paljon töitä näiden juttujen eteen. (H3)

Toisaalta toimittajat kertoivat tuntevansa joskus pientä ahdistusta niistä odotuksista, joita heille heidän työnsä takia asetettiin. Haastateltavieni mukaan turvapaikanhakijat tuntuivat joskus odottavan medialta suoraa apua vastapalvelukseksi haastattelusta.

Ajatellaan ikään kuin automaattisesti, et mä oon auttamassa heitä jotenkin. Mitä yritän sit selittää, et mun tehtävä ei oo auttaa teitä mitenkään eikä tää juttu tuu ehkä muuttamaan mitenkään teidän tilannetta. Se on hyvää, et hekin ymmärtää, et se ei oo se syy, miksi he antaa sen haastattelun [--]. Kyllähän he ymmärtääkin sen aina, mut pikemminkin ajatellaan aina, et mä oon niinku toimittajana heidän puolellaan. (H3)

Joistain jutuista tulee aika vahvasti sellainen asianajournalismi fiilis. [S]e on tietyissä tilanteissa aika ymmärrettävää, mut se on oikeasti aika vaarallinen polku. Mutta mun mielestä nää on kiehtovia ja tärkeitä asioita. Et toisaalta mua ärsyttää sellainen keinotekoinen keskittien kulkeminen, niinku false balance -juttu, mutta kyllä mä koen, että osa toimittajista on jotenkin tosi tiiviisti kiinni siinä Refugee hospitality club -jengissä. (H5)

Samoista syistä media ei toisen toimittajan mielestä voi mennä puolueettomuuden ja objektiivisuuden taakse kertoessaan ilmiöistä, joiden hyväksyminen olisi yleisen moraalin vastaista.

Jos kriisitilanteessa alkaa syntyä erilaisia väkivaltaisia ilmiöitä, niin [--] median tehtävä on myös kyetä tarkastelee asioita niin, että ei [--] syyllistytä sellaiseen outoon ylivarovaisuuteen ja false balance -ajatteluun [--]. Mun mielestä se on sellainen asia, jossa suomalainen media vois jotenkin parantaa. (H5)

Toimittajan mielestä media tuntui turhan paljon jännittävän sitä, että tiettyjen tapahtumien, tahojen ja ilmiöiden käsitteleminen suututtaisi osan yleisöstä. Hänen mukaansa toimittajat sen takia saattoivat käsitellä tietynlaisia tapahtumia tarkoituksellisesti vähän turhankin hellävaraisesti ja "kieli keskellä suuta". Esimerkiksi hän otti vastaanottokeskuksia vastaan tehdyt polttopulloiskut.

Mun faija joskus kysy multa esimerkiksi silloin, kun oli niitä polttopulloiskuja [vastaanottokeskuksiin], et milloin te alatte kirjoittaa näistä niin, et te oikeasti tuomitsette nää. Mä olin, että hyvä kysymys. Olis voinu mun mielestä nopeamminkin ottaa kantaa. (H5)

Median pitää kyetä vahvasti ottamaan kantaa niiden arvojen puolesta, joille tää yhteiskunta rakentuu. Se on ainakin sellainen asia, mihin meilläkin olis voinu enemmän kiinnittää huomiota silloin aikoinaan. (H5)

5.5 Tulokset sovittelevan journalismin silmin

Kuten olen aiemmin kertonut, minua kiinnosti, olivatko toimittajat halukkaita omaksumaan toimittajan perinteisen roolinsa rinnalle uuden, sovittelevan ja sovintoon pyrkivän roolin. Toimittajien vastauksia voi luonnehtia sanomalla, että niissä sovittelevan roolin tielle nousi toimittajan perinteinen rooli perinteisine ammatillisine ihanteineen. Yksikään haastattelemistani toimittajista ei suoraan kokenut varsinaista sovittelijan roolia mahdollisena. Vastauksiin saattoi tosin vaikuttaa sekin, että sovittelevan journalismin käsite oli haastattelemilleni toimittajille hyvin vieras.

Kuten jo aiemmin kerroin, sovittelujournalismi pyrkii herättämään median kiinnostumaan oman toimintansa vaikutuksista. Sovittelujournalismin metodeja vastaan voi argumentoida sanomalla, että toimittajilla on jo riittävästi työkaluja käsitellä vaikeita tilanteita. Toimittajat uskovat pitkälti perinteisiin ammatti-ihanteisiinsa: asioiden yhdenvertainen kriittinen käsitteleminen ja tosiasioiden esittäminen riittävät ja niissä toimittajien pitää pysyä. Tällainen ajattelu käy ilmi esimerkiksi seuraavasta kommentista:

Ajattelen, et toimittajien tehtävä on yrittää kirjoittaa mahdollisimman perusteltuja ja tietyllä tavalla kriittisiä juttuja. Mä en oo kauheen innostunu sellasesta ajatuksesta, et nyt aletaan jotenkin sovittellemaan tai [luodaan] sellaista väärää, valheellista tasapainoa, et annetaan kaikille ryhmille ääni ja pannaan nää rasistit ja nää, joita ne hakkaa, jotenkin keskustelemaan. Eihän siinä oo mitään järkee. (H2)

Kriittinen ajattelu kuuluu journalismin tekemiseen kiinteästi, samoin se, että toimittajien ja toimitusten tekemät näkökulma- ja käsittelytapavalinnat ovat perusteltuja. On totta, että sovittelujournalismin ja konfliktinratkaisemiseen vahvasti liittyvä keskusteluttaminen on vaikeaa, jos keskustelun osapuolet valitaan väärin. Haastatteluissa kävi kuitenkin ilmi, että puhuessaan maahanmuuttokriittisyydestä tai rasismista toimittajat pitkälti ajattelivat ongelmia äärioikeistolaisten ja Suomi ensin- ja Rajat kiinni -tyyppisten häiriökäyttäytyjien kautta enemmän kuin rakenteellisina ongelmina.

En mä tiiä, et miksi he tuntee niin. Miks heidän pitää hirveesti tuolla... Mut sitten se vähä, mitä ilkeää netissä lukea noita vastenmielisiä kirjoituksia, niin se teksti on kyllä semmosta, et en mä usko, et sieltä... Tai on vaikea uskoa, et kannattaako niiden kanssa puhuakaan, kun niillä on niin älyttömiä ne postaukset. (H1)

Mun on vähän vaikea ymmärtää näitä paikallisia... maahanmuuttokriitikoita. Mutta tuota niin... En mä mitenkään sillei ole oikeasti jutellut enkä ole huomannut, että kukaan olis oikeasti jutellu. (H1)

Toisaalta sama toimittaja kertoi tunteneensa jonkinlaista turvattomuutta vieraillessaan työnsä puolesta vastaanottokeskuksessa.

On mulla ollu joskus tiedätkö sellainen vähän ontto tunne jossakin sellaisessa vastaanottokeskuksessa, joka on hirveen iso paikka, paljon ihmisiä. Monet on vähän kyräileviä ja menee pois, kun kamera tulee esiin. Ni tulee sellanen olo, et ihan hyvä, kun mulla on toi miespuolinen isokokoinen kuvaaja tässä. (H1)

Hän kuitenkin selitti asian sillä, että oli todennäköisesti vain aistinut vastaanottokeskuksessa olevien ihmisten tuntemuksia.

Mut sehän ei välttämättä oo, et se olis joku huono asia minulle vaan sehän voi olla heidän ahdistuneisuuttaan. (H1)

Mielestäni tällaiset, toimittajan omia tunteita refleктоivat kommentit ovat hyvin kiinnostavia sovittelevan journalismin kannalta. Ne kuvastavat toimittajien kriittisen itsetietoisuuden (critical selfawareness) olemassaoloa (Lynch ja McGoldrick 2005, xvii), jonka avulla toimittajat voivat ymmärtää, miksi he näkevät ja selittävät maailmaa itselleen tyypillisellä tavalla.

Tällainen itsereflektointi voi olla hedelmällinen maaperä tehdä toimittajan työtä sovittelevalla otteella pakolaiskriisin kaltaisten herkästi kärjistyvien aiheiden parissa. Se voi olla hyvä lähtökohta sille, mitä kerroin aiemmin Leen kirjoittaneen rauhanjournalismista. Hänen mukaansa toimittajien pitäisi väkivallan uhkan sijaan tarkastella konfliktin muuttamista ja inhimillisen kehityksen mahdollisuuksia vaikeissakin tilanteissa, välttää demonisoivia ja stereotyyppisiin ilmaisuihin tukeutuvia kielikuvia ja huomioida kaikki osal-

liset tahot. (Lee 2009, 258–259) Ilmapiiirin rauhoittamista edesauttaa se, että toimittajat työssään välttävät kaikenlaista hyvä–paha-vastakkaisasettelua. Toisin sanoen ääripäiden korostaminen jutuissa ei ole sovitteleva ote journalismille. Sovittelevassa journalismissa pitää koko ajan muistaa kertoa uutistapahtumiin johtaneista syistä ja hakea juttuihin inhimillisiä toimijoita. (ema., 258–259)

Minkälaisia inhimillisiä toimijoita pakolaiskriisistä kertovissa jutuissa sitten oli?

Kuten jo aiemmin totesin, pakolaiskriisiin haastatelluista suurin osa oli miehiä. Tämä oli osittain selitettävissä sillä, että turvapaikanhakijoista suurin osa vuosina 2015–2016 oli miehiä ja sillä, että Suomessa haastateltavien valitseminen perustui toimittajien mukaan aika usein englannin kielen taitoon, mikä taas suosi miehiä. Naisten jääminen mediassa paitsioon heijastui pakolaiskriisistä käytävästä keskustelusta. Kärjistetysti voi sanoa, että naisten puuttuminen ikään kuin vahvisti niitä negatiivisia ennakkoluuloja, joita turvapaikanhakijoihin liitettiin. Julkinen keskustelu olisi saattanut pyöriä hieman vähemmän väitelyssä turvapaikanhakijoiden, nuorten ”maanpuolustusikäisten” miesten, ”elintasoshoppailussa” ja terrorismin vaaran kasvamisessa, jos naiset olisivat olleet näkyvämpi osa keskustelua.

Sovittelujournalismin kulmakiviä ovat keskusteluttaminen ja aktiivinen kuunteleminen. Kuten jo sovittelujournalismia käsittelevässä kappaleessa kerroin, metodi tarkoittaa kaikkien osapuolien kuulemistä, koska jo kuulluksi tuleminen voi rauhoittaa ilmapiiiriä. Jos toimittaja ei ollenkaan tunnista tai myönnä samastumistaan omasta mielestään ikäviin mielipiteisiin ja kokemuksiin, hän ei todennäköisesti pysty ymmärtämään esimerkiksi maahanmuuttokriittisten äänien todellisia motiiveja.

Et olis fiksumsti, asiallisesti ja kiihkottomasti yritetty keskustella myös näiden kriitikoiden kanssa, ni sitä mä en ole hirveästi nähnyt. On sitä voinut olla, mut ei ole osunut mun silmään. (H1)

Toisaalta eräs toimittaja muistutti, että yleisön ja toimittajien erilaiset maailmankatsomukset törmäsivät toisiinsa vain silloin, kun juttujen näkökulma ei miellyttänyt.

Mie en oikein tiedä, kuinka paljon siihenkään voi uskoa, et kuinka paljon toimittajiin luotetaan tai ei luoteta. Kun sit ne samat tyypit, jotka haukkuu mun juttuja, uskoo ne täysillä silloin, kun ne sopii heille täydellisesti. (H3)

Saman toimittajan mukaan osa yleisöstä odotti toimittajien käsittelevän turvapaikanhakijoita vain turvapaikanhakijoille edullisista näkökulmista. Hänen mukaansa hänen tuntemansa kollegat eivät pelänneet leimaantumista niin sanottujen maahanmuuttokriittisten ystäviksi, mutta tietynlaista palautetta saattoi seurata jutuista, joita maahanmuuton vastustajat voisivat omissa ryhmissään ja omilla foorumeillaan käyttää oman asiansa ajamisessa.

Onhan Suomessa sitäkin ilmapiiriä, et jos tekee yhtään mitään, mikä tietyssä porukassa [esimerkiksi Rajat kiinni -ryhmässä] otettais ilolla vastaan, ni [joidenkin mielestä] on tukenut "tota" [esimerkiksi Rajat kiinni -leiriä]. Mut sehän on aina, et jos joku aihe on todella ihmisiä jakava, ni se todennäköisesti on niin, et jos tuet toista porukkaa, saat toisen porukan vihat niskoillesi ja päin vastoin. Yleensä ne ei sen kummemmin katso, et mitä [on] tehnyt aiemmin. Et kirjoittaaks se aina näitä juttuja vai yrittääks se oikeasti hakea eri näkökulmista. (H3)

Sama toimittaja oli kuitenkin keksinyt sovittelujournalismin avulla tapoja käsitellä helposti polarisoituvia aiheita. Hänen mukaansa uhkakuvia parempi tapa asian lähestymiselle on kertoa ongelmista, joihin on olemassa ratkaisuja.

Jos tekee ratkaisukeskeisen jutun hyvin, esittelee ongelmat ja sit mahdollisia ratkaisuehdotuksia, ni vaikea kuvitella, et kukaan järkevä ihminen siitä suuttuisi. Se on eri asia, jos tekee jutun, joka [--] maalaa uhkakuvia ja se siitä. [--] [E]t haluaisin tehdä parempia juttuja, joissa esitettäis, et okei, tällaiset uhkakuvat on olemassa ja, et mitä voidaan tehdä. (H3)

Ratkaisukeskeinen journalismi oli terminä sovittelevaa journalismia tutumpi joillekin haastattelemistani toimittajista.

Esittelin sovintojournalismia käsittelevässä kappaleessa hieman rauhan- ja konfliktintutkimuksen teoriaa, jonka mukaan medialla on erilaisissa rauhanrakennuksen vaiheissa tär-

keä tehtävä nimenomaan oikean tiedon välittäjänä. Totuuden etsiminen on rauhantyössä tärkeää, mutta yhtä lailla se on journalismin keskeisimpiä ihanteita. Eräs haastattelemistani toimittajista nosti esiin juuri tämän journalismin perustehtävän vastauksena kysymykseeni siitä, minkälainen rooli median ja toimittajien pitäisi yhteiskunnallisen kriisin sattuessa ottaa. Hänen vastauksessaan median perustehtävä kietoutuu tiiviisti yhteen median mahdollisen sovittelevan roolin kanssa.

Mä sanoisin, et aina kun on joku sellainen... kriisitilanne tai vastaava, kun liikkuu paljon epätietoisuutta ja huhuja ja disinformaatiota, niin silloin toimittajien [--] tehtävä [--] paikkansa pitävän tiedon välittäjinä korostuu. Ja tehtävä sellaisena instituutiona, joka tarjoaa työkaluja asioiden ja tapahtumien ymmärtämiseen [--]. Mä sanoisin, että se median perustehtävä ja rooli korostuu siinä tilanteessa. (H5)

Toisin sanoen toimittajien ammattikäytännöissä on jo sisäänrakennettuja tapoja tehdä journalistista työtä niin, että se edistää eri osapuolten välistä ymmärrystä, lisää tietoa ja ehkä siten vähentää ennakkoluuloja. Sain tämän selville, kun kysyin toimittajilta suoraan, pitääkö toimittajien ajatella työnsä vaikutuksia ja omaa työtään yhteiskuntarauhaan vaikuttavana tekijänä.

Totta kai se jossain määrin pitää ottaa huomioon etenkin, jos tehdään juttu jostain [tulenarasta] aiheesta. [--]Mut se on rajallista kuitenkin, et [m]issä määrin voi ennakoida vaikutuksia tai pyrkii ohjailemaan niitä. Se ei saa missään nimessä tarkottaa sitä, että jättää pois jotain jutun kannalta relevanttia kontekstia. Et pyrkii valikoimaan tietoa sillä tavalla, [--] ettei siitä koidu turhaa harmia yksittäisille ihmisille tai semmosille, jotka on jo valmiiks jotenkin heikossa asemassa. (H2)

Osa haastattelemistani toimittajista ei kuitenkaan halunnut ottaa vastuuta siitä, kuinka yleisö ottaa heidän työnsä vastaan edes silloin, kun toimittajat yrittävät olla työnsä kautta niin sanotusti heittämättä bensiiniä liekkeihin räjähdysherkissä ja herkästi polarisoituvissa aiheissa. Kuten yksi toimittaja toteaa:

Yhteiskuntarauhan kannattaminen [ei voi olla] se lähtökohta. Se voi helposti johtaa sellaiseen, et ei kerrota jostain tärkeistä asioista, joista pitäisi kertoa. (H5)

Tavallaan ajatus yhteiskunnan rauhan ja hegemonian säilyttämisestä on ristiriidassa toimittajien vallanpitäjien vahtimiseen liittyvän tehtävän kanssa. Lisäksi yhteiskuntarauhan

nimissä vaikeneminen esimerkiksi maahanmuuttoon liittyvistä ongelmista pelaa rasistien ja maahanmuuttokriitikoiden pussiin ja osoittaa todeksi heidän kritiikkinsä median puolueellisuudesta ja epäluotettavuudesta. Siksi toimittajien täytyy pystyä käsittelemään myös aiheita, joiden esiin nostaminen on perusteltua, mutta voi tuntua vaikealta sen takia, että ne toistavat faktana samoja asioita, joita maahanmuuttoa vastustavat tahot käyttävät oman viestinsä apuna.

Toisaalta haastatteleman toimittajat saattoivat suhtautua sovittelujournalismiin varovaisesti siitä syystä, että heille oli epäselvää, mitä termillä tarkoitetaan tai kuinka he pystyvät sovittelujournalismia omassa työssään käyttämään ilman, että muuttuvat aktivisteiksi ja ajautuvat pois perinteisten ammatillisten ihanteidensa luota.

6 LOPPUPÄÄTELMÄT

Tässä pro gradu -tutkielmassa päämääräni oli teemahaastatteluin selvittää kuinka toimittajat arvioivat ammatillisia käytäntöjään vuosien 2015–2016 pakolaiskriisin kaltaisessa poikkeustilanteessa. Lisäksi halusin selvittää, minkälaiset toimituskäytännöt estävät ja tukevat sovittelevan journalismin kaltaisia vaihtoehtoisia ammattikäytäntöjä.

Ensimmäinen toimittajahaastatteluiden esiin nostama huomio on, että toimittajat vierastavat ajatusta varsinaisesta sovittelijan roolista. Siitä huolimatta he tunnistavat omasta työstään ja median toimintatavoista vaaranpaikkoja, jotka voivat journalismin myötävaikutuksella johtaa tilanteiden polarisoitumiseen ja luoda jatkuvaa vastakkainasettelua. He tunnistavat esimerkiksi käytettyyn kieleen liittyvät arvovalinnat ja näkemyksellisten uutisjuttujen ja journalismin me ja ne -asetelman vaarat. Sovittelevan journalismin, ja sovittelevan ilmapiirin, kannalta ajateltuna on hyvä ja lupaavaa, että toimittajat pysähtyvät itsereflektiivisesti pohtimaan omia valintojaan ja niiden vaikutuksia.

Toisaalta toimittajat olivat sokeita tietyille asetelmille ja toistivat niitä omissa puheissaan kritiikittä, vaikka asiat eivät välttämättä todellisuudessa olleet niin yksinkertaisia. Kuten muistamme, toimittajat alkoivat herkästi puhua esimerkiksi turvapaikanhakijoista ja rasisteista vastapareina. Todellisuudessa turvapaikanhakijat ja heidän maassa oloaan vastustavat tahot eivät itsestään selvästi ole aitoja vastapareja toisilleen. Lisäksi keskustelun kieltominen vastaparien ympärille ylläpitää jännitettä. Sovittelun edellytys on tunnistaa, keiden välillä sovittelua tarvitaan ja välttää vastakkainasettelua. Toisaalta vastakkainasettelu on helppo tapa tehdä lukijoita kiinnostavaa journalismia. Siksi jännitteitä purkavien juttujen tekeminen voi nopeatempoisessa uutistyössä olla haasteellista tai jopa unohtua.

Värikkäät ilmaisut ja draamankaarta ylläpitävien käänteiden nostaminen esimerkiksi otsikkotasolle on omiaan vahvistamaan yleisön, mahdollisesti hyvinkin virheellistä, käsitystä siitä, että tiettyyn asiaan liittyvä konflikti etenee kuin luonnonilmiö eikä sille voi tehdä

mitään. Tällainen kuva tuli varmasti monelle suomalaisesta mediasta pakolaiskriisiä seuranneelle vuosina 2015–2016. Korostamalla turvapaikanhakijoiden ja valtaväestön välisiä eroja, media oli mukana luomassa vahvaa “me” ja “ne” -asetelmaa. Kulttuurierot ja kotoutumiseen liittyvät haasteet ovat jälleen journalistisesti helppoja pikavoittoja, mutta tuottavat samalla toiseutta. Pahimmillaan toiseudesta kasvaa ennakkoluuloja ja stereotyyppioita. Sovittelevuuden näkökulmasta lähtevä journalismi voi tarkoittaa yhteneväisyyksien etsimistä ja lisätä tiedon avulla ymmärrystä. Erottaviin tekijöihin keskittymisen sijaan sovitteleva journalismi löytää yhdistäviä tekijöitä ja syitä yhteisten ongelmien takana ja pyrkii käsittelemään kaikkien osapuolten kokemaa uhkaa ja menetyksiä tasapuolisesti. Tällaisten näkökulmien etsiminen vaatii kuitenkin toimituksilta aktiivista pyrkimystä muuttaa juttujen näkökulmia tuottavia rutiinejaan ja toimittajilta valmiutta ymmärtää oman asemansa ja taustansa vaikutuksia journalismin tekemiseen.

Moni haastattelemanani toimittaja liitti pakolaiskriisiin vahvoja tuntemuksia. Kuten eräs toimittaja minulle totesi, pakolaiskriisin alkukuukausina “jokainen halusi jopa samassa toimituksessa kirjoittaa saman kolumnin aiheesta.” Oletan kyseisen toimittajan tässä kohtaa tarkoittaneen kolumnia, jossa vedotaan humanitaariseen hätään ja turvapaikanhakijoiksi lähteneiden oikeuksiin saada turvaa. Mielipidekirjoittaminen oli ehkä omiaan ärsyttämään niitä, jotka olivat eri mieltä rajojen avaamisesta kaikille tulijoille. Toimittajien asettuminen näkyvästi jollekin ideologiselle kannalle saattaa heikentää tietyn lukijakunnan luottamusta journalismin puolueettomuuteen ja kykyyn käsitellä asioita neutraalisti. Sovitteleva näkökulma voi siis tarkoittaa, että toimittajat antavat äänen myös niille, joilla on asiasta jotakin kriittistä sanottavaa. Se ei kuitenkaan tarkoita, että median pitäisi antaa areena esimerkiksi rasistiselle ja vihamieliselle puheelle sellaisenaan. Ennemmin median pitää pystyä keskusteluttamaan erilaisia tahoja ja vaatimaan, että julkisesti esitetyt mielipiteet perustellaan kunnolla.

Tekemäni teemahaastattelun vastausten mielenkiintoisinta antia oli mielestäni se, että, vaikka jokainen haastateltavani painotti ammattiinsa perinteisesti liitettyjen toimintatapo-

jen merkitystä työn laadulle, jokaisella haastateltavallani oli jonkinlainen itsenäinen ideologinen halu toimia työssään heikommassa asemassa olevien puolella. Tällainen ajattelu tuli esiin toimittajien vastauksista sekä suoraan että rivien välistä. Suorissa vastauksissaan toimittajat saattoivat korostaa työhönsä liitettyjen puolueettomuuden ja objektiivisuuden ihanteita, mutta kertoa samalla, että pakolaiskriisin kaltainen poikkeuksellinen tilanne nosti heissä esiin jonkinlaisen aktiivisen toimijuuden piirteitä ja halua olla heikommassa asemassa olevan puolella. Toimittajien on työssään mahdollista valita erilaisia, omaan maailmankatsomukseensa soveltuvia näkökulmia ja heikommassa asemassa olevan puolelle asettuminen on hyväksyttävää toimittajien ammatillisten ihanteiden puolesta. Sovittelevuuden näkökulmasta asetelmaan sisältyy pieni riski siitä, että toimittajat unohtavat kuunnella kanssaan eri mieltä olevia tahoja. Se taas voi johtaa median luotettavuuden heikkenemiseen, jos esimerkiksi turvapaikanhakijoita ei mediassa käsitellä kriittisestä näkökulmasta.

Mielestäni toimittajien kokemuksista pakolaiskriisin uutisoinnissa paljastuu heidän ammatillisen ja henkilökohtaisen minänsä välinen ristiriita. Toimittajat irtisanoutuvat ammatillisia ihanteitaan vastaan sotivasta puolen ottamisesta vastatessaan ammatillisia toimintatapojaan suoraan koskeviin kysymyksiin, mutta antavat henkilökohtaisen minänsä puhua enemmän puhuessaan jokapäiväisen työnsä arkisesta puolesta ja ajatuksista, joita se herättää heissä itsessään.

Haastattelemani toimittajat kertoivat itse, suoraan ja rivien välistä tulkittuina, asettuvansa turvapaikanhakijoiden puolelle kuvitteellisella hyvä-paha-akselilla, jossa pahaa edustivat maahanmuuttoa ja turvapaikanhakijoiden vastaanottotoimintaa vastustavat ihmiset ja ryhmät. Tätä valintaa moni toimittajista perusteli sillä, että toimittajan tehtäviin kuuluu olla heikoimmassa asemassa olevan puolella ja ylläpitää ihmisoikeuksia.

Aina heikommassa asemassa olevan puolelle asettuminen ei ole ollut helppoa. Toimittajat ovat pakolaiskriisin aikana joutuneet voimakkaan arvostelun kohteeksi ja heidän puolueettomuuttaan on kyseenalaistettu.

Kaikki haastatteleman toimittajat tuntuivat olevan hieman ihmeissään tilanteesta, jossa he ovat ammattikuntansa edustajina tulleet haastetuiksi osallistumaan paitsi omia mutta myös koko median arvoja ja motiiveja koskevaan keskusteluun, joka koskettaa syvästi juuri toimittajien ammatillista identiteettiä. Osassa tapauksia toimittajiin kohdistuu jopa suoranaista henkilöön menevää vainoa ja ajojahtia, kuten on käynyt esimerkiksi Turun Sanomien toimittajan Rebekka Härkösen tapauksessa sen jälkeen, kun hän haastatteli Turussa elokuussa 2017 tapahtuneen puukkoiskun uhreja auttanutta maahanmuuttajataustaista Ahmad Hosseinia.⁹ Toimittajan työssä kyse on tietysti julkisesta ammatista, jossa ikään kuin kuuluu kestää tietty määrä ulkoapäin tulevaa kritiikkiä ja jopa loanheittoa, mutta masinoidun vihakampanjan pelko saattaa osaltaan vaikuttaa siihen, kuinka mielellään toimittajat tarttuvat jo ennalta herkästi polarisoituviksi tiedettyihin aiheisiin saati, että alkaisivat aktiivisesti työskennellä sovinnon eteen.

Oman työnsä vastavoimaksi toimittajat kuvailivat tahoja, jotka yrittävät lietsoa ennakkoluuloja ja epäluuloja turvapaikanhakijoita ja etenkin muslimitaustaisia maahanmuuttajia kohtaan suoraan tai kritisoimalla näistä aiheista juttuja tekeviä toimittajia ja mediaa. Monet haastattelemistani toimittajista eivät olleet halukkaita keskustelemaan kyseisten tahojen kanssa ja saattoivat jopa kutsua niiden edustajia ”pöljiksi”. Yksi toimittaja kertoi pakolaiskriisin alkuvaiheissa olleensa halukas jututtamaan katupartioiksi itseään kutsuvan Soldiers of Odin -liikkeen jäseniä viettämällä illan heidän kanssaan partioimassa. Hän ei kuitenkaan ollut saanut juttuaiheelle kannatusta toimituksensa esimiehiltä. Idea oli tyrmätty liian vaarallisena. Näistä valinnoista voi tulkita, että medialle myös niin sanotut avoimen

---

⁹ Rebekka Härkönen kirjoitti yhden jutun ja joutui pakenemaan kotikaupungistaan uhkausten vuoksi – Nyt hän kertoo, miksi nykylaki ei suojele vihapuheen uhreja tarpeeksi (Helsingin Sanomat 3.4.2018 <https://www.hs.fi/nyt/art-2000005627136.html> (noudettu 15.5.2018))

maahanmuuttokriittiset toimijat ovat samalla tavalla "muita" ja "toisia" kuin turvapaikanhakijat. Ongelmalliseksi asetelman tekee se, ettei media ole oikein halukas kuuntelemaan ja keskustelemaan näiden "rajat kiinni -porukoiden" kanssa samalla tavalla kuin turvapaikanhakijoiden ja kohtaamaan heitä samalla tasolla. Inhimillisesti ajateltuna se on ymmärrettävää, mutta saattaa potkia mediaa itseään nilkoille vahvistamalla näiden ryhmien mediaan kohtaan tuntemia epäluuloja.

Kuten jo aineistoa ja menetelmiä käsittelevässä luvussa totesin, pro gradu -tutkielmaani varten keräämäni aineisto on varsin suppea. Laajempi aineisto olisi varmasti tuonut tarkempaa tutkimustietoa aiheesta. Toimittajien suhtautumista sovitteluvaan journalismiin on kuitenkin tutkittu vähän, joten tätä pro gradu -tutkielmaa voinee pitää avauksena aihepiirin tutkimukselle. Lisäksi tutkimuskysymykseni asettuvat sellaiselle kokemus- ja tuntemusperäiselle alueelle, että mielestäni hieman suppeampikin aineisto riittää antamaan suuntaa antavia vastauksia esittämiini tutkimuskysymyksiin.

Aiheen jatkotutkimus edellyttää haastateltavilta toimittajilta parempia tietoja ja enemmän kokemusta sovitteluvaasta journalismista. Tässä tutkimuksessa sovitteluvaan journalismia piti lähestyä mutkan kautta, koska sovittelujournalismi oli toimittajille vieras konsepti ja työskentelymetodi. Sovittelujournalismi käsitteenä herätti toimittajissa paljon vastustusta ja negatiivisia oletuksia siitä, että heidän pitäisi sovitteluvaan journalisteina luopua puolueettomuudestaan.

Jatkossa voisi olla kiinnostavaa lukea lisää ja kattavampia tutkimuksia siitä, minkälaisia tuntemuksia pakolaiskriisiin ja muihin maahanmuuttoon liittyviin aiheisiin ja ilmiöihin liittyvän journalismin tekeminen toimittajissa synnyttää. Aihe on mielestäni mielenkiintoinen ensisijaisesti siksi, että vaikka toimittaja joutuu työssään aina eläytymään toisen ihmisen nahkoihin, hän tekee sen omista lähtökohdistaan ja kokemuksistaan lähtien. Kun toimittaja heitetään vieraaseen kulttuuriin, hän arvioi ja tarkastelee sitä omasta kulttuuristaan ja omista kokemuksistaan käsin. Samoin tekevät tietysti hänen lukijansa. Mielestäni

toimittajan on kuitenkin hyvä olla valpas havainnoimaan omaa tekemistään niin, ettei hän tule vahvistaneeksi vallitsevia ennakkoluuloja ja stereotypioita. Tässä kohtaa näkisin mahdollisuuksia sovittelujournalismille, joka voi toimia ikään kuin siltana kulttuurien välillä kuunnellen ja antaen tilaa keskustelulle ennemmin kuin etsien draamaa ja vastakohtia.

Sovittelujournalismi tuskin pystyy korvaamaan perinteistä uutisjournalismia eikä se edes ole sen tarkoitus. Itse näen asian niin, että sovittelujournalismi on työskentelymetodi. Se tarjoaa toimittajille työkaluja tilanteisiin, joissa on tarkoituksenmukaista tehdä jostakin herkästi polarisoituvasta aiheesta syvällisempiä juttuja kuin mikä jokapäiväisessä uutistyössä on mahdollista. Työkalun perustuu kuitenkin siihen, että sen käyttäjä tietää, mitä on tekemässä ja ymmärtää, minkälainen työkalu hänellä käsissään on. Journalismi voi parhaimmillaan tuottaa dialogia ja yhteisymmärrystä, mutta yksin se ei siihen pysty, jos toimittajat itse nauttivat draaman aikaansaamasta myllerryksestä. Hautakankaan, Ahvan ja Haaran Sovittelujournalismin käsikirjassa esittelemät kuunteluttamisen ja jännitteen purkamisen työkalut vaativat osaamista käyttäjältään.

LÄHTEET

- AULL DAVIES, Charlotte (1999). *Reflexive Ethnography: A guide to researching selves and others*. New York: Routledge.
- BAGDIKIAN, Ben (1987) *The Media Monopoly*, 2. painos. Boston: Beacon Press.
- BAUDER, Harald (2012). *Immigration Dialectic in the Media And Crisis As Transformative Moment*. Teoksessa Moore, Kerry, Gross, Bernhard & Threadgold, Terry (toim.): *Migrations and the Media*. New York: Peter Lang cop.
- CHOMSKY, Noam & Herman, Edward S. (1988) *Manufacturing Consent – The Political Economy of the Mass Media*. Pantheon Books.
- COTTLE, Simon (2006). *Mediatized Conflict*. England: McGraw-Hill Education.
- DEUZE, Mark (2005). *What Is Journalism? Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered*. *Journalism* 6: 4, 442–464.
- ELLIOTT, Chris (2016). *Luento Tampereen yliopistolla 14.10.2016: Refugees in the Media*.
- GALTUNG, Johan (2008). *Peace Journalism: what, why, who, how, when, where?* Teoksessa Kempf, Wilhelm (toim.): *The Peace Journalism Controversy*. Berlin: verlag irene regener, s. 19–33.
- GLASSER, Theodore (1984). *Objectivity Precludes Responsibility*. Noudettu 10.4.2018 <http://www.zurnalistikos-laboratorija.lt/wp-content/uploads/2014/11/Glasser-Objectivity-Precludes-Responsibility-1984.pdf>. Alkuperäinen artikkeli *Quill* February/1984. s. 13-16.
- HALLIN, Daniel (1986) *The Uncensored War: The Media and Vietnam*. Los Angeles: University of California Press.
- HALLIN, Daniel (1992). *The Passing of the “High Modernism” of American Journalism*. *Journal of Communication* 42: 3, 14–25. Oxford: Oxford University Press.
- HANITZSCH, Thomas (2007). *Deconstructing Journalism Culture: Toward a universal theory*. *Communication Theory* 17: 4, 367–385. Zürich: University of Zürich.
- HAUTAKANGAS, Mikko, Ahva, Laura & Haara, Paula (2017). *Sovittelujournalismin käsikirja*. Tampere: Tampereen yliopisto, Tutkimuskeskus COMET.

- HIRSJÄRVI, Sirkka & Hurme Helena (1982). Teemahaastattelu. 2. korjattu painos. Helsinki: Gaudeamus.
- HOWARD, Ross (2003). The Media's Role in War And Peace-building. Paper presented at the conference on "The Role of Media in Public Scrutiny and Democratic Oversight of the Security Sector", held in Budapest 6–9 February 2003, organized by the Working Group on Civil Society of the Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces.
- HOWARD, Ross (2009). Global Journalism Ethics. Conflict sensitive journalism in practice. Center for Journalism Ethics, School of Journalism & Mass Communication, University of Wisconsin-Madison.
- http://www.journalismethics.info/global_journalism_ethics/conflict_sensitivity_in_practice.htm#examples
- JOURNALISTIN ohjeet 2014. [Online][30.5.2018] https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/
- JYRKIÄINEN, Jyrki (2008). Journalistit muuttuvassa mediassa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- KARVALA, Kreetta (2014). Kaaoksen kesyttäjät - uutismediat nettimurroksessa 2006 - 2012. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä University Printing House.
- KEMPF, Wilhelm (2008a). News coverage of conflict. Teoksessa Kempf, Wilhelm (toim.): The Peace Journalism Controversy. Berlin: verlag irene regener, s. 11-18.
- KNIGHTLEY, Philip (2003) The First Casualty: The War Correspondent as Hero, Propagandist and Myth-maker from the Crimea to Iraq. London: André Deutsch.
- KOLJONEN, Kari (2013). Kriisi journalismissa. Kansakunnan katastrofit ja muuttuva professio. Tampere: Tampereen yliopisto, Viestinnän, median ja teatterin yksikkö.
- LEE, Seow Ting (2009). Peace Journalism. Teoksessa Wilkins, Lee & Christians, Clifford G. (toim.): Handbook of Mass Media Ethics. London: Routledge, s. 258-275.
- LINKLATER, Andrew (1990). Men and Citizens in the Theory of International Relations. London: Palgrave Macmillan.
- LYNCH, Jake ja McGoldrick, Annabel (2005). Peace Journalism. Gloucestershire: Hawthorn Press.

- MARTTILA, Annamaria (2014). Tutkijan positiot etnografisessa tutkimuksessa – kentän ja kokemuksen dialoginen rakentuminen. Teoksessa: Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika (toim.): *Moniulotteinen etnografia*. 2. painos. Helsinki: Ethnos ry.
- MAASILTA, Mari ja Nikunen Kaarina (2018). *Pakolaisuus, tunteet ja media*. Tampere: Vastapaino.
- MERTON, Robert, Fiske, Marjorie & Kendall, Patricia (1956). *The Focused Interview*. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- NERONE, John & Barnhurst, Kevin G. (2003). US newspaper types, the newsroom, and the division of labor, 1750–2000. *Journalism Studies* 4: 4, 435–450.
- NORDENSTRENG, Kaarle (2008). *Cultivating Journalists for Peace*. Teoksessa Lee, Philip (toim.): *Communicating Peace. Entertaining Angels Unawares*. WACC Malaysia: South-bound Penang. s. 63–80.
- NORDENSTRENG, Kaarle & Wiio, Osmo A. (2012). *Suomen mediamaisema*. Tampere: Vastapaino.
- PÖYHTÄRI, Reeta, Haara, Paula & Raittila Pentti (2013). *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tampere: Tampere University Press.
- RAMSBOTHAM, Oliver, Woodhouse, Tom ja Miall, Hugh (2011). *Contemporary Conflict Resolution. The prevention, management and transformation of deadly conflicts*. Polity Press, Third edition.
- RANTALAINEN, Tiia (2011). “Ei musta tuntunut, et oisin ollut pahantekijä kuitenkaan” - Haastattelututkimus journalistien tunteista ja kokemuksista Kauhajoen Kauhajoen kouluammuskeluista. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- ROBINSON, Piers, Brown, Robin, Goddard, Peter & Parry, Katy. (2005) *War and Media – Review essay*. *Media, Culture & Society*, Vol. 27(6): 951–959. SAGE Publications (London, Thousand Oaks and New Delhi).
- ROSEN, Jay (1996). *Getting the Connections Right: Public Journalism and the Troubles in the Press*. New York: Twentieth Century Fund.
- RUSSELL, Adrienne (2013). *Networked : A Contemporary History of News in Transition*. Oxford: Polity Press.

SARASTE, Anna (2015). Kohti sovinnontekoa. Miten journalistit ja journalismi voivat edistää sovinnon syntymistä konfliktin jälkeen? Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

TRABER, Michael (2008). Luvut Beyond Patriotism. Escaping the ideological Prison, Communication transforming conflict ja Towards the Democratization of Public Communication. Teoksessa Lee, Philip (toim.): Communicating Peace. Entertaining Angels Unawares. WACC Malaysia: Southbound Penang. s. 205–217, s. 219–229, 231–242.

WADE, Lisa (2011). Journalism, advocacy and the social construction of consensus. *Media, Culture & Society*, Vol 33, issue 8, 2011, s. 1166–1184.

LIITE 1

TEEMAHAASTATTELUN KYSYMYSRUNKO

Taustatiedot

- Työkokemuksesi toimittajana?
- Minkälaisista aiheista pääosin kirjoitat?

Pakolaiskriisiuutisointi

- Miten paljon kirjoitit vuosina 2015–2016 uutisjuttuja pakolaiskriisistä?
- Miltä aiheen uutisoiminen sinusta itsestäsi tuntui? (Oliko ilmiö kuten mikä tahansa ns. normaali uutisaihe, jäikö jokin asia vaivaamaan sinua tai puuttuiko uutisoinnista jotakin?)
- Miten suomalainen media mielestäsi onnistui pakolaiskriisin uutisoimisessa? (Oliko ilmiö, kuten mikä tahansa ns. normaali uutisaihe, jäikö jokin asia vaivaamaan sinua tai puuttuiko uutisoinnista jotakin?)
- Minkälaisia ongelmia tai haasteita aiheen uutisoimiseen liittyi? (Esimerkiksi faktantarkastuksen näkökulmasta, aikataulut, toimituskäytännöt, yhteinen kieli, taustatiedot aiheesta jne.)
- Saitko palautetta jutuista?
- Miten sinun toimituksessasi käsiteltiin aggressiivista palautetta ja suoranaisia painostusyrityksiä?

Toimittajan ammatti-identiteetti

- Mitä toimittajuus sinulle merkitsee?
- Onko käsityksesi toimittajan työstä muuttunut urasi aikana? (Miten?)
- Onko jokin työssäsi muuttanut sinua? (Miten?)
- Tuntuuko sinusta, että toimittajan pitäisi työssään ajatella sitä, miten hänen lopputuloksensa vaikuttaa keskusteluun tai yhteiskuntarauhaan?
- Oletko itse pyrkinyt työssäsi vaikuttamaan jotenkin asioihin?
- Jos oletetaan, että pakolaiskriisi oli kriisi, minkälainen rooli toimittajilla on mielestäsi kriisissä?

Mahdollisia lisäkysymyksiä:

- Miltä itsestäsi tuntui tehdä pakolaiskriisiin ja turvapaikanhakijoihin liittyviä juttuja? (Saitko tehdä juttusi itse valitsemastasi näkökulmasta? Saitko palautetta työnantajalta/kollegoilta/lukijoilta? Miltä se tuntui?)
- Miten tyytyväinen olet siihen kuinka oma mediasi käsitteli turvapaikanhakijoita? (käsittelikö riittävästi? Oliko jokin tietty linjaus esimerkiksi otsikointiin ja aiheen tärkeyteen liittyen, mietittiinkö toimituksessa mitä sanoja käytetään?)
- Minkälaisena näet oman roolisi/toimittajien roolin suhteessa siihen mihin suuntaan julkinen keskustelu 2015–2016 kehittyi? (vihapuhe, rasismi, pelot turvapaikanhakijoiden mukana tulevista terroristeista)
- Edelliseen liittyen: minkä uutistyöhön liittyvien asioiden luulet vaikuttaneen siihen, että julkinen keskustelu kiristyi ääripää-puheeksi juuri 2015-2016? (onko uutisissa jotakin sellaista sisäänrakennettuja ominaisuuksia ja käytäntöjä, joiden takia keskustelu kärjistyy?)
- Onko toimittajien tehtävä miettiä minkälaisia seuraamuksia uutisilla voi olla? (Näetkö, että voisit toimittajana toimia rauhanrakentajana?)
- Miltä tuntuu kun ihmiset muuttuvat massoiksi lehtiteksteissä tehokeinona, että puhutaan pakolaisaalloista yms. ja että käyttääkö ko. toimittaja itse näitä työssään?